

Azərbaycan Respublikası
TƏHSİL NAZİRLİYİ

Çağ Öyrətim İşlətmələri
QAFQAZ UNIVERSİTETİ

AZƏRBAYCAN
YAZIÇILAR BİRLİYİ

TÜRKİYE YAZARLAR
BİRLİYİ

Qızıl Sponsorlar:

AZƏRBAYCAN AMERİKA ALYANSI

AZERSUN HOLDİNG

Gümüş Sponsorlar:

T.C. BAŞBAKANLIK
TİKA
TÜRK İŞBİRLİYİ VE KOORDİNASYON
AJANSI BAŞKANLIĞI

ULDUZ
ŞOKALAD FABRİKASI

KAYNAK KÜLTÜR
YAYIN GRUBU

"BAKCELL"

II BEYNƏLXALQ TÜRK XALQLARI UŞAQ ƏDƏBİYYATI KONQRESİ

TEZİSLƏR

11-13 Oktyabr 2012-ci il,
Bakı, Azərbaycan

**Azərbaycan Respublikası
TƏHSİL NAZİRLİYİ**

**Çağ Öyrətim İşlətmələri
QAFAQZ UNIVERSİTETİ**

**AZƏRBAYCAN
YAZIÇILAR BİRLİYİ**

**TÜRKİYE YAZARLAR
BİRLİĞİ**

II BEYNƏLXALQ TÜRK XALQLARI UŞAQ ƏDƏBİYYATI KONQRESİ

TEZİSLƏR

11-13 Oktyabr 2012-ci il, Bakı, Azərbaycan

II BEYNƏLXALQ TÜRK XALQLARI UŞAQ ƏDƏBİYYATI KONQRESİ

TEZİSLƏR

HƏMSƏDRLƏR

Prof. Misir Mərdanov

*Azərbaycan Respublikasının təhsil
naziri*

Prof.Dr. Ahmet Sanic

*Qafqaz Universitetinin
rektoru*

Anar

*Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin sədri*

İbrahim Ülvü Yavuz

*Türkiye Yazarlar Birliği Yönetim
Kurulu Genel Başkanı*

TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

Prof. Dr. Ömer Okumuş (sədr)

Prof. Dr. Niftali Qocayev

Prof. Dr. Cihan Bulut

Dos. Erdal Karaman

Dr. Kənan Bəşirov

Dr.Muharrem Kaplan

Dr.Səriyyə Gündoğdu

Dr.Seyran Qayıbov

Dr.Bayram Gündoğdu

Nilay Eker

Səadət İmanova

Seher Durmaz

Tuba Alım

Zəminə Ziyayeva

Cəmil Məmmədov

ELMİ HEYƏT

Prof. Ömer Okumuş –

Qafqaz Universiteti

**Anar – Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin sədri**

**D. Mehmet Doğan – Türkiyə
Yazıçılar Birliyinin sədri**

Sultan Omurəliyev -

Qırğızıstan Yazıçılar

Birliyinin sədri

Dr. Reşit Haylamaz - Kaynak

nəşriyyat və poliqrafiya

mərkəzi müdiri

Prof. Nazan Bekiroğlu

Prof. Zahid Qaralov

Prof. Əjdər Ağayev

Prof. Qara Namazov

Prof. Rəfael Hüseynov

Prof. Yavuz Akpınar

Prof. Cüneyd Okay

Prof. Akif Hüseynli

Prof. Cihan Okuyucu

Prof. Məhərrəm Qasımlı

Prof. Şahin Xəlili

Prof. M. Muhsin Kalkışım

Prof. Tölegen Tebegenov

(Qazağıstan)

Dos. Erdal Karaman

Dos. Məmmədəli Babəşli

Dos. Hüseyn Özcan

Dos. Təceddin Şimşək

Dr. Səriyyə Gündoğdu

Dr. Bayram Gündoğdu

Dr. Kənan Bəşirov

Dr. Muharrem Kaplan

Dr. Seyran Qayıbov

KATİBLƏR

Nilay Eker, Səadət İmanova

*Kitab, Qafqaz Universiteti Dizayn və Nəşriyyat
şöbəsinə yığılaraq çapa hazırlanmışdır.*

ISBN: 978-9952-468-08-3

Copyright © Qafqaz University, Baku, 2012

Xırdalan şəhəri, H. Əliyev küçəsi 120, Abşeron, AZ0101, Bakı, Azərbaycan
Tel: (+994 12) 448 28 62/66, Fax: (+994 12) 448 28 61/67;
e-mail: info@qu.edu.az; www.qu.edu.az

İ Ç İ N D Ə K İ L Ə R

ELEKBER SALAHZADE’NİN ÇOCUK ŞİİRLERİ Ali Şamil, Ganimet Seferov	1
MAVİSEL YENER’İN MASAL VE HİKAYELERİNDE ÇOCUK DÜNYASI Ayvaz Morkoç	1
MİRZƏ ƏLƏKBƏR SABİRİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN TƏHLİLİ Aynur Vəliyeva	2
UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA İDEFONLARDAN İSTİFADƏ (REPREZENTASIYANI GÜCLƏNDİRƏN AMİL KİMİ) (problemin psixolinqvistik müstəvidə təhlilinə dair) Aytən Hacıyeva	3
ÇOCUK EDEBİYATINDA VE ÇOCUKLARIN GELİŞİMİNDE GÖRSEL İLETİŞİMİN ROLÜ Arzu Məmmədova	4
UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN QAVRANILMASI VƏ TƏHLİLİ PROBLEMLƏRİ Bilal Həsənlı	5
M. ƏLƏKBƏR SABİRİN İLLƏRİ MƏLUM OLMAYAN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN FORMA VƏ MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ Bayram Gündoğdu, Səriyyə Gündoğdu	6
ÇOCUK EDEBİYATININ BİR UZANTISI OLARAK OSMANLI DÖNEMİ OKUL DƏRGİLERİ NUMUNE-İ TƏRAKKİ VE DƏBİSTAN-İ HİRED Cüneyd Okay	6
MÜASİR TÜRK UŞAQ ŞEİRİNİN JANR XÜSUSİYYƏTLƏRİ Cəmil Məmmədov	7
UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA SƏY GÖSTƏRMƏK VƏ ÇALIŞQANLIĞIN ƏKSİ MƏSƏLƏSİNƏ DƏİR Ejder Ağayev, İbrahim Kurt	8
ŞİİRLƏRİNDE MASAL TADI, MASALLARINDA ŞİİR LEZZETİ OLAN BİR MASALCI: BESTAMİ YAZGAN Elif Konar Özkan, Ümit Yaşar Özkan	9
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XXI ВЕКА Ellada Gərayzadə	9
TOFIQ FİKRƏTİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN MÖVZU DƏİRƏSİ Elman Quliyev	11
RƏSUL RZANIN UŞAQ ŞEİRLƏRİNDƏ İNSAN ŞƏXSİYYƏTİNİN TƏRBİYƏSİ Etrabə Gül	12

**XIX ƏSRİN SONU, XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN
UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA QAYNAQLAR**

Füzuli Əsgərli..... 12

**MAKEDONYA TÜRKLERİNİN ÇOCUK EDEBİYATI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Fatima Hocin..... 14

ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI KAVRAMLARI

Gıyasettin Aytaş..... 14

ÇOCUK EDEBİYATI ŞİİRLE YENİLENİYOR

Gökhan Akçiçek..... 15

TARİXİLİK VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATININ TİPOLOGİYASI

Gülşən Əliyeva-Kəngərli..... 15

UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA SOSİAL HƏYATIN TƏZAHÜRLƏRİ

Hüseyn Xəlilov..... 16

UŞAQ FOLKLORU–BEŞİKDƏN BAŞLAYAN ƏDƏBİYYAT

Xuraman Kərimova..... 17

**NİZAMİ MURADOĞLUNUN ƏSƏRLƏRİNDƏ “UŞAQ DÜNYASI”
DÜNYA MODELİ KİMİ**

Xəlil Ağaverdi..... 18

**XX ƏSR ŞƏKİ ƏDƏBİ MÜHİTİ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATININ
İNKİŞAF MEYLLƏRİ**

Kamil Adışirinov..... 18

**KAZAK ÇOCUK EDEBİYATI YAZARI ŞAKEN KUMISBAY’IN
ESERLERİNDEKİ ÖĞRETİCİ UNSURLAR**

Lazzat Urakova..... 19

**YAZARIN VE ÇOCUK İMGESİNİN ORTAK METNİ:
AĞAÇKAKANLAR MASALI**

Mehmet Narlı..... 19

**AZƏRBAYCAN’DA SOVYET DÖNEMİ ÖNCESİNDE ÇIKAN
ÖNEMLİ BİR ÇOCUK DƏRGİSİ: REHBER**

Muharrem Kaplan..... 20

**AZƏRBAYCAN ÇOCUK EDEBİYATINDA KAHRAMANLIK
MOTİFİ: KAYNAKLARI VE ÖZELLİKLERİ**

Mehmet Turmuş..... 21

**ÇOCUK KİTAPLARININ EĞİTSEL ÖZELLİKLERİ VE
ÇOCUĞUN EĞİTİMİNƏ KATKISI**

Mehmet OKUTAN..... 21

ABDULLA ŞAİQİN ŞEİRLƏRİNDƏ TƏRBİYƏ MOTİVLƏRİ

Məmmədəli Babəşli..... 22

UŞAQ ƏDƏBİYYATI ƏSƏRLƏRİNİN TƏHLİLİ	
Mətanət Fərzəliyeva	23
Y.V.ÇƏMƏNZƏMİNİN ƏDƏBİ FƏALİYYƏTİNDƏ AİLƏ-UŞAQ MÜNASİBƏTLƏRİ	
Minaxanım Nuriyeva (Təkləli)	25
“DƏBİSTAN” VƏ “ÇOCUK BAHÇESİ” DƏRGİLƏRİNİN ŞƏKİL BAKIMINDAN MUKAYESESİ	
Müfide Nilay Eker	26
“DƏBİSTAN” VƏ “RƏHBƏR” UŞAQ DƏRGİLƏRİNDƏ MƏNƏVİ-ƏXLAQİ MÖVZULAR	
Mehmet Rıhtım, Fəridə Əliyeva	26
ARKADAŞIM DƏRGİSİ: ZAMAN GAZETESİNİN İLAVE ÇOCUK DƏRGİSİ	
Mehmet Özer	27
ŞEYH GƏLİB’İN ŞİİR DÜNYƏSİNDƏ ÇOCUK	
M. Muhsin KALKIŞIM	28
UŞAQ OYUN VƏ TAMAŞALARININ UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA TƏZAHÜRÜ PROBLEMİ	
Məleykə Məmmədova	29
AZƏRBAYCAN KLASSİK UŞAQ ƏDƏBİYYATI NÜMUNƏSİ “KİTABÜN-NƏSAYEH”	
Möhsün Nağısoylu	29
QURANİ-KƏRİMDƏ UŞAQ TƏRBİYESİ VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR	
Nazilə Abdullazadə	31
BALACALARIN YARADICILIQ İSTEDADINA QAYĞI İLƏ YANAŞAQ	
Nəriminə Əliyeva	32
1918-1920-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA MİLLİ İSTİQLAL MÖVZUSU	
Nigar İsmayılova	32
UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA TÜRK XALQLARININ ORTAQ DƏYƏRLƏRİ	
Nizami Adıgözü	33
ÇOCUK EDEBİYATINDA İNSANÎ BİR DEĞER OLARAK HAYVAN SEVGİSİNİN İŞLENMESİ ZARURETİ	
Nazan Bekiroğlu	34
ÇOCUK EDEBİYATI VE MİLLÎ EDEBİYAT HAREKETİ	
Nəzım H. POLAT	35
MAKEDONYA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINDA BİR DÜNYA KLASİĞİ NECATİ ZEKERİYA (11.11.1928 – 10.6.1988)	
Nazlı Rəna Gürel	36
ÇOCUK EDEBİYATININ GEREKLİLİYİ	
Nurdan Damlı	38

UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN TƏHLİLİ PRİNSİPLƏRİ	
Pirali Əliyev.....	38
“ANAMIN NAĞILLARI”NDA KAYBOLMAYA YÜZ TUTAN MİLLİ-MANEVİ DEĞERLER	
Pervane Bayram.....	41
TÜRKMEN-TÜRK ATASÖZLERİNDE ÇOCUK-ÇAGA MOTİFİ VE İŞLENİŞİ	
Ramazan Çakır.....	41
ƏHMƏD CƏMİLİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN DİLİ VƏ ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ	
Pakizə Zakirova.....	42
UŞAQ ƏDƏBİYYATINA ELMİ YANAŞMA	
Ramil Əliyev.....	44
AZƏRBAYCAN UŞAQ HEKAYƏLƏRİ: MÖVZU VƏ MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ (1970-1980-Cİ İLLƏR UŞAQ NƏSRİ ƏSASINDA)	
Rövşən Məmmədov.....	44
FOLKLOR VE ÇOCUK ŞİİRİ	
Rəhmatulla Barakaev.....	45
AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATI: AXTARIŞLAR, PERSPEKTİVLƏR	
Rəfiq Yusifoglu.....	46
MAKEDONYA'DAN UZANAN ÇOCUK VE GENÇLİK ELİ: SEVİNÇ DERGİSİ (ŞEKİL, MUHTEVA VE YAZAR KADROSU AÇISINDAN İNCELEME)	
Salih Okumuş, Duygu Güner.....	47
MANASTIRLI MEHMET RİFAT'IN “HİKÂYAT-İ MÜNTAHABE” ADLI ESERİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ	
Salih Okumuş, Yavuz Selim Uğurlu.....	48
ÇOCUKLARA YÖNELİK ÇIKARILAN BİR DERGİ: MAVİ KIRLANGIÇ (ŞEKİL, MUHTEVA VE YAZAR KADROSU AÇISINDAN İNCELEME)	
Salih Okumuş, Zabit Yön.....	49
NÂBİ'NİN HAYRİYYE'Sİ İLE SÜMBÜLZÂDE VEHBİ'NİN LUTFİYYESİ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK BAKIMINDAN MUKAYESESİ	
Salih SAVAŞ.....	50
YENİ NƏSLİN YETİŞMƏSİNDƏ "TUMURCUQ" QƏZETİNİN ROLU	
Səməd Məlikzadə.....	51
İLYAS EFENDİYEV'İN ÇOCUK HİKÂYELƏRİ VE TOPLUMSAL DEĞERLER	
Sədat Adıgüzel.....	52
BIBLIOTHERAPHY CAN BE A HEALING AND WELL BEING TOOL IN SCHOOLS	
Sefa Bulut.....	53
NÂBİ'NİN HAYRİYYE'SİNDE BELLİ BAŞLI KAYNAKLARDAN İSTİFADE YOLLARI	
Səadət İmanova.....	54

“MƏZƏLİ” JURNALINDA “UŞAQ” MÖVZUSUNUN TƏCƏSSÜMÜ Seyran Qayıbov, Tünzalə Əliyeva	55
ŞEYHİ’NİN HAR-NÂMESİ’NE ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN BİR BAKIŞ Setter Durmaz	56
ÇOCUK ŞİİRİ Mİ DİDAKTİK MANZUME Mİ? Tacettin Şimşek	56
BALKANLARDA TÜRK ÇOCUK HİKAYESİNİN DİĞER EDEBİ TÜRLER İÇİNDEKİ YERİ Tuba Işınso İsen Durmuş	57
FOLKLOR UŞAQ ŞEİRİNİN QAYNAQLARINDAN BİRİ KİMİ Təyyar Salamoglu	58
ƏDƏBİYYATIN UŞAQLARIN MƏNƏVİ İNKİŞAFINDA ROLUNA DAİR ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLUNUN FİKİRLƏRİ Tural Mirzəliyev	58
AZƏRBAYCAN “MEKTEB MECMUASI”NDAKİ (1911-1925) ÇOCUK HİKÂYELERİNDE SOSYAL HAYATIN YANSIMALARI Ümit Pektaş	59
GÖKHAN AKÇİÇEK’İN ŞİİRLERİNDE BİR İYİLİK ALANI OLARAK DOĞA Volkan Odabaş	60
AZƏRBAYCAN UŞAQ ŞEİRİ ÜÇ DÖNƏMDƏ - XX ƏSRİN BİRİNCİ İYİRMİ İLİNDƏ, SOVET DÖNƏMİ ƏRƏFƏSİNDƏ VƏ HAZIRKI MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ Vaqif Aslanov	61
AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYATI NƏŞR EDƏN NƏŞRİYYATLAR VƏ ONLARIN FƏALİYYƏTİNİN TƏHLİLİ Vüsalə Musalı	63
TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINA KATKISI AÇISINDAN YAVRUTÜRK DERGİSİ Yeliz Okay	65
DİNİ DUYARLIĞIN ÇOCUK EDEBİYATINA YANSIMASI: HASAN DEMİR ÖRNEĞİ Yasin Mahmut Yakar	66
AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATININ TƏŞƏKKÜL PROBLEMİ VƏ İLKİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏSİNİN ƏSAS KANALLARI Yaqub Babayev	66
ELÇİNİN VƏ Ə. ƏYLİSLİNİN ƏSƏRLƏRİNDƏ KƏND UŞAQLARININ OBRAZLARI Zahid Xəlilov	68

**AZƏRBAYCAN UŞAQ DRAMATURGIYASI NÜMUNƏLƏRİNİN
SƏHNƏ TƏCƏSSÜMÜ**

Zəminə Axundova 68

UŞAQ NƏSRİNDƏ TƏHKİYƏ ÜSLUBU VƏ MÜASİRLİK

Zakirə Əliyeva 70

MUTLU, SAĞLIQLI VE BAŞARILI ÇOCUK MASAL İKLİMİNDE BÜYÜR

Zeki Gürel 70

**TƏNZİMAT ƏDƏBİYYATI ƏNƏNƏLƏRİ VƏ MODERN TÜRK UŞAQ
ŞEİRİNİN MÖVZU DƏİRƏSİ**

Yunusova Günel Kamil qızı 72

ELEKBER SALAHZADE’NİN ÇOCUK ŞİİRLERİ

Ali Şamil, Ganimet Seferov

AMEA Folklor İnstitutu,
Azərbaycan

Azerbaycan'da çocuk edebiyatının tarihi eski çağlara dayanır. Folklor bu bakımdan oldukça önemlidir. 20. yüzyılda milli dilde okul kitaplarının basılması, çocuk medyasının meydana gelmesi çocuk edebiyatına dikkati artırıyor.

Sovyetler Birliği dönemindeyse çocuk edebiyatı ideolojik önem taşıyor. Büyümekte olan nesli Komünizm ruhunda eğitmek için çocuk edebiyatına özel önem veriliyor.

Stalin’in ölümüyle Sovyetler Birliğinin politik yaşamında bir yumuşama duyuldu. Şu kendini edebiyatta da göstermeye başladı. Genç yazarlar Sovyet slogan-cılığından uzaklaşarak insanın iç dünyasına inmeye çalıştılar. Buna göre de onlara 60’lı yılların edebiyatçıları adı verildi. Azerbaycan'da da şu cereyanın öncülerinden biri şair Elekber Salahzade oldu.

O büyükler için şiirler yazmağın yanı sıra çocuklar için de önemli şiirler yazmaya başladı. Elekber Salahzade de geleneğe dayanarak çocuklar için ilginç şiirler yazmaya başladı. Onun “Şekil”, “Kelebek”, “Sakız”, “İkizler”, “Horuz” vb. şiirleri çocukların sevimlisine çevrildi.

Şair şiirlerinde alletrasyondan başarıyla yararlanarak çocukların kolay hafızasında kalan şiirler yazmakla yetinmedi, çocuklar için poemalar (uzun şiirler) de yarattı. Şu uzun şiirlerin bir kısmı Türk masalları esasında yazıldı. Onun “Ördeğin seyahati”, “Tilki, çakal ve çakal tilki nağılı”, “Karsız kış”, “Ayı”, “Kabak”, “Dağa çıkan bağa”, “Bulut karı nağılı” vb. uzun şiirleri az zamanda çocuklar tarafından sevildi ve onlardan tiyatrolar hazırlandı.

Şairin çocuk şiirleri 1996 yılında “Yanıltmacı (tekerlemeli) alfabe” adlı kitapta toplandı ve “Gençlik” yayın evinde basıldı.

MAVİSEL YENER’İN MASAL VE HİKAYELERİNDE ÇOCUK DÜNYASI

Yrd. Doç. Dr. Ayvaz Morkoç

Celal Bayar Üniversitesi,
Türkiye

1962 yılında Ankara’da dünyaya gelen Mavisel Yener, Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi mezunudur. Diş hekimliğini ve edebiyatçılığı birlikte yürüten Yener, evli ve iki çocuk annesidir. İlk ürünleri 1978 yılından itibaren gazete ve dergilerde yayımlanmaktadır. Hemen tamamı çocuk ve gençler için kaleme alınmış şiir, hikâye, masal, tiyatro oyunu ve roman türlerinde 60’tan fazla kitaba sahiptir.

Çocuklara yönelik kaleme aldığı eserleriyle Türk çocuk edebiyatı dünyasında kendine özgü bir yer edinmeye başladığı görülmektedir. Çocuk edebiyatı alanındaki çalışmalarını günümüzde de ısrarla sürdüren Mavisel Yener'in, eserleri aracılığıyla çocuk psikolojisine ve çocuğun iç dünyasına nüfuz edebilen belli sayıdaki edebiyatçılardan biri olduğu söylenebilir.

Bu tebliğimizde çocuk edebiyatı sahasında başarılı ve verimli çalışmalarıyla dikkat çeken Mavisel Yener'in bilhassa masal ve hikâyelerinde çocuk dünyasına nasıl bir bakış açısıyla yaklaştığı incelenecektir. Eserlerinde çocukların iç dünyalarını, duygu ve düşüncelerini nasıl ele aldığı irdelenecek ve değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

MİRZƏ ƏLƏKBƏR SABİRİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN TƏHLİLİ

Aynur Vəliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Azərbaycan

Uşaq psixikasının inkişafında, eləcə də hərtərəfli şəxsiyyət kimi formalaşmasında bədii ədəbiyyatın rolu çox böyükdür. Bədii ədəbiyyatdan düzgün istifadə etməklə uşaqların psixoloji və yaş xüsusiyyətlərini bilmək vacibdir. Məhz uşağın milli-mənəvi cəhətdən inkişafında uşaq ədəbiyyatının rolunu da xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır.

Azərbaycan xalqının milli xüsusiyyətlərinə dərinləndən bələd olan, şəxsiyyətin formalaşması, dəyişdirilməsi, inkişafı və daxili imkanlarının üzə çıxarılmasında tərbiyənin rolunu yüksək qiymətləndirilən, uşaq psixologiyasına dərinləndən yiyələnmiş, milli maarifçilərimizdən biri, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin və demokratik ideyaların inkişafında müstəsna rol oynayan, böyük xalq şairi, görkəmli mütəfəkkir, uşaq şeirlərinin görkəmli nümayəndələrinin biri də M.Ə.Sabirdir. Azərbaycan-türk ədəbiyyatının poeziya kəhkaşanında parlaq ulduzlar çoxdur. Bu ulduzlar arasında Mirzə Ələkbər Sabirin gur işığı və istisi aydın seçilir. Mirzə Ələkbər Sabir Türk-müsəlman dünyasında satirik şeirin qüdrətli nümayəndəsidir.

150 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidenti Cənab İlham Əliyevin verdiyi sərəncam tarixi keçmişimizdən miras qalan xalqımızın müdrik simalarına, onların ədəbi, fəlsəfi, pedaqoji irsinə, milli-mənəvi dəyərlərimizə göstərilən qayğının parlaq təzahürüdür. Sərəncamda deyilir: "... Mirzə Ələkbər Sabir çoxəsrlik poeziyamızın parlaq ənənələrini layiqincə yaşatmaqla bərabər, ədəbiyyatımızı kefiyyətə yeni mərhələyə yüksəldərək onu ictimai məfkurə baxımından daha da zənginləşdirən söz ustası kimi geniş şöhrət tapmışdır. "Molla Nəsrəddin" jurnalı ətrafında formalaşmış yaratdığı əsərlərin başlıca mövzunu mənəvi saflığa, mədəni yüksəlişə və mariflənməyə çağırış təşkil etmişdir".

**UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA İDEFONLARDAN İSTİFADƏ
(REPREZENTASIYANI GÜCLƏNDİRƏN AMİL KİMİ)
(problemin psixolinqvistik müstəvidə təhlilinə dair)**

Dos. Aytən Hacıyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan

Məlumdur ki, akustik və vizual tərtibat informasiyanın mənimsənilməsi prosesini asanlaşdırır. Uşaq təfəkkürü kimi incə və həssas qavrayış modeli üçün bu qəbildən əlavə tərtibatın önəmi danılmazdır. Belə ki, balansı gözlənilən akustik və ya vizual tərtibat bu və ya digər informasiyanın, hər hansı bir mətnin (məs: şeir, nağıl, tapmaca və s.) qavranılması və təxəyyüldə canlandırılaraq mənimsənilməsi prosesini asanlaşdırır. Eyni zamanda bu faktorlar uşaq təfəkkürünün inkişafını doğru məcrada stimullaşdırır. Belə ki, aparılmış çoxsaylı tədqiqatlar nağıl dinləyən uşaqların təfəkkür inkişafının səviyyəsinin həmin nağılların, sadəcə, çizgi film nüsxələrini izləmiş həmyaşıdları ilə müqayisədə daha üstün durumda olduğunu ortaya qoymuşdur. Belə ki, “dinləyən uşaq” beynində yaratdığı representasiya modelinə öz təfəkkür aktivlərini cəlb edir. Bundan fərqli olaraq, yalnız çizgi filmlər izləməklə yetinən uşaqlar isə hazır representasiya “qəlib”ini mənimsəməklə kifayətlənirlər. Bu mənada, uşaq ədəbiyyatının ontogenez prosesinin düzgün məcrada istiqamətlənməsi işində yardımçı ola biləcəyi şübhə doğurmur.

İdefonlar mahiyyəti etibarını ilə öz denotatlarına (yəni, işarə etdikləri əşya, varlıq və hadisələrə) sıx bağlı olduğundan, onların uşaq şeirlərində, xüsusilə azyaşlı və məktəbəqədərki yaş qrupuna daxil olan uşaqlara ünvanlanan şeir, nağıl və tapmacalarda istifadəsi arzu ediləndir. Belə ki, ideofonlardan istifadə uşaqların assosiativliyə və ümumiləşdirməyə meyilli təfəkkürlərinin yeni məlumat blokun üçün (daha dəqiq desək, yeni məlumatın qavranılması üçün) “açılması”na şərait yarada bilər. Başqa sözlə desək, uşaq təfəkkürü ideofonların köməyi ilə ətraf aləmi onun (ətraf aləmin özünün) “səsləri” ilə tanıyıb öyrənməklə yanaşı, yeni informasiya və ya mətn parçasını daha asanlıqla qavrayır.

Təqdim olunmuş araşdırma çərçivəsində biz, Azərbaycan və eləcə də digər türk dillərində yaranaraq nəsilədən – nəsilə ötürülən folklor nümunələrinin müvafiq janrlarında və eləcə də müx-təlif müəlliflər tərəfindən qələmə alınmış uşaq ədəbiyyatı nümunələri əsasən ideofonların bədii təsvir və psixoloji representasiya potensialını dəyərləndirməyə çalışacağıq. Uşaq ədəbiyyatında işlədilən və idefonik mənşəyə dayanan sözlərin özlərini, biz, aşağıdakı qruplar üzrə təhlil etməyi məqsəduyğun hesab edirik:

- I. **Təhkiyə gücünün artırılması sayəsində, azyaşlının bədii təxəyyülün inkişafına xidmət edən ideofonların (və təqlidi başlanğıclı sözlərin) psixolinqvistik təhlili.** Məs:

Çörək verdim, qoyun aldım,
Dınqıl sazım, **dınqıl** sazım.
(Cik-cik xanım nağlı)
Bib-bab, mənə yol verin,
Bib-bab, yoldan çəkilin.
Oynayırdı, “atışırdı” iki uşaq,
Biri bizdən, biri “faşist”.
- **Taraq-ta-taq!**

II. Reprezentativ funksiyası azyaşlı uşağın intuisiya və məntiqi nəticə çıxarmaq qabiliyyətini stimullaşdırmağa yönəlmiş ideofonların (və təqlidi başlanğıclı sözlərin) psixolinqvistik təhlili. Məs:

Taxtdan düşdü tap elədi
Gülsənəm onu **hop** elədi
(siçan);
“Dörd loy-loy, iki tir-tir, bir dik-dik”
«Dörd “yanan”, iki “titrəyən” və
bir “dik-dik dingildəyən””

Araşdırmalarımız çərçivəsində E.Sepirin, Y. Neqnevitskaya və A. Şaxnaroviç-in apardıqları psixolinqvistik mahiyyətli eksperimental tədqiqatlara müraciət etmiş, həmin təcrübələrin nəticələrini türk uşaq ədəbiyyatında yer alan idefonlara nəzərən dəyərləndirmişik.

ÇOCUK EDEBİYATINDA ve ÇOCUKLARIN GELİŞİMİNDE GÖRSEL İLETİŞİMİN ROLÜ

Dr. Arzu Məmmədova

Qafqaz Üniversitesi,
Azərbaycan

Çocuklar cemiyetin geleceği, duru varlıklarıdır. Hafızaları birer beyaz sayfadır, neyi görürlerse kaydederler hem görsel olarak hem de işitsel olarak.

Yakın geçmişimize değin çocuklar anlatılan masal kahramanlarını hayal eder, onların çizimini yapar, iyi kalpli kahramanı mavi, yeşil, beyaz, kötü kalpli olanı ise siyah, kırmızı, kahverengi renklerde boyarlardı. Bez bebekler, arabalar yapar, bozulduğunda ise tamir etmek için uğraşıyorlardı. Bunun sonucunda çocuklarda algılama, hareket, iletişim, farkındalık, estetik kaygı, milli ve manevi değerleri önemsemek vs gibi anlamlar geliyordu.

Resimli boyama kitapları, çocuk tv kanalları, elektron oyuncaklar farklı sunum çeşitleriyle çocukların sevimli idollerine dönüşerek toplumda popülerlik kazanmaktadır. Günümüzde çocuk edebiyatının önemli bölümünü oluşturan masallar bile

çocuklara fast food yiyecekler gibi hazır sunuluyor. Eskiden ninelerimizin bize sevgiyle anlatıkları masalları şimdi çocuğun kucağındaki oyuncak anlatıyor. Nesilden nesle aktarılan kültürel değerlerimiz, sözlü edebiyat örnekleri değişime uğrayarak zamanla kayboluyor. Modernizmin ve küreselleşmenin bize sunduğu yenilikler tabii ki hayatımızı kolaylaştırmalı fakat geleneklerimizin, masal kahramanlarının hayal dünyamızdaki yerinin yeniden biçimlenmesine neden olmamalıdır.

Bildiride çocuk edebiyatında görsel iletişimin rolü, çocuklar üzerindeki etkileri ve bütün bunların sonucunda ilerki yaşlarda yaşamdan beklentilerini nasıl değiştirdiği araştırılmıştır.

UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN QAVRANILMASI VƏ TƏHLİLİ PROBLEMLƏRİ

Dos. Bilal Həsənli

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

Uşaq şeirlərinin gənc oxucular tərəfindən dolğun şəkildə qavranılması, təhlili mürəkkəb problemdir. Məlumdur ki, bədii əsərin qavranılması və təhlili zamanı təxəyyül, emosiyalar, təfəkkür, nitq bir-birindən təcrid olmuş proseslər kimi deyil, şəxsiyyətin üzvi şəkildə əlaqəli olan cəhətləri kimi fəaliyyət göstərir. Aparılmış tədqiqatlarda uşaq şeirinin şagirdlər tərəfindən qavranılmasının müxtəlif tipləri göstərilir.

Uşaq şeirlərinin qavranılması və təhlilində süjet və qəhrəman problemi çox əhəmiyyətlidir. Belə ki, yaşlılar üçün yazılmış lirik əsərlərdən fərqli olaraq uşaq şeirində süjetli əsərlər də mühüm yer tutur. Maraqlı, cəlbedici mövzu, süjet, yaddaqalan, güclü qəhrəman obrazları yazıcının bədii istedadının göstəricisidir. Uşaqlar dinamik süjetli, maraqlı, öz yaşadlarından, təbiətdən, qeyri-adi hadisələrdən, macəralardan bəhs edən əsərlərə böyük maraq göstərir.

Uşaqlar şeirlərində dilin sadəliyi, yığcamlığı diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Bu əsərlər üçün bədii dilin aydınlığı və dəqiqliyi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Uşaq əsərlərində ədəbi dilin normaları gözlənilməli, sənətkar süni mürəkkəblikdən qaçmalı, dilin aydınlığı, düzgünlüyü, ifadəliliyinə xüsusi diqqət yetirməlidir. Əsərdə dilin dəqiqliyi, yeganə lazımlı sözün tapılıb yerində işlədilməsi zəruridir.

Dilin bəsitliyi, yoxsulluğu, şablon söz və ifadələrdən istifadə uşaq əsərlərinin başlıca nöqsanlarıdır. Əsər pis dillə yazılıbsa, heç bir ideya uşağa çatmayacaqdır. Dilin təhrifi, qrammatik səhvlər nəticə etibarilə fikrin təhrifinə səbəb olur, hadisələrin məntiqi ardıcılıqla qavranılmasına mane olur.

Məruzədə uşaq şeirinin qavranılması və təhlili problemləri ilə klassik və müasir Azərbaycan uşaq poeziyasından nümunələr əsasında şərh edilir.

M. ƏLƏKBƏR SABİRİN İLLƏRİ MƏLUM OLMAYAN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN FORMA VƏ MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

PhD. Bayram Gündoğdu, PhD. Səriyyə Gündoğdu

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

M.Ə. Sabir XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında yeni mərhələ açan novator şairdir. Sənətin ən yüksək zirvəsinə çatan M.Ə. Sabir yaradıcılığında uşaqlara da böyük əhəmiyyət vermişdir. Satiralarından fərqli olaraq belə əsərlərdə təlimi-didaktiki motivlər çox güclüdür. Satiralarında oxucunu düşündürüb nəticə çıxarmağa vadar edən şair, uşaq şeirlərində nəticəni də uşaq təfəkkürünə uyğun bir şəkildə çıxarır və balaca oxucusuna təqdim edir. Sənətin həyatla sıx əlaqəsinə inanan, forma ilə məzmunun sıx vəhdətini quran şair uşaq şeirlərində də sənət qüdrətini göstərmişdir.

“Oxuyun millətin nicatı olun!” deyə uşaqlara böyük qayğı və ümidlə yanaşan şair, folklorlardan və klassik ədəbiyyatdan aldığı mövzuları günün tələbinə uyğun olaraq yenidən işləmiş və uşaq təfəkkürünə uyğun dil və üslubla oxucusuna çatdırmışdır.

Sabir yaradıcılığının əsas xüsusiyyətlərindən biri də forma baxımından orijinal olmasıdır. Bu xüsusiyyət uşaqlar üçün yazdığı şeirlər üçün də keçərlidir. Belə ki, şairin orijinal forma ilə yazmış olduğu “Uşaq və pul”, “Qarğa və tülkü” və s. adlı illəri məlum olmayan uşaq şeirləri ilə yanaşı 1910 və 1913-cü illərdə uşaqlar üçün yazdığı “Təbib ilə xəstə”, “Molla Nəsrəddin və oğru”, “Hörümçək və ipək qurdu” və digər şeirləri mükəmməl forma və məzmun baxımından rus uşaq ədəbiyyatına da öz təsirini göstərmişdir. Belə ki, adı çəkilən bu uşaq şeirləri şair-tərcüməçi Pavel Pançenko tərəfindən rus dilinə tərcümə edilmişdir.

Bu mənada təbliğimizdə şairin illəri məlum olmayan uşaq şeirləri forma və məzmun xüsusiyyətləri baxımından təhlilə cəlb edilmişdir.

ÇOCUK EDEBİYATININ BİR UZANTISI OLARAK OSMANLI DÖNEMİ OKUL DERGİLERİ NUMUNE-İ TERAKKİ VE DEBİSTAN-İ HİRED

Prof. Dr. Cüneyd Okay

İstanbul Teknik Üniversitesi,
Türkiye

Osmanlı döneminin ilk okul dergisi olan Numune-i Terakki, yayımlandığı kurum ile aynı adı taşımaktadır. Şahsî çabaları ile Numune-i Terakki Mektebi'ni devrin en modern ve en itibarlı eğitim kurumu haline getiren Mehmed Nadir, yayın

organi için de aynı özen ve gayreti sarf etmiş; sonunda çağın ötesine geçmeyi başarmış bir mecmua ortaya çıkarmıştır.

İlk sayısı 26 Mart 1303/7 Nisan 1887'de yayımlanan Numune-i Terakki dergisi, okulun bir prestij yayını olarak da yayımlandığından sayfa düzeni, yayın kadrosu, kağıt kalitesi, konu seçimi, kullanılan dil, üslup ve içerik bakımından iddialı ve çağdaş bir süreli yayındır. Numune-i Terakki 15 Mart 1304/27 Mart 1888 tarihli dokuzuncu sayısı ile yayın hayatından çekilmiştir.

Aynı dönemde ve Numune-i Terakki'den bir hafta sonra yayın hayatına atılan bir başka okul dergisi de Debistan-ı Hired'dir. Dergi o dönemde İstanbul'da eğitim veren Debistan-ı İraniyan adını taşıyan bir İran okulunun yayın organıdır. On beş günde bir yayımlanacağı duyurulan derginin eldeki ilk ve tek sayısı 2 Nisan 1303/14 Nisan 1887 tarihini taşımaktadır.

Bu bildiride, Numune-i Terakki ve Debistan-ı Hired dergilerinin, Osmanlı çocuk dergiciliğinde başlı başına bir yer tutmamakla beraber, okul ve eğitim yayıncılığı bakımından önemleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca söz konusu dergilerin, eğitimde çocuk edebiyatının kullanılmasının ilk örneklerini oluşturmaları açısından da bir değerlendirmesi yapılmıştır.

MÜASİR TÜRK UŞAQ ŞEİRİNİN JANR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Cəmil Məmmədov

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Uşaq ədəbiyyatında, ümumiyyətlə isə ədəbiyyatda lirikanın ən gözəl və səciyyəvi forması demək olar ki, şeirdir. Çünki şeir coşğun hissləri, həyəcanlı danışq tərzini ifadə etmək üçün geniş imkanlara malikdir. Lirik əsərin qısalığına və yığcamlığına baxmayaraq, burada həyat bədii, məcazi surətdə, dərinədən əks etdirilir. Lakin uşaq ədəbiyyatında şeir janrından istifadə heç də asan deyil. Çünki şeir janrında sözlər diqqətlə seçilməli, söz düzümündən düzgün istifadə edilməlidir. Nəinki, uşaqları düşündürən hətta onları əyləndirən sözlərin seçimi belə yerində və uşaqların yaşına, səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Əgər şeirlər forma və məzmun baxımından uşaqların səviyyəsinə uyğun olarsa, uşaqlar bu şeirləri sevər və asanlıqla əzbərləyərler.

Müasir türk uşaq şeirində lirik şeir janrlarının rəng-rəngliyi özünü açıqca biruzə verir. Lakin demək olar ki, geniş həcmli şeir-poemalar isə müasir uşaq ədəbiyyatında olduqca azdır. Buna səbəb olaraq dövrün sosial-mənəvi və siyasi xarakteri ilə əlaqəli problemləri göstərmək olar. Görünür ki, hadisələrin sürətlə dəyişməsi və inkişafı, dövrün drammatizmi iri həcmli əsərlərin yaranmasına imkan verməmişdir. Əslində, bu cür əsərlər uşaqlar üçün o qədər də maraqlı deyildir.

1970-90-cı illər Türk uşaq poeziyasının inkişafında yeni və əhəmiyyətli bir dövrü təşkil edir. Dövrün uşaq poeziyasının janr xüsusiyyətləri rəngə-rəngliyi ilə önə çıxmışdır. Bu illərdə yazılmış şeirlərdə uşaq xüsusiyyətləri və reallıqları daha çox diqqətə alınmışdır. 1970-1990-cı illərin türk uşaq şeirlərində ən çox istifadə olunan növ lirik növdür. Uşaq şeirlərində bu növ şeirlərə üstünlük verilməsi uşağın emosional və əqli inkişafına kömək etmək məqsədi daşıyır. Türk şeirində lirika həmişə məhəbbət lirikası, təbiət lirikası, fəlsəfi lirika və s. kimi zəngin ideya-estetik məzmunu ilə aparıcı rol oynamışdır.

Məqalədə dövrün uşaq şeir nümunələri əsasında janr xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir.

UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA SƏY GÖSTƏRMƏK VƏ ÇALIŞQANLIĞIN ƏKSİ MƏSƏLƏSİNƏ DAİR

Prof. Dr. Ejder Ağayev

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kurt

Mevlana Üniversitesi,
Türkiye

Uşaqların duyğu və düşüncəsinin zənginləşməsinə, onların sağlam bir insan olaraq böyümələrinə oxuduqları bədii əsərlər təsir göstərir. Çünki ədəbiyyat tərbiyənin mühüm vasitələrindəndir. Böyüyən nəslin şəxsiyyət olaraq yetişməsində, yaxşını və pisi seçməsində, Vətəni, milləti sevməsində, azadlığı və rahatlığı istəməsində, bədii-estetik zövqünün formalaşmasında uşaqlar üçün yazılmış əsərlər, bununla birlikdə, ədəbiyyat fənninin tədrisi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Dəyərlər, sosial elmlər sahəsində mühüm yer tutan mövzulardandır.

Uşaq ədəbiyyatının, dünyanın hansı ölkəsində olursa-olsun, əsas məqsədi böyüyən nəsildə milli və ümumbəşəri dəyərlərin formalaşmasına xidmət etməkdir. Pedaqoji məsələ olan uşaq ədəbiyyatı insanın əxlaqi-mənəvi, fiziki, estetik, ekoloji, iqtisadi, hüquqi və digər sahədə məlumatlanmasına yardım göstərir, hadisələrin, faktların, obrazların bədii-ümumiləşdirici təqdimatı ilə hələ kiçik yaşlardan dəyərlər daşıyıcısı olaraq inkişafına təkan verir. Uşaqlar hər hansı biliyə, bacarığa, vərdisə yiyələnməyə səy və çalışqanlıqla nail olurlar. Məhz bu məqalədə bütün dəyərlərdən deyil, uşaq ədəbiyyatında səy və çalışqanlığın bədii əksi məsələlərindən bəhs olunur. Təqdim edilən məruzədə XX əsrin əvvəllərində uşaq ədəbiyyatı nümunələri yaradan Əlisəttar İbrahimovun, Mehmet Akifin, Abbas Səhhətin və digər yazarların əsərləri əsasında təhlillər aparılacaqdır.

ŞİİRLERİNDE MASAL TADI, MASALLARINDA ŞİİR LEZZETİ OLAN BİR MASALCI: BESTAMİ YAZGAN

Elif Konar Özkan

Erdem Yayınları, Editör
Türkiye

Ümit Yaşar Özkan

Araştırmacı,
Türkiye

Masal ve şiir, bilinen en eski edebi türler olarak birçok benzerliğe sahiptir. Bu benzerlikler iki türde de ahenk unsurlarının kullanılmasıyla sınırlı değildir. Adeta kadim ve meçhul bir kaynaktan fışkıran şiir ve masal, soyutlama, imajlar, sembol dilinin kullanılması gibi birçok benzer tekniğe başvurur. Şiir ve masal, insan muhayyilesinin en saf rüyalarını sunarlar bize.

Bestami Yazgan'ın “Masal Denizi” ve “Masal Salıncağı” kitapları, bu birlikte-
liğin yeni bir farkındalıkla yorumlandığı zaman nasıl sonuçlar vereceğini gösteren
iki örnektir. Yazgan, şiirde masalı, masalda şiiri her seferinde yeniden keşfeden bir
şair masalci. Onun şiirli masallarında ninnilerin, tekerlemelerin, şiirlerin kapısın-
dan bir düş âlemine giriliyor.

Çocukların şiiri, masalı, dilin ahengini, inanca ve tarihe ait motifleri, insani de-
ğerleri keşfedip kavrayabilecekleri metinler Yazgan'ın masalları. Metinler okundu-
ğunda/ incelendiğinde, Bestami Yazgan'ın, masalda şiir lezzetini, şiirde masal ta-
dını duyuran bir masal atası olduğu görülmektedir.

Çalışmada, “Masal Denizi” ve “Masal Salıncağı” kitapları, yazar, eser, dil, üs-
lup, imge, metinlerarasılık, edebi sanatlar, çocuğa görelik açısından ele alınarak
masalın ve şiirin müşterekleri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, bu iki çocuk
edebiyatı eserinin tahlili yapılacaktır.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ XXI ВЕКА

Dos. Ellada Gərayzadə

Bakı Slavyan Universiteti
Azərbaycan

Сегодня в Азербайджане живет около 3 миллионов детей в возрасте до 18 лет, что составляет 29% от общей численности населения. Нравственное, интеллектуальное, эстетическое развитие детей напрямую связано с получаемой ими духовной пищей. Именно детская литература питает ум и

воображение ребенка, являясь мощным средством духовного развития личности. Вхождение ребенка в книжную вселенную происходит в первую очередь с помощью литературы, специально созданной для детей.

Детская литература развивает многие способности детей: учит искать, понимать, любить, то есть формирует у них все те качества, которыми должен обладать взрослый человек. Именно книги формируют внутренний мир ребенка. Во многом благодаря этим книгам дети мечтают, фантазируют. Без интересных увлекательных книг невозможно себе представить настоящего детства.

Особую роль в формировании детской литературы, как мы знаем, играет влияние на нее детского фольклора. Азербайджанская детская литература генетически связана с фольклором.

Произведения для детей должны быть мудрыми и добрыми, учить детей добру и любви, потому что жестокость не лучший инструмент воспитания детей. Большинство произведений строится на сопоставлении добра и зла, можно сказать, что это классическая схема. Вопрос в другом, каким образом преподнесено добро, и как именно показано пресловутое зло? Именно над этим вопросом должны размышлять детские писатели, приступая к воссозданию своего произведения. Однако, в наше время проблемы детской литературы стали еще острее.

К сожалению, и в наше время не изменилось главное: детская литература как была, так и осталась явлением периферийным. Все еще отсутствует внимание к проблемам детской литературы, нет также попыток современного толкования ее феномена. Что же касается вопроса о специфике литературы для детей, то он по-прежнему сводится к повторению истин о динамичном сюжете, доступности, ясности.

Качество современной детской литературы – литературы XXI века, в основной своей массе, также оставляет желать лучшего. Неудивительно, что современные издательства предпочитают переиздавать произведения «прошлых лет».

Одной из задач современного азербайджанского литературоведения является определение новых подходов к феномену детской литературы.

Несмотря на то, что в последние годы азербайджанская детская литература становится более содержательной, художественно совершенной, актуализируется, полнее отвечает своему назначению, все эти проблемы ждут своего более полного исследования на новом, современной уровне.

TOFIQ FİKRƏTİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN MÖVZU DAİRƏSİ

F.e.d., Prof. Elman Quliyev

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitet,
Azərbaycan

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlləri Türkiyə türk ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Tofiq Fikrət uğurlu və eyni zamanda ziddiyyətli yaradıcılıq yolu keçmişdir. “Rübabi-şikəstə”, “Xəluqun dəftəri”, “Rübabın cavabı”, “Doxsan beşə doğru”, “Şərmin” şeirlər kitabı onun zəngin yaradıcılıq irsinə sahib olmasından xəbər verir. Tofiq Fikrət yaradıcılığı həm mövzu, həm də forma baxımından yenidir. Bu da “Tənzimat”, “Sərvəti-fünun”, “Fəcri-ati” və digər ədəbi təşkilatların mövcudluğu şəraitində türk ədəbiyyatının yeni mərhələsində gedən proseslərin təsiri ilə bilavasitə bağlıdır. Tofiq Fikrətin yaradıcılığında nəzirəçilik, təmtəraqlı ifadələrə aludəçiliklə yanaşı, ideya-əqidə mübarizəsi səciyyəsi daşıyan vətən, azadlıq, müharibə və s. mövzular üstünlük təşkil edir.

Tofiq Fikrətin poeziyasında uşaq şeirlərinin özünəməxsus yeri vardır. 1914-cü ildə çapdan çıxmış “Şərmin” şeirlər toplusu heca vəznində yazılmış uşaq şeirlərindən ibarətdir. Bu şeirlərdə əsasən uşaq ruhu və uşaq psixologiyasının əksi aparıcı yer tutur. Tofiq Fikrət hər bir uşağın gələcəkdə layiqli vətəndaş kimi formalaşmasını onun düzgün tərbiyəsində, vətənpərvərlik hissinin güclü olmasında görür. Bu səbəbdəndir ki, şairin uşaq şeirlərində vətənpərvərlik, əməksevərlik, qəhrəmanlıq, estetik zövq və s. məsələlərə daha çox önəm verilmişdir. Bu şeirlər həm ictimai-siyasi, həm əxlaqi-didaktik, həm də pedaqoji cəhətdən diqqəti cəlb edə bilir. Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərində məktəbə, dərslə maraq, dərslə öyrənilmə metodikasından və s. tutmuş, əməyə sevgi, vətənə, valideynlərə məhəbbətə və s. qədər halların təbliği gənc nəslin təlim-tərbiyəsində, onların vətəndaş kimi formalaşmasında mühüm rol oynaya bilməmişdir. “Həsbi-hal”, “Şərminin əlifbası”, “Hədiyyə”, “Mələyin quzusu”, “Qış baba”, “Aslan”, “İki yolçu”, “Cırcırma və qarışqa” və digər şeirlərində Tofiq Fikrət olduqca sadə deyim, asan ifadə tərzini nümayiş etdirərək uşaqların maraq dünyasına birbaşa müdaxilə yolu ilə fikirlərini poetik şəkildə diqqətə çatdırmışdır. Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərinin dili sadə, aydın, mövzusu həyatı, aktual, ideyası ictimai-əxlaqi səciyyədədir. Bu şeirlərdə Tofiq Fikrətin lirik yaradıcılığına xas olan nə köhnə ədəbiyyata qarşı mübarizə, nə də güclü siyasi motiv meyilləri görünür. Bu şeirlərdə uşaq dünyası psixologiyasının bütün cəhətləri – əməksevərlik, vətənpərvərlik, məktəbə çağırış, təbiət təsvirləri timsalında yurd sevgisinin aşılınması və s. özünə yer tapır. Tofiq Fikrətin “şəfqət, mərifət, fəzilət yuvası” (“İthaf”) kimi dəyərləndirdiyi tərbiyə müəssisələrini gənc nəslin gələcəyi hesab etməsi, Şərminin timsalında uşaqları şeytan, əcinnədən deyil, fənalıqdan qorxmağa çağırışı (“Umacı”), uşaqlarda əlifba öyrənməyə sevgi, maraq oyatması (“Şərminin əlifbası”), zəhmətin insan həyatında əhəmiyyətini canlandırması (“Cırcırma və qarışqa”), təbiət lövhə-

lərini təsvir etməklə uşaqlara yurd sevgisi aşılması (“Qışın”, “Yazın”, “Qış baba”) və s. onun uşaq psixologiyasını dərinlən bilməsini təsdiqləyir, uşaqların vətəndaş kimi formalaşmasında mühüm rol oynayır, eyni zamanda şairin uşaq poeziyasındakı uğurlarından xəbər verir.

RƏSUL RZANIN UŞAQ ŞEİRLƏRİNDƏ İNSAN ŞƏXSİYYƏTİNİN TƏRBİYYƏSİ

Dos. Etrabə Gül

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Müasir poeziyamızın zənginləşməsində fərqli poetik aləmi ilə, özünəməxsus deyim tərzilə böyük rol oynayan, bu poeziyaya yeni nəfəs gətirən Rəsul Rza sərbəst vəznli şeirləri ilə dünya poeziyasının ən uğurlu xəttində yer tutur. Rəsul Rzanın çox geniş əhatəli şeir dünyası süjetli bir lirika təsiri bağışlayır. Böyük sənətkarın həm məzmun və həm də bədii cəhətdən təkmil olan şeirləri və hətta adi şeir təsiri oyada biləcək şeirləri belə oxucuda çox təsirli, çox kövrək hisslər aşılayır. Çünki Rəsul Rza özü təbiətən həssas, kövrək duyğulara malik bir şəxsiyyət idi. Rəsul Rza böyük üçün yazdığı şeirlərlə yanaşı, uşaq ədəbiyyatına diqqəti artıraraq, yeni nəslin daha səviyyəli böyüməsi üçün çalışmış, uşaqlar üçün də maraqlı şeir nümunələri yazmışdır.

Azərbaycanda dünya poeziyası ilə ayaqlaşan, dünya poeziyasında yeniliklər edən ustad şair olduqca xalqı, gənc nəslin maariflənməsində, mənəvi zənginləşməsində əlahiddə rol oynayan yeni bir istiqamət yaratmışdır. Məqalədə Rəsul Rza şeirlərinin tərbiyəvi xüsusiyyətlərindən söhbət açılır və təhlil olunur.

XIX ƏSRİN SONU, XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA QAYNAQLAR

Dos. Füzuli Əsgərli

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Azərbaycan

Əsasən XIX əsrin II yarısında tərtib olunan dərslik və müntəxabatlarda folklor motivlərindən və tərcümə ədəbiyyatından daha geniş istifadə edilirdi. Hələ əsrin 50-ci illərində M.Ş.Vazeh, 70-ci illərində S.Ə.Şirvani uşaqlar üçün dərsliklər hazırlayarkən xalq ədəbiyyatı nümunələrinə istinad edərək bəsisini eynilə, digərini isə üzərində müəyyən yaradıcılıq işləri apardıqdan sonra dərsliklərə daxil etmişlər. S. Əzimin «Rəbiül-ətfal» və «Tacül-kütub» dərsliklərinə daxil etdiyi müxtəlif məz-

munlu ədəbi nümunələri bir qaynaq kimi milli uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkülü və sonrakı inkişafına öz təsirini göstərmişdir.

«Kəşkül»ün redaktoru C.Ünsizadə öz qəzetində uşaq ədəbiyyatının inkişafı məsələlərinə kifayət qədər yer ayırmış, daha çox bədii tərcümə yolu ilə bu sahənin formalaşmasına çalışmışdır. Ərəb dilindən tərcümə etdiyi «Əmsali-loğman, yaxud qırx iki nağıl və hekayə» ədəbi nümunəsi ilə milli uşaq ədəbiyyatının gələcək inkişafının təməlini qoymağa səy göstərmişdir.

XX əsrin əvvəllərində «Dəbistan» uşaq jurnalının nəşrindən sonra uşaq ədəbiyyatının inkişafına yetərinə təsir göstərən fars və əsasən də rus ədəbiyyatına müraciət olundu, digər xalqların ədəbiyyatından edilmiş təbdil və iqtibaslara yer verildi. Əsrin ikinci onilliyində nəşr olunmuş «Məktəb» uşaq jurnalında müxtəlif qaynaqlardan bəhrələnmiş uşaq ədəbiyyatı nümunələrinin yaradılması mümkün oldu. Ə.Cavadın «Ququruqu», S.Aciz Şirvaninin «Xonça nəğməsi», A.Vahabzadənin «Uşaq və bülbül», Ə.Dainin «Uşaq və quş», İ.Musabəyovun «Rzanın qutusu» və sair folklor motivli əsərləri ayrı-ayrı mənbələrdən qaynaqlanan ədəbi əsərlər müxtəlif müntəxabatlarda öz əksini tapdı.

«Məktəb» uşaq jurnalında dərc olunmuş ədəbi nümunələrə münasibət bildirən B.Talıblı (1897-1939) «Məktəb» məcmuəsi» adlı məqaləsində («İqbal» qəzeti, 1914, 30 yanvar) yazırdı: «El əsərindənə bu məcmuədə biz ancaq nağıl və bir para nömrələrində lətifə görüyoruz. Amma nədənsə, lətifə həmişə axırıncı səhifələrə və xırda-xırda xətlərlə yazılır. Doğrudur, lətifəyi başqa qəzetlər də və məcmuələr də bu tövr yazırlar. Lakin bu, «Məktəb»də olmaz. Çünki, «Məktəb» cocuqlar üçündür. Cocuğun da sevdiyi lətifə. İştə, onu axırıncı səhifəyə atmayıb və xırda xətt ilə yazmamalı. Nağıl və lətifədən başqa el əsərlərindən bu məcmuədə dəxi bir zad yoxdur. Halbuki, türk qövmündə nə qədər nəğmələr və məsəllər var».

XX əsrin ikinci onilliyində F.Köçərlinin əsasən folklor nümunələrindən tərtib etdiyi «Balalara hədiyyə» (1912) adlı müntəxabatı da bu istəyin nəticəsi idi. A.Şaiq xalq ədəbiyyatının bu dövr üçün zəruri olduğunu qeyd edirdi.

S.M.Qənizadənin «Tulkü və Çaq-çaq bəy», müxtəlif müəlliflərdən təbdil etdiyi «Allah divanı», «Qurbana qurban», «Dursunəli və ballıbadı» və bir sıra tərcümə əsərləri milli uşaq ədəbiyyatımızda qaynaq rolunu oynamışdır. Avropa ədəbiyyatının – J.Vernin və F.H.Villordun əsərlərinin təsiri S.Saninin «Qorxulu nağıllar» hekayələr silsiləsinin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

MAKEDONYA TÜRKLƏRİNİN ÇOCUK EDEBİYATI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Fatima Hocin

Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi,
Üsküp - MAKEDONYA

Makedonya'daki çocuk edebiyatı İkinci Dünya savaşıdan sonra çok önemli bir gelişme göstermiştir. Bu dönem öncesinde bir kaç değerli yazar dışında çocuk edebiyatı üzerine eser veren sanatçı yoktur.

İkinci Dünya savaşıdan sonra birçok yazarımız çocuk edebiyatı alanında değerli eserler verdi. Çocuk edebiyatı alanında verilen kimi eserler çocukların eğitim ve öğretimine yönelikken kimileri de estetik değer açısından önemli görülmektedir. Özellikle Makedonya Türklerinin çocuk edebiyatı ile ilgilenen yazarlarından olan Necati Zekeriya, Fahri Kaya, Şükrü Ramo, Sabit Yusuf ve diğer yazarlarımızın eserleri bu noktada önemlidir.

Bu makalede özellikle Fahri Kaya'nın hikayelerinden yola çıkarak tespit ettiğimiz bilgiler, İkinci Dünya Savaşıdan sonra bu topraklarda gelişen çocuk edebiyatı hakkında yeni çalışmalara ışık tutacaktır.

ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI KAVRAMLARI

Doç. Dr. Gıyasettin Aytas

Gazi Üniversitesi,
Türkiye

Çocuk edebiyatı kavramı açıklanmadan önce, çocuk kime denir, çocuk denilince aklımıza ne gelir sorularının cevaplandırılması gerekmektedir. Genellikle, çocuk, çocukluk kavramı, biyolojik gelişim bakımından insanların 0-16 yaş grubunu kapsayan dönemi için kullanılan temel bir kavramdır. Psikolojik ve sosyolojik bakımdan her ne kadar böyle bir sınırlama söz konusu değilse de genel kabul bu şekildedir. Kimi zaman biyolojik gelişime ile psikolojik gelişme her zaman paralel gerçekleşmeyebilir.

Malzemesi dile dayanan insanların duygu, düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı verimlerin tamamı edebiyattır. Çocuk edebiyatı, edebiyat kavramı içerisinde yer almakla birlikte çocukların büyüme ve gelişmelerine hayal, duygu, düşünce duyarlılıklarına zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerdir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin beslendikleri kaynaklar dikkate alındığında bazı temel kuralların göz önünde bulundurulması kaçınılmazdır. Sözgelimi, çocuk ede-

biyatı çocukları veya çocuğu anlatan edebiyat değildir. Herkes çocuk edebiyatı yazarı olamaz. Çünkü çocuk edebiyatı yazarı, çocuğun biyolojik, psikolojik ve sosyolojik gelişimini çok iyi bilmelidir. Çocuk Edebiyatı çocuğa göreliği ön planda tutmalıdır. Çocuk Edebiyatında yazar, neleri yazmalıyım sorusundan çok, nasıl yazmalıyım sorusunu kendisine sormalı Çocuk edebiyatı bir bütün olarak çocuğu kuşatmalıdır. Çocuk edebiyatı sadece sözlü ve yazılı verimlerden ve bu verimlerin yansımalarından ibaret değildir. Çocuk edebiyatı renkler, şekiller ve işaretler bütününden de meydana gelir.

ÇOCUK EDEBİYATI ŞİİRLE YENİLENİYOR

Gökhan Akçiçek

Şair, Türkiye

Çocuk Edebiyatı ürünlerinin ülkemizdeki verimini incelediğimizde, şiirin, edebi değer açısından daha nitelikli olarak işlendiği görülüyor. Diğer türlerdeki ürünlere nazaran, şiirin kaydettiği bu irtifayı, “yenilikçi çocuk edebiyatının” bir zaferi sayabiliriz. “Çocuk Edebiyatı” üst başlığı altında yayımlanan metinlerin ve bu metinlerden oluşan “Seçki”, “Derleme” veya “Antolojilerin” çocuk duyarlılığı taşıyıp taşımadıkları, hatta örnek diye alınan bazı metinlerin edebi bir değer ifade edip etmedikleri şimdiye kadar ciddi anlamda pek tartışılmadı.

İçinde çocuk temi geçen, çocukluk dönemine vurgu yapan, çocuğu ve çocukluğu tarif eden bütün şiirleri edebi bir ölçüden, estetik bir süzgeçten, sanatsal bir beğeniden geçirmeden çocuklarımıza sunabilir miyiz? Hayır. Bu yanılgı olsa olsa bizi düzeysizliğimizle yüzleştirebilir.

TARİXİLİK VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATININ TİPOLOGİYASI

F.e.d., Gülşən Əliyeva-Kəngərli

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
Azərbaycan

Tarixiliyin kəşfindən sonra bütün bəşəriyyət ictimai-mənəvi fikrin təkamülünü tarixiliyə əsasən müəyyənləşdirir. Həm ictimai-tarixi, həm də ədəbiyyat və mədəniyyət tarixinin mənşəyi və mənbələrinin təyin olunmuş bir metodoloji prinsip kimi tarixiliyə əsaslanır. Bu baxımdan Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında da tarixilik həm mövzu və problem həm nəzəri prinsip kimi önəmli yer tutur. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mənşəyi mifik təfəkkürümüzdən sehrli nağıllar və əfsanələrimizdən qədim epos qaynaqlarından başlanır.

UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA SOSIAL HƏYATIN TƏZAHÜRLƏRİ

Hüseyn Xəlilov

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Hər bir xalqın mənəvi yüksəlişində şifahi və yazılı ədəbiyyatın rolu əvəzsizdir. Bu baxımdan uşaq ədəbiyyatının əhəmiyyəti daha böyükdür. Çünki körpələrə deyilən hər söz, söylənilən hər şeir parçası, oxunan nağıl və hekayə onların uşaq yaddaşına, demək olar ki, ömürlük yazılır. Digər tərəfdən, uşaq ədəbiyyatı nümunələri tariximizlə, soy-kökümüzə, mənəvi dəyərlərimizlə bağlı olduğu zaman, yetişməkdə olan yeni nəsli vətəni sevməyə, el-oba üçün xeyirli işlər görməyə səslədikdə daha gərəkli və yaddaqalan olur, maraqla oxunur. İnamlı demək olar ki, türk xalqlarının şifahi ədəbiyyatı kimi, uşaq ədəbiyyatı da bu qayəni özündə ehtiva edən nümunələrlə zəngindir.

Uşaq ədəbiyyatında sosial həyatın təzahürlərinin və psixoloji məqamların Azərbaycan ədəbiyyatında S. S. Axundovun “Qaraca qız” və türk ədəbiyyatında Kemalettin Tuğcunun “Köyden gelen kız” hekayələri əsasında araşdırılması ön plana çəkilmişdir.

İşin araşdırılması:

1. Uşaq şəxsiyyətinin inkişafına təsir göstərən amillərin sosial-psixoloji tərəflərinin aydınlaşdırılması;
2. Hekayədəki qəhrəmanların şəxsiyyət tiplərinin müəyyənləşdirilməsi;
3. Şəxsiyyət tiplərinin müqayisəsi.
4. Cəmiyyətdə uşaqların yeri, onların şəxsiyyət kimi inkişafına təsir edən sosial-psixoloji amillərin araşdırılması.
5. Hekayələrin kiçik yaşlı oxuculara necə təsir göstərdiyini araşdırmaq və sosial-psixoloji tərəflərinə təsir edən amil kimi göstərmək.

Hər iki hekayədə iki uşağın həyatının sosial-psixoloji məqamlarından bəhs olunur. Bu hekayələrdə sinfi bərabərsizliklər, kiçik yaşlı uşaqların cəmiyyətdə keçirdiyi mənəvi sıxıntılar yazıçılar tərəfindən ustalıqla qələmə alınmışdır.

Sosial bərabərsizlik səhnələrinə: S. S. Axundovun “Qaraca qız” hekayəsində Pəricahan xanımın Qaraca qızın Ağca xanımla dost olmasına izin verməməsi səhnəsini; K. Tuğcunun “Köyden gelen kız” hekayəsində - Nəsimə xanımın qızının və nəvələrinin Gülçiçəyi özlərinə yaraşdırmaması səhnəsini nümunə göstərmək olar

Uşaq ədəbiyyatının uşaqların sosial həyata təzahüründə çox mühüm əhəmiyyəti vardır. Məktəbəqədər və kiçik məktəb yaşlı uşaqların sosial həyata təzahürü deyəndə - əsasən uşaqların ünsiyyət qabiliyyətinin inkişafı, hissələrinin inkişafı və onların sosial-həyatlarına təsirini açıqca görmək olar. Uşaqların milli mənəvi və əxlaqi şüurunun inkişafına məntiqi-təfəkkürün formalaşmasında uşaq ədəbiyyatının rolu əvəzsizdir.

Bu məqalədə bu iki əsər arasındakı oxşar və fərqli cəhətlər əla alınacaq, qəhrəmanların yaşadığı təlatümlər və psixoloji gərginliklər müqayisəli şəkildə incələncəkdir.

UŞAQ FOLKLORU–BEŞİKDƏN BAŞLAYAN ƏDƏBİYYAT

Xuraman Kərimova

AMEA Folklor İnstitutu,
Azərbaycan

Uşaq ədəbiyyatının tərkib hissələrindən biri də Azərbaycan uşaq folklorudur. Hər doğulan uşaq bu nümunələr yeni həyata başlayır. Bir vaxtlar anasını uyudan həzin laylalar, gümrəhləşdirən, əzizləyən şaqraqnazlamalar indi övladı üçün səslənir. Bu nümunələrin körpəyə çatdırılmasında əsas iş səs, onun tembr, emosiyalar görür.

Lakin nitqin formalaşdığı dövrlərdə böyklərdən eşitdikləri folklor mətnlərini (nağıl, tapmaca, sanama, düzgü, yanıltmac və s.) özləri ifa etməyə başlayırlar. Yazıb oxumağı öyrəndikdən sonra da uşaqlar bədii qiraət üçün daha çox folklor janrlarını seçirlər.

Uşaq dünyagörüşü və mənəviyyatının formalaşmasında həmin ədəbiyyat nümunələrinin əsas xidməti aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Estetik tərbiyə
2. Diqqətin formalaşması
3. Nitqin inkişafı
4. Yaddaşın möhkəmlənməsi
5. Həssaslıq, birgə həyəcan hissi keçirmək, izzirab çəkmək və sevinmək

Biz həmin uşaq folkloru nümunələrini aşağıdakı kimi qruplaşdırmağı məqsədəuyğun saydıq:

1. Uşaqlara söylənilən folklor janrları: laylalar, nazlamalar
2. Uşaqların özlərinin eşitməyə və ya oxumağa can atdığı folklor janrları: nağıl, tapmaca, sanama, yanıltmac, oyunlar və s.

NİZAMİ MURADOĞLUNUN ƏSƏRLƏRİNDƏ “UŞAQ DÜNYASI” DÜNYA MODELİ KİMİ

Dos. Xəlil Ağaverdi

AMEA Folklor İnstitutu,
Azərbaycan

Ən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatında uşaqlar üçün yazılan əsərlər həm daha əvvəlki dövrlərdən başlanan ənənənin davamıdır, həm də müasir dövrün gerçəkliklərindən irəli gələn novator xüsusiyyətlərlə zəngindir. Ən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatında uşaq mövzusunun müxtəlif formalarına rast gəlirik. Bu mövzu özünün bir sıra xüsusiyyətləri ilə, yanaşma, əks etdirmə, tematik əlvanlıq, təbiətlə bağlılıq, folklor motivlərindən istifadə və s. cəhətləri ilə səciyyələnir. Belə səciyyəvi cəhətləri öz əsərlərində geniş şəkildə əks etdirən yazıçılardan biri də Nizami Muradoğludur. Nizami Muradoğlunun yaradıcılığı, janr, mövzu və problematika baxımından olduqca əhatəlidir. Burada uşaq mövzusu da geniş yer tutur. Nizami yaradıcılığında yaradılan əlvan və rəngarəng uşaq dünyası özündə milli mənəvi dəyərlərin bütün çalarlarını və koloritini cəmləşdirir və onları uşaqların və yetişmələrin mənəvi dünyasına böyük bir nikbinlik qaynağı kimi daxil edir. Bu zaman ədəbi əsərin effekti daha yüksək, təsirliliyi daha artıq olur. Bu xüsusiyyət özünü uşaqlar üçün yazılan əsərlərdə daha da aydın göstərir. Onun yaratdığı uşaq dünyası uşaqların tərbiyəsində ciddi rol oynaya bilər. O, uşaqları çətinliklərdən qorxmağa, vətənə və xalqa sdaqət ruhunda tərbiyə etməyə, böyüklərinə sayğı, dininə bağlılıq kimi ulvi və nəcib hisslərə sövq edir.

Çünki burada yaradılan uşaq dünyası xalqın özünə məxsus xəyal dünyasının ifadəsidir. Onun bütün obraz, süjet və motivləri ənənəvi düşüncənin məhsuludur. Belə olduğu üçün Nizaminin yaratdığı uşaq dünyası hər kəs tərəfindən daha asan anlaşılır və dərk edilir.

XX ƏSR ŞƏKİ ƏDƏBİ MÜHİTİ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATININ İNKİŞAF MEYLLƏRİ

Kamil Adışirinov

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

“XX centuries literary atmosphere and the leaning of children literary development” make it easy for the writers in Shaki in XX century and at the beginning of it to speak about children literary and the leaning of children literary development is also followed.

KAZAK ÇOCUK EDEBİYATI YAZARI ŞAKEN KUMISBAY'IN ESERLERİNDEKİ ÖĞRETİCİ UNSURLAR

Doç. Dr. Lazzat Urakova

L.Gumilev Avrasya Ulusal Üniversitesi
Astana / Kazakistan

Edebî eserler çocuğa ait olduğu toplumun yaşam biçimini, değerlerini, gelenek ve göreneklerini, beşeri duygular dünyasını algılamaya yardımcı olmaktadır. Bu sebeple onlar için yazılan eserlerin içeriğine özen gösterilmeli, yarınki büyüklerin mizaçlarının oluşmasında çocukken okudukları masal ve şiirlerin, destan ve öykülerin belirleyici rol oynadığı hususu göz ardı edilmemelidir. Tabii ki bu anlamda çocuk edebiyatı yazar ve şairlerine büyük iş düşmektedir. Onlar eserlerini ortaya çıkarırken halkın geleceğinin o eserleri okuyacak çocukların elinde olacağının bilincinde olmalıdır. Uzun yıllardır çocukların severek okuduğu “Dedemin Emaneti”, “Topal İhtiyar”, “Cesur Çocuk”, “Solak” öykülerini yazan, nazım biçimiyle yazılmış “Kobılandı Batır”, “Alpamış Batır”, Er-Targın destanlarını çocukların daha iyi anlayabilmesi için nesir diline çeviren Şaken Kumisbay, bu büyük sorumluluğu 70’li yıllarda üstlenerek günümüze dek başarılı ürünler vermeyi sürdürdüğünden birçok ödüle layık görülmüş Kazak çocuk edebiyatının en büyük yazarlarından.

Bu çalışmada Şaken Kumisbay’ın eserleri toplumun değer yargıları bakımından değerlendirilecektir.

YAZARIN VE ÇOCUK İMGESİNİN ORTAK METNİ: AĞAÇKAKANLAR MASALI

Doç. Dr. Mehmet Narlı

Balıkesir Üniversitesi,
Türkiye

Cahit Zarifoğlu, imgeci tutumuyla, soyut ama sıcak ve akışkan diliyle, şiirlerine sinen dini duyarlılığıyla 1960’lardan sonraki Türkiye şiirinde oldukça önemli bir yere sahiptir. O aynı zamanda, Serçekuş, Ağaçkakanlar, Katırrıslar, Yürekdede ile Padişah, Küçük Şehzade, Motorlu Kuş, Kuşların Dili adlı masallarıyla çocuk edebiyatındaki değerler sistemini, dil, anlatım ve kurgu bakımından çağdaşlarından farklı olarak yeniden kuran bir yazardır. Bu çalışmada Cahit Zarifoğlu’nun Ağaçkakanlar adlı masalının yapısı ve değerler sistemi çözümlenmeye çalışılmaktadır. Ağaçkakanlar masalında, yazar, masalın muhatabı olan çocuk özneyi, kurgunun ve zamanın içine alarak ortak bir metin üretir. Masalın fantastik dünyasına hazır olarak bekleyen çocuk özne, muhtemelen babası olan kişiyle farkına varmadan kuram-

sal bir tartışmaya girerken; muhtemelen baba olan anlatıcı özne de, çocuğun merak, hayret, merhamet, cesaret gibi duygularının harekete geçmesini sağlar.

Çözümleme, spesifik bağlamda sadece seçilen metnin yapı ve değer sistemine yönelse de kuramsal düzlemde yazarın bütün masallarındaki sistemlere yönelmekte ve bu masalların, geleneksel masaldan ve modern çocuk anlatılarından farklı olan taraflarına atıflar yapmaya çalışmaktadır.

AZERBAIJAN'DA SOVYET DÖNEMİ ÖNCESİNDE ÇIKAN ÖNEMLİ BİR ÇOCUK DERGİSİ: REHBER

PhD. Muharrem Kaplan

Qafqaz Üniversitesi,
Azerbaycan

Çocuk edebiyatının en önemli semerelerinden olan çocuk yayıncılığının; çocuğun gelişimi, moral değerleri kazanması, psikolojisi ve eğitimiyle doğrudan ilişkili eğitici bir yanı vardır. Çocuğun merak olgusuyla birlikte gelişen öğrenmesine de büyük katkı sağlayan çocuk dergilerinde, çocuğun düzeyine uygun değişik türler olduğu için, bunlar her zaman çocukların, sıkılmadan zevkle okuyabilecekleri materyaller olmuşlardır. Öte yandan çocuk dergilerinin çocukların sözcük dağarcıklarını zenginleştirmede büyük bir payı bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Bu bağlamda, II. Meşrutiyet Dönemi Öncesinde Türk Edebiyatı'nın sessizliğe gömüldüğü bir dönemde, 1906 yılında, Azerbaycan'da çocuk ve eğitim sahasında aylık bir dergi yayın hayatına başlar. Azerbaycan'ın ilk çocuk dergisi "Debistan"la, çok uzun soluklu "Mektep" dergisi arasında adeta bir köprü olan "Rehber" dergisi, tüm baskılara ve sansüre rağmen sesini Türk dünyasına duyurmayı bilmiştir.

"Məqsədımız məktəblərimizin müntəzəmliyinə millətimizin məişət meydanında elm və mərifət yolunda irəli getməsinə və milli ədəbiyyatından xəbərdar olmasına əlimizdən gələn qədər rəhbərlik etməkdir." (Rehber, İfade-i Meram: 1/2)

Maksadını yukarıdaki cümleler özetleyen dergi beş ay gibi kısa bir sürede Türk dünyasına iz bırakmayı bilmiştir. İşte bu bildiride de söz konusu dergi farklı açılardan değerlendirilip tanıtılmaya çalışılacaktır.

AZERBAIJAN ÇOCUK EDEBİYATINDA KAHRAMANLIK MOTİFİ: KAYNAKLARI VE ÖZELLİKLERİ

PhD. Mehmet Turmuş

Qafqaz Universiti,
Azərbaycan

Makalede çağdaş dönem Azerbaycan çocuk edebiyatında kahramanlık motifleri incelenmiştir. Araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir ki, çocuk edebiyatında kahramanlık motiflerinden çok geniş bir şekilde yararlanılmıştır. Aynı zamanda bu kullanım çocuk edebiyatını fikir ve içerik bakımından zenginleştiren temel kaynaklardan birisi olmuştur.

Azerbaycan çocuk edebiyatında kahramanlık motifleri tüm dönemlerde bu veya farklı şekillerde de incelendiği görülmektedir. Çağdaş dönem Azerbaycan edebiyatında da kahramanlık motiflerinin çok çeşitli kullanılış biçimlerine karşlaşılmaktadır. Kahramanlık motifi halk ruhunu kendisinde ihtiva ettiğine göre o edebiyatı fikir açısından zenginleştirmekle beraber içeriğine halk ruhu getiriyor ve onları insanların manevi dünyasına katıyor. İşte bu anlamda yazılı eserin etkisi daha yüksek, tesiri de daha fazla oluyor. Bu özellik kendini, çocuklar için yazılan eserlerde daha açık ve net olarak gösteriyor.

ÇOCUK KİTAPLARININ EĞİTSEL ÖZELLİKLERİ VE ÇOCUĞUN EĞİTİMİNE KATKISI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet OKUTAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Türkiye

UNESCO'nun belirlediği standartlara göre çocuk, 0-12 yaş grubunda yer alan bireydir. Geleneksel anlayışta var olan “Çocuk insanın küçültülmüşüdür” anlayışı, günümüzde, “Çocuk, kendine özgü dünyası ve hayatı vardır” düşüncesine bırakılmıştır. Çocuk, “çocukça” kavrar ve algılar. Doğduğu andan itibaren “kişi” olmayı öğrenme süreci içinde hayatını sürdürmeye devam eden çocuk, eğitimle kişi olur. Doğduğu anda, içinde bulunduğu ailenin kültürü ile kültürlenmeye başlayan çocuk, ninniler, masallarla bu kültürlenme sürecini zenginleştirmeye çalışır. Bir aile ortamında dünyaya gelen çocuk, kişilik kazanmaya önce ailedeki değerleri tanıyarak, hayatına katmaya başlar. Daha sonra “okul”, bu kültürlenme işlevinde devreye girer. Okulun, öğrencinin hayata hazırlanmasında sunduğu etkilerin başında elbette ki kitap gelmektedir. Kitap, çocuğun, hayata daha kolay ve bilerek, hazırlanabilmesine imkân tanıdığı gibi, ayna zamanda çocuğun “Ben kimim?” sorusuna bilinçli cevaplar bulabileceği en güvenilir kaynakların başında gelmektedir. Öyle ki, çocuk

bazen anne-baba və öğretmenlerde bulamadığını kitapta bulabilmektedir. Bundan dolayı çocuk, kitaba çok güvenli bir biçimde teslim olabilir. Çünkü kitap, çocuğun sosyal, psikolojik, zihinsel, manevi, vb. boyutlarını besleyip geliştirebilecek önemli bir kaynaktır. Çocuklar için bir “Çocuk matematiği”, “Çocuk kimyası” yok, olmasına da gerek yok; ama bir “Çocuk edebiyatı” mutlaka olmalıdır. Çünkü çocuk kitapları ile “Bilge gibi düşünüp, çocuk gibi konuşmayı” başarılı bir şekilde ortaya koymak mümkündür. Bilge gibi düşünüp, bilge gibi konuşmanın çocukların idrakine katkı yapmadığı, pedagojik bir gerçek olarak ortada durmaktadır. O nedenle çocuk edebiyatını oluşturacak bir “çocuk kitapları” aracı eğitimde kullanılmalıdır. Ama bu kitapların bazı özellikleri olmalıdır. Bu özelliklerin başında çocuk kitaplarının “eğitici nitelikte” olmalarıdır. Çocukların “iyi insan” olarak yetişmesinde, “iyi” özelliklerin kitaplarla örneklenmesinin önemli olduğu açıktır. Bu yönüyle çocuk kitapları, “ısmarlama kitap” özelliği taşımaktadır. Gereğinden fazla ahlâkçı, didaktik niyetlerle, eğlenceli olmak isteyen ilgisiz tuhafıklar, çocuk kitaplarının eğitici olmalarını engelleyen unsurlardır. İyi insan olmaya çalışan çocuğun eline verilecek çocuk kitabında, iyiliğin bütün örneklerinin bulunabilmesi, en azından ipuçlarının olması, kitabın eğitici olmasının asgari şartıdır. 2000’li yılların eğitilmiş insanı, milli kültürü tanıyan, benimseyen, soru sorabilen, düşünen ve kültürün evrensel özelliklerini kaynaştırabilen insan olduğuna göre, çocuk kitaplarının çocuğu sözü edilen yönlerden geliştirebilecek eğitici özelliklere sahip olmalıdır. Bu ortamda çocuk kitaplarının ihmal edilen “eğitici özellikleri” üzerinde tartışılacak ve öneriler sunulacaktır.

ABDULLA ŞAİQİN ŞEİRLƏRİNDƏ TƏRBİYƏ MOTİVLƏRİ

Dos. Məmmədli Babaşlı

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Ədəbi yaradıcılığında uşaq ədəbiyyatına xüsusi əhəmiyyət vermiş Abdulla Şaiqin əsərləri məzmun və təbliğ etdiyi əxlaqi-təربiyəvi cəhətlər baxımından da fərqlənir. Ana dilimizdə uşaq ədəbiyyatı nümunələrinə ciddi ehtiyac duyulması, millətin gələcəyi naminə gənc nəslin təربiyəsinin böyük önəm daşması onun bu mövzuya müraciət etməsində xüsusi rol oynamışdır. Yaşadığı dövrün uşaqlarının səviyyəsinə və maraq dairəsinə uyğun uşaq ədəbiyyatı nümunələri qələmə almış ədibin səciyyəvi cəhətlərindən biri onun ictimai təربiyə məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlaması olmuşdur. Ədibin peşəkar pedaqoq olması qələmə aldığı əsərləri uşaq əhvali-ruhiyyəsinə uyğun yazmasına imkan vermişdir. Yazdığı əsərlərin dilinin sadə və anlaşılan olması ilə yanaşı, əxlaqi-təربiyəvi məsələlərə diqqət yetirmiş ədib insanpərvərlik və humanizm ideyalarının təbliğinə müstəsna yer vermişdir. İxtilafın insan təbiətinə zidd olduğunu irəli sürərək onları bir-birindən ayıran,

təfəriqəyə salan məsələlərin alternativini olaraq birlik və bərabərlik hisslərini aşılamışdır. Şeirlərində böyük ustalıqla vətən sevgisi, bəşəri məhəbbət, əmək sevgisi, ailə sevgisi, ata-ana məhəbbəti, yoldaşlıq hissi, fədakarlıq, səmimiyyət, sədaqət, doğruluq, saflıq və alicənablıq kimi əxlaqi prinsipləri təlqin etmişdir. Şeirlərində uşaqları elm öyrənməyə, bilik əldə etməyə səsləyən ədib cəhəlinin ən böyük düşməni olduğu fikrini aşılamışdır.

Ədibin əxlaqi-didaktik məqsədlə yazdığı “Hamımız bir günəşin zərrəsiyik”, “Oyan oğlum”, “Məktəbdə”, “Layla”, “Məktəblilərin marşı” kimi şeirləri bunun bariz nümunəsidir. “Tülkü həccə gedir”, “Cəfər və Bəşir”, “Alma oğrusu” qəbilindən şeirlərində isə müəllif əxlaqi qüsurları açıb göstərmiş və onlardan uzaq olmağın vacibliyini vurğulamışdır. Əsərlərində incə yumora yer verən və oxucuda təbii gülüş doğurmağı bacaran ədibin şeirləri günümüzdə də uşaqlar tərəfindən maraqla qarşılanmaqda və həvəslə oxunmaqdadır.

UŞAQ ƏDƏBİYYATI ƏSƏRLƏRİNİN TƏHLİLİ

Dos. Mətanət Fərzəliyeva

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

Uşaq ədəbiyyatı bədii ədəbiyyatın ayrılmaz tərkib hissəsi kimi gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə kömək edir. Onların hərtərəfli inkişafına təsir göstərir. Böyük ictimai-bədii təsir qüvvəsinə malik olan Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı XX əsrə qədər müstəqil bir yaradıcılıq sahəsi kimi deyil, ümumi ədəbiyyatın daxilində-şifahi xalq yaradıcılığı və yazılı ədəbiyyatla əlaqəli şəkildə inkişaf etmişdir. Kiçik yaşlı uşaqların və gənclərin təlim-tərbiyəsində böyük rol oynayan uşaq ədəbiyyatı nümunələrinə folklor materiallarında və yazılı müasir ədəbiyyatda geniş yer verildiyindən bunlar həmişə təlim-tərbiyəvi və bəzən də ictimai xarakterli olmuşdur. Nəinki kiçik yaşlı uşaqların, həmçinin gənclərin və yeniyetmələrin, ümumən ədəbi ictimaiyyətin tərbibəsində böyük rol oynamışdır.

Görkəmli rus təncidçisi V.Q.Belinski “Uşaqlar üçün yeni kitabxana” adlı məqaləsində uşaq ədəbiyyatının ictimai əhəmiyyəti üzərində dayanaraq qeyd edirdi ki, uşaqlar üçün o əsərlər yaxşı və faydalı ola bilər ki, böyükkləri də məşğul etsin. Onların bir uşaq əsəri kimi deyil, hamı üçün yazılmış ədəbi əsər kimi xoşuna gəlsin. Yaşlılar üçün roman nə qədər əhəmiyyətlidirsə, uşaqlar üçün də nağıl və başqa əsərlərin digər növləri də bir o qədər faydalı olmalıdır.

Bu faydalı bədii ədəbiyyat nümunələri uzun əsərlərdən bəri ağızdan-ağıza, dildən-dilə keçərək bülurlaşmışdır. Xalqın yaratdığı bu gözəl, mənzum və hikmətli sözlər, incə mənalı tapmacalar, sayaqı sözləri, nağıl və dastanlar böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Son zamanlarda Azərbaycan uşaq yazıçılarının yeni, aktual mövzuları işləmək həvəsi xeyli artmış, onların həyatı müşahidələri zənginləşmiş, öz qəhrəmanlarının daxili aləminə dərinlən nüfuz etmək meyli güclənmişdir. Uşaq ədəbiyyatında vətən məhəbbəti, xalqın tarixi, təbiət gözəlliklərinə vurğunluq, insan əməyinə, istedadına və ləyaqətinə ehtiram, böyüklərə, valideynə, müəllimə hörmət, kiçiklərə şəfqət, dostluqda dəyanət kimi mövzulara yeni məzmun verilmiş, onlara yeni tələbələrə yanaşılmışdır.

Bu gün uşaqlar üçün yazıb-yaradan yazıçıların vətən məhəbbəti anlayışı çox genişdir, Müstəqil Azərbaycanın tarixi taleyilə ayrılmaz vəhdətdə götürülür. Müasirlərimizin vətəni daha da gözəlləşdirmək, onun qüdrətini artırmaq uğrunda göstərdiyi fəallığı, yeni qəhrəmanların zəngin məənəviyyatı uşaq yazıçılarının baş mövzularından və təsvir obyektlərindən biri olaraq qalır. Təlim və tərbiyə, gənclik və məhəbbət, elm və texnikanın böyük xaliqələri, beynəlxalq aləmdə baş verən mühüm ictimai-siyasi hadisələr uşaq yazıçılarını ciddi düşündürən mövzulardır. Azərbaycanın uşaq yazıçıları ən yaxşı əsərlərində müasir varlığı tərənnüm edir, bugünkü həyatımızı və daha gözəl gələcəyimizi balacalara sevdirməyə, bütün maddi və məənəvi nemətlərin yaradıcısı olan insana, onun qadir əməyinə məhəbbət duyğuları oyatmağa çalışırlar.

Bu günün yazıçısı müasir uşaqların səviyyəsinə bir zamanlar özünün mənsub olduğu nəslin müvafiq yaşdakı səviyyəsi kimi baxmamalı, daha hazırlıqlı, mötəbər oxucu ilə üz-üzə durduğunu nəzərə almalı, təzə mövzu və problemlərin həllinə daha böyük cəsarətlə girişməli, yenilik duyğusuna həmişə sadıq qalmağa çalışmalıdır. Təsvirlərin təbiiliyi və inandırıcılığı uşaqlar üçün yazılan əsərlərin başlıca keyfiyyətlərindən biri olmalıdır.

Uşaq ədəbiyyatının mühüm səciyyəvi əlamətlərindən biri kimi bədii obrazların ayaniliyini, canlılığını qeyd etmək lazımdır. Uşaqlar üçün yazılmış əsərin təhkiyəsində onun mahiyyətinə nüfuz etmiş bir lirizm, ahəngdarlıq, oxuculuq olmalı, yazıçı öz oxucusunu təsvirini verdiyi hiss və duyğuların doğmalılığı ilə mütəəssir etməlidir. Bu əsərlərdə hadisə və surətlərin təsvirində dinamizm mühüm yer tutmalı, əyləncəli, cazibədarlıq, emosional dil onların başlıca keyfiyyətlərindən olmalıdır.

Uşaq yazıçılarımız xalq nağıllarından mövzu götürüb işləməklə özləri də yeni nağıllar yazırlar, əsərlərin imtahanından çıxmış nağıl janrı uşaq qəlbinə, fikrinə təsir göstərmək, onu öz ardınca aparmaq üçün bacarıqlı yazıçının əlində çox gərəkli bir vasitədir. Uşaqlar müasir elmin ən yeni kəşfləri ilə yaxından maraqlandıqlarına baxmayaraq, nağıllar dünyasının cazibəsindən də ayrılı bilmir, bu texniki tərəqqi zamanında da zümrüd quşunun və Məlikməmmədin sehirli dünyasını sevirlər.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı öz oxucularını zəngin milli-məənəvi dəyərlər ruhunda, vətənə məhəbbət, düşməyə nifrət ruhunda tərbiyə edir. Təbiidir ki, öz ruhu, mahiyyəti, məqsəd və idealları etibarilə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı böyüklər üçün yaranan ədəbiyyatla bir sırada addımlayır və yeni əsərlərlə ildən-ilə zənginləşir.

Y.V.ÇƏMƏNZƏMİNİN ƏDƏBİ FƏALİYYƏTİNDƏ AİLƏ-UŞAQ MÜNƏSİBƏTLƏRİ

Prof. Dr. Minaxanım Nuriyeva (Təkləli)

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Azərbaycan milli nəsrinin görkəmli nümayəndəsi Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı fəaliyyətində iki istiqamət nəzərimizi cəlb etmədədir: uşaqlar üçün yazdığı nağıllar və yaradıcılığı boyunca mövzusu uşaq və yeniyetmələrin həyatından alınaraq işlədiyi bədii əsərləri. İctimai fikir tariximizdə maarifçi ideyalarının bir növ carçısı olaraq da tanınan ədibimizin əsərlərində qeyd etdiyimiz kimi Azərbaycanlı məişəti və eləcə də ailə səhnələri xüsusi bir tərzdə qələmə alınmaqla gözlər önünə XX yüzilliyin əvvəllərinə aid Azərbaycan kəndlisinin, kiçik sənətkarların mənzilləri, daxilən səfəli, təmiz, amma sadələvh, son dərəcə avam olan insanların evləri, ailələri gətirilir. Öz növbəsində yazıçı onların sadəliyi, avamlığı və nadanlığından doğan faciəvi qayğılarla bizi tanış etməklə həyata və dünyaya baxış formalaşdırır; bu baxımdan həm də öz ideya-bədii dəyərləri ilə iri həcmli əsərlərə bərabər tutulmalı olan “Qız məktəbində”, “Divanə”, “Bir qəpik”, “Cümə axşamı”, “Əziz”, “Borclu”, “Nahaq qan”, “Toy” və s. kimi hekayələrində dövrün ictimai bəlaları – gerilik, cahillik kimi problemlər əks olunur. Mövzusu real həyatdan və mühitdən alınmış bu əsərlərdə böyüklərlə yanaşı uşaqlar da iştirak edir. Aydın olur ki, artıq əsrin əvvəllərində ədəbi meyllər milli dirçəlişə, yeni insan tərbiyəsinə istiqamətlənmişdi, odur ki, ədəbi-bədii təcrübələri ilə bu milli ruhu oyadıb, tərbiyə etməklə gücləndirən Sultanməcid Qənizadə, Abdulla Şaiq, Firudin bəy Köçərli ilə bir sırada bu sahədə Cəmənzəminlinin də xidmətləri böyükdür.

Xalq yaradıcılığının, xüsusən el ədəbiyyatının gözəl bilicisi olan yazıçının folklorşünas sayaq fəaliyyətinin bir qolunu da el ağızlarından material toplama tutur; məhz bu çalışmaların müəyyən qismini isə onun uşaqlar üçün nağıllar əsasında meydana gətirdiyi nağıl-hekayələr təşkil edir. Yusif Vəzir öz yazı tərzilə diqqəti cəlb edən bir sənətkardır. Bu nümunələr xalq dilinin seyrini daşıyan ənənəvi nağıl dilinin özünə yaxın, onlarla həmahəng olan bir üslubda qələmə alınmaqla uşaqlar üçün əlverişli vəsait dəyərini saxlamaqdadır.

“DƏBİSTAN” VE “ÇOCUK BAHÇESİ” DERGİLERİNİN ŞEKİL BAKIMINDAN MUKAYESESİ

Müfide Nilay Eker

Qafqaz Üniversitesi,
Azerbaycan

Bu çalışmada eşzamanlı olarak Azərbaycan'da 1906-1908 yılları arasında yayınlanmış olan “Debistan” ve Osmanlı'da 1905 yılında yayınlanmış olan “Çocuk Bahçesi” adlı dergilerin şekil bakımından değerlendirmesi yer almaktadır. Aynı tarihlerde aynı kültürün numunelerini sergileyen; milletlerinin geleceği konusunda kaygı taşıyan aydınların ellerinden çıkan bu iki dergi gerek yayınlanma maksatları, gerek bu yolda atılan ilk adımlardan olma, gerekse içeriğindeki edebiyat türleri bakımından birçok benzerlik taşımaktadır. Geçmişte var olmuş bu benzerlikler yarınları kuracak yeni nesillere tanıtılmalı ve yol gösterici olabilmelidir.

“DƏBİSTAN” VƏ “RƏHBƏR” UŞAQ DƏRGİLƏRİNDƏ MƏNƏVİ- ƏXLAQİ MÖVZULAR

Dos. Mehmet Rıhtım, Fəridə Əliyeva

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan mətbuatında müşahidə edilən tərəqqinin əsas göstəricisi yeni jurnal, dərgi və məcmuələrin nəşr olunması idi. Bu dərgilər arasında məktəb yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş “Rəhbər” və “Dəbistan” jurnalları da yer alırdı. 1906-cı ildə təsis edilən “Rəhbər” jurnalında ardıcıl olaraq uşaqların təlim-təربiyəsi ilə əlaqədar mövzularda məqalələr, müxtəlif bədii ədəbiyyat nümunələri və məktublar dərc olunurdu. Cəmi beş nömrəsi çıxan “Rəhbər” jurnalının ənənəsini 1906-1908-ci illər arasında “Dəbistan” daha çox ədəbi istiqamətli yazılarla davam etdirdi.

Qeyd etdiyimiz kimi, bu iki jurnalda uşaqların təlim-təربiyəsi ilə əlaqədar müxtəlif məsələlər, əsasən də əxlaqi-mənəvi mövzular ələ alınır. Demək olar ki, hər nömrədə dini-mənəvi təربiyə xüsusunda yazılara yer verilmişdir. “Rəhbər”-in ikinci nömrəsində Sultan Məcid Qənizadə “Körpə uşaqların təربiyəsi” rubrikasında fiziki təربiyə ilə yanaşı, ruhi təربiyənin önəmindən bəhs edir; üçüncü nömrədə Saleh adlı müəllif “Təkcə şəriət elmimi bizə lazımdır ya sair elmlər həm lazımdırlar” mövzusunda fikirlərini bölüşür, dövrün məşhur fəqihisi Əbu Turabın mülahizələrinə əsaslandırılmış cavablar verir. Yaxud “Dəbistan”da maarifçi mədrəsə sahibi Mirzə Həsib Qüdsinin “Münacat”, “Mövludi-nəbi”, Ömər Lütfinin “Ramazanı-məğfirət-fəşanə” mənzumələri; Sultan Məcid Qənizadənin “Allah xofu” povesti, Süleyman

Əbdürrəhmanzadənin “Qureyş tərlanı” tarixi hekayəsi, Şeydanın “Qurban bayramı” povesti müsəlman cocuqlarında sağlam dini təfəkkür formalaşdırmaqla onları məzhəb ayrı-seçkiliyindən qaynaqlanan təfriqəçilik və kor təəssübkeşliyə qarşı məlumatlandırır.

Bu dərgilərdə mütəmadi yazıları yayınlanan Sultan Məcid Qənizadənin də xidmətləri diqqətəlayiqdir. Üslubunda hər zaman Şərq mənəviyyatına sadıq qalan maarifçi pedaqoqumuz yazılarında islam dininin əsas qaynağı olan Quran və hədislərdən, eləcə də Şərq klassiklərindən iqtibaslar etmiş, uşaqların anlayacağı dillə islamın əxlaqi prinsiplərini anlatmışdır. Məsələn, “Dəbistan” jurnalında hissə-hissə dərc olunan “Allah xofu” (11-18 arası nömrələrdə) hekayəsində oğurluğun maddi-mənəvi zərərləri göstərilmiş, hekayənin daxilində uşaqlara nəsihət xarakterli izahatlar, dəyərləndirmələr verilmişdir.

Məruzəmizdə “Rəhbər” və “Dəbistan” dərgilərində məktəblilərin əxlaqi-mənəvi tərbiyəsi ilə əlaqədar nəşr olunan mövzulara diqqət çəkilərək onların cəmiyyətdə rolundan geniş bəhs ediləcəkdir.

ARKADAŞIM DERĞİSİ: ZAMAN GAZETESİNİN İLAVE ÇOCUK DERĞİSİ

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Özer

Dokuz Eylöl Üniversitesi,
Türkiye

İlköğretim öğrencilerine yönelik olan Arkadaşım dergisi, Nr: 1 6 Haziran 2003 - Nr: 226 27 Eylül 2007 tarihleri arasında (32-40 sayfa, özel sayılar ise 44-48 sayfa) çok yüksek bir tirajla (100. sayı 280 000) haftalık olarak yayınlandı.

Dergi eğlendirerek öğretir. Dergide kültür, edebiyat (şiir, hikâye, masal, Karagöz metinleri, bilmece), bilim, din kültürü(ayet, hadis, dua, kıssa, namaz, abdest, oruç, kurban vb. çeşitli dini konular), fantastik konular, çizgi romanlar, çizgi öyküler, karikatürler, bulmacalar, eğlencelikler(4-6 yaş için) boyamalar, yaratıcı etkinlikler (resmi yazıya anlatma vb.), çocuklara yönelik yayın (38. Uluslararası Kahire Kitap Fuarında Mısırlı Çocuklarla itaplara Yolculuk, Bolonya Çocuk Kitapları Fuarı) ve etkinlik haberleri, fotoğraflar yer alır. Bütün ürünlerin yerli olmasına özen gösterilir.

Dergi çocuklar için yeniden düzenlenmiş Kur'an-ı Kerim Elifbası, Namaz Özel Sayısı gibi özel sayılar da verir.

Derginin kapak fotoğrafları ayrı bir özellik taşır. Her kapak Türk milletinin bir değerini yansıtacak şekilde tasarlanır: Lütfen anne beni de sahura uyandır (24), Ben de Barbaros olmak istiyorum (42), Kulun olmaktan mutluyum (56), Gözümün nuru namaz (64), Okumak ne güzel (70), Yarın Ramazan Çocuklar (72), Karagözüm iki

gözüm merhaba (74), Soframıza buyurmaz mısınız?(75), Osmanlı devletinin Kuruluşunun 706. Yılındayız(87), Piri Reis(92), Korkma Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak (93), Hazreti Mevlana'nın Unutulmayan Yedi öğüdü (94), Seni çok seviyorum babacığım (107), Namaz özel sayısı (110), Kandil, Üçaylar (115), Dedelere selam (118), Hoş geldin Ramazan (123), Kitaplar Okudukça çoğalır (128), Canım annem (154), Kur'an-ı Kerim Elifbası vb.

Arkadaşım dergisinin belli başlı yazar ve çizerleri; Yusuf Çağlar, Dağıstan Çetinkaya, Hayrettin Ekmen, Yavuz Turhan, Osman Turhan, Melek Çe, Cem Kızıltuğ, Burhan Eren, Bilal Özcan, Ferit Avcı, Kadir Karsavul, Özlem Keleş, Filiz Güner, Nuri Balta.....

Dergiye Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Milli Eğitim Bakanı Bakanlığı müsteşarı Necat Birinci, Hekimoğlu İsmail'n de yazmaları onu daha da özel kılar.

Dergiye Çocuk edebiyatı yayını yapan Doğan Kardeş, Mavi Bulut, Timaş Çocuk yayınlarının editörleri de konuk edilir.

Dergi tamamen milli ve manevi değerleri sevdirecek öğretmeyi, kültürü arttırmayı, kitabı ve okumayı sevdirmeyi hedefler.

Bu özellikleri ile Türk Çocuk edebiyatına önemli bir katkı sağlar.

ŞEYH GÂLİB'İN ŞİİR DÜNYÂSINDA ÇOCUK

Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM

Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Türkiye

Bu çalışmada “Klasik Türk Şiiri”nin büyük şiir ustası Şeyh Gâlib'in Dîvân'ı ve Hüsn ü Aşk'ı taranmış ve çocukla ilgili “tıfl, etfâl, veled, evlâd ve sıbyân” kelimelerinin içinde yer aldığı metinler tahlil edilmiştir.

Şeyh Gâlib'in şiir dünyasında çocukla ilgili başlıca algılar şunlardır: Çocuk, sadefin içindeki inci gibidir. Çocuğun yetişme yeri, evdir. Onun tabiatında bir sihirriyet bulunur ve kucakta nazla büyütülür. Önünde yepyeni ufuklar vardır. Çocuk, “etfâl-i çemen”le, yani çiçekle özdeş tutulmuştur. Çocuk, saflığın sembolüdür; henüz hayatın tezatlarını yaşamamıştır. Onun saflığıyla paralellik teşkil eden bir başka özelliği de “ağlamak”tır. Gözyaşı, arınmanın bir vasıtasıdır ve çocuk, gözyaşıyla bir arada zikredilir. Çocukluk çağının ilk yarısı aile atmosferi olan evde geçerken, ikinci yarısı ilk özgün eğitim kurumu olan okulda devam eder. Çocuk için en önemli faaliyet, oyundur. Arzuları ve hevesleri, sonsuza uzanır. Çocuk, azizdir. Akli ergenliğe ulaşmadığı için doğruyu yanlıştan ayırt edemez. Bu sebeple, etrafına zarar verebilir, aile fertlerini sıkıntıya düşürebilir. “Mazmûn, ma'nâ, söz, dil, mısra” gibi edebiyatla ilgili öğeler çocuğa benzetilir. Çocuk, duygusallığı, his zenginliğini temsil eder ve kalpe eşdeğer tutulur.

UŞAQ OYUN VƏ TAMAŞALARININ UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA TƏZAHÜRÜ PROBLEMİ

Məleykə Məmmədova

AMEA Folklor İnstitutu,
Azərbaycan

Uşaq və yeniyetmələrin tərbiyyəsində, fiziki və əqli inkişafında böyük əhəmiyyəti və rolu olan uşaq ədəbiyyatı öz mənbəyini əsasən folklordan götürmüş, uzun müddət böyüklər üçün yazılmış əsərlərin məzmununda ayrı-ayrı parçalar şəklində öz əksini tapmışdır. Bilindiyi kimi uşaq ədəbiyyatının əsas qaynağı olan uşaq folklorunun isə ən geniş sahələrindən biri oyun və tamaşalardır.

Bugün milli nağıl, hekayə və dastan qəhrəmanlarımızın adlarını bilməyən, öz doğma, milli keçmişindən xəbərsiz, milli dəyərlərinə biganə, lakin xarici çizgi film qəhrəmanlarını yaxşı tanıyan, bizim milli adət-ənənələrimizə uyğun olmayan Qərb mədəniyyətini mənimsəyən yeni nəsil uşaqları yetişməyə başlayır. Bütün bu acı həqiqətlərdən yola çıxaraq əhəmiyyəti və varlığı mövzusunda bir çox tədqiqatçı, alim və pedaqoqların həmfikir olduğu uşaq ədəbiyyatının ən zəngin və dəyərli qaynaqlarından sayılan xalq ədəbiyyatı nümunələrinə xüsusi ilə də uşaq oyun və tamaşalarının uşaq ədəbiyyatında bir qaynaq kimi necə istifadə edilməsi, tanıtılması və təbliğ edilməsi məsələsini gündəmə gətirmək olduqca əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, məqalədə bu məsələnin həlli üçün hansı metod və üsulların tətbiq edilməsinin daha səmərəli nəticə verəbiləcəyi mövzusu əla alınmışdır. Bu baxımdan unudulmuş bir çox uşaq oyun və tamaşalarının uşaq ədəbiyyatının ən çox sevilən nümunələrindən olan nağıl və hekayə kimi janrlar içində daha çox yer verilərək tanıtılması məsələsi ortaya qoyulmuşdur. Məqalədə son dövrlər Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən (Zəngəzur, Qarabağ, Şəki, Göyçə, Naxçıvan vs.) toplanmış uşaq oyunları haqqında qısaca məlumat verilərək, bu oyunların bugün uşaq ədəbiyyatında təzahürü probleminə toxunulmuş və bu problemin həlli yolları üçün hansı üsullardan istifadə edilə biləcəyi məsələləri ələ alınmışdır.

AZƏRBAYCAN KLASSİK UŞAQ ƏDƏBİYYATI NÜMUNƏSİ “KİTABÜN-NƏSAYEH”

F.e.d., Prof. Möhsün Nağısoylu

AMEA Əlyazmalar İnstitutu,
Azərbaycan

XIX əsr Azərbaycan maarifçilərinin yaradıcılığında uşaq ədəbiyyatının özünəməxsus yeri vardır. Dövrün bir sıra şair və yazıçıları gənc nəslin təlim-tərbiyyəsinə böyük önəm verərək bu mövzuda bir sıra bədii əsərlər yazmışlar. XIX əsr Azərbay-

can uşaq ədəbiyyatının dəyərli nümunələrindən biri də Mirzə Nəsrullah Didənin “Kitabün-nəsayeh” əsəridir. Dövrünün tanınmış ziyahlarından, maarifçi ədiblərindən sayılan Didə uzun müddət məktəb-maarif sahəsində çalışmış, məhz buna görə də uşaqların, gənc nəslin tərbiyəsi probleminə ayrıca bir əsər həsr edərək onu “Kitabün-nəsayeh” – “Nəsihətlər kitabı” adlandırmışdır. 1857-ci ildə tamamlanmış kitabın ön sözündə müəllif bütün Qafqazda yaşayan xalqların türki dilini bildiyini vurğulayır, bu səbəbdən də kitabını türkcə yazdığını qeyd edir. Klassik uşaq ədəbiyyatı nümunəsi olan əsərin başlanğıcında-dibaçə hissəsində uca Tanrının fəzilətlərindən bəhs olunur. Kitabın əsas məzmunu iki fəsildə və “Xitamə” (“Sonluq”) adlanan hissədə verilmişdir. Birinci fəsil insan təbiətində olan müsbət xüsusiyyətlərə həsr olunmuşdur. Müəllifin hər bir insan üçün zəruri saydığı keyfiyyətlər sırasında ağıl və həya, səxavət, şücaət, sidq, təvazö, səbir, şükür, ədəb və s. xüsusi yer tutur. Əsərdə bu keyfiyyətlərlə bağlı kiçikhəcmli ibrətli hekayə və rəvayətlər də verilmişdir. Kitabın ikinci fəslində isə insan üçün məqbul sayılmayan mənfi xüsusiyyətlərdən bəhs olunur. Yalan danışmaq, paxıllıq, tamahkarlıq, loğğalıq, xəyanət, uzunçuluq, qeybət və s. bu qəbildəndir. Əvvəlki fəsildə olduğu kimi, burada da müəllif sözügedən xüsusiyyətlərlə bağlı maraqlı hekayə və rəvayətlərdən istifadə edərək bununla da əsərin həm təsir gücünü artırmış, həm də onun maraqla qarşılanmasına çalışmışdır. Müəllifin zəngin həyat təcrübəsinin, bilik dairəsinin genişliyini göstərən bu hekayə və rəvayətlərin çoxu tarixi və dini şəxsiyyətlərin həyatından götürülmüşdür. Hər bir hekayənin sonunda müəllif toxunduğu məsələyə öz münasibətini bildirməklə yekun vurmuş və gənc nəslə bunlardan nəticə çıxarmağı tövsiyə etmişdir. Kitabdakı hər bir bölmə onun məzmunu ilə səsləşən kiçik şeir parçası ilə (“qitə”) bitir.

Kitabın “Xatimə” hissəsi yüksək əxlaqi-tərbiyəvi fikirlər aşılayan nəsihətlərdən ibarətdir. Burada lətifə məzmunu daşıyan kiçik həcmli hekayətlər də verilmişdir. Hekayətlərdə hazırcavablıq və zirəklik, ayıqlıq və fərasət kimi keyfiyyətlər xüsusilə diqqəti çəkir.

“Kitabün-nəsayeh” klassik üslubda, qafiyəli nəsrlə yazılmışdır, buna görə də əsərdə qəliz ərəb-fars tərkibləri üstünlük təşkil edir. Əsəri Azərbaycan ədəbiyyatının qüdrətli klassik sənətkarı, böyük maarifçi şair Seyid Əzim Şirvani yüksək dəyərləndirərək onun təkcə uşaqlar üçün deyil, böyüklər üçün də böyük tərbiyəvi əhəmiyyət daşıdığını qeyd etmişdir.

QURANI-KƏRİMDƏ UŞAQ TƏRBIYƏSİ VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR

Dos. Nazilə Abdullazadə

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

Cəmiyyətin tərbiyəsində və insan baxışlarının formalaşmasında uşaq ədəbiyyatının rolu misilsizdir. Mütərəqqi xalqlar bu tərbiyə vasitəsinin rolunu nəzərə alaraq estetik gözəlliyə, dolğun məzmunu və bədii təsir gücünə malik uşaq əsərlərinin yaranmasına xüsusi fikir vermiş, bu yolda öz xidmətlərini əsirgəməmişlər. Həyat asanasına qədəm qoyan uşaqların körpəlikdən tərbiyəli, sağlam, yüksək əxlaqi dəyərlərə malik yeniyetmə və gənclər kimi yetişdirilməsi ilə bağlı hələ yazılı ədəbiyyata qədər şifahi xalq deyimləri, dini rəvayətlər, qissə və hekayətlərdə nəsihət və tövsiyələr öz əksini tapmışdır. Bu anlamda “Qurani-Kərim” İslam dininin bəşəriyyətə əvəzsiz töhfəsi və tərbiyə kitabıdır.

Hər bir ailədə dünyaya gələn uşağın tərbiyəsi və ona əxlaqi-mənəvi hisslərin aşılması ilk öncə islam dəyərlərindən başlayır. Allah-talanın insanlığa bəxş etdiyi ismarışların toplandığı “Qurani-Kərim”in surələri uşaqları hikmət işığına - haqqa, xeyirə, yaxşılığa yönəldən və ya şərdən, hər cür kötülüklərdən çəkindirən bilgi və öyüdlərlə zəngindir. Hər hansı bir tərbiyəyə ehtiyac hiss etdirmədən yaşayan heyvandan fərqli olaraq, insan öz potensial imkanlarını təhsil-tərbiyə süzgəcindən keçirərək ərsəyə gətirmək məcburiyyətindədir. Məhəmməd Peyğəmbər(ə.s) də yeni doğulan körpənin şəxsiyyət-bütövlüyünü tərbiyə yolu ilə qazanacağını söyləmişdir. Müqəddəs kitabın bir çox qissə və hekayələrində ayələr uşaq tərbiyəsi və mənəvi dəyərlərlə bağlı nazil olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, “Qurani-Kərim”in tərbiyə konsepsiyası bugünkü tərbiyə sistemi üçün mükəmməl, təkmil və bitkin bir təlim sayılır. Uşaqların tərbiyəsi və onların milli-mənəvi dəyərlərə yiyələnmələri ilə bağlı müqəddəs kitabda buyrulur:

- uşaqların tərbiyəsinə doğumla birlikdə, hətta daha öncə - ana bətnindən başlamaq lazımdır;
- ata- ana və onların haqqı Allahdan sonra təşəkkür edilməli olan varlıqlardır;
- tərbiyədə şəfqət, mərhəmət və ciddiyyətin tarazlığı qorunmalıdır;
- uşaqların həyata hazırlanıb cəmiyyətə qatılmasında, mənən güclü fərd kimi yetişməsində yardımçı olmalı, gələcəyinə nikbin yanaşılmalıdır;
- uşaq tərbiyəsi, əxlaq və davranışına istiqamət verən amil Allaha inam və imandır.

BALACALARIN YARADICILIQ İSTEDADINA QAYĞI İLƏ YANAŞAQ

Dos. Nərminə Əliyeva

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

"Şübhəsiz ki, istedad qayğı istəyir. Qayğı olmayanda istedad bəzən özünə yol tapa bilmir, yaxud onun inkişaf yolu çətin olur. Bilin ki, həyatımız nə qədər çətin olsa da dövlət işləri başımızı nə qədər çox qarışdırsa da, biz istedadlara daim qayğı göstərməliyik". (Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev)

"İstedadlı" sözü həddən artıq mənə çalarları ilə yüklənmişdir. Bu söz "dahi" deməkdir? Yoxsa "çox istedadlı" yaxud "dərslərini çox yaxşı oxuyan" mənasına gəlir? Bəlkə bu sözü intellektual, yaradıcılıq, aktyorluq, ədib, yaxud liderlik baxımından, və ya hər hansı bir elm sahəsində yüksək nəticələr göstərən və öz bacarıqlarını 100 faiz inkişaf etdirmək üçün xüsusi xidmət və fəaliyyətlərə ehtiyacı olan" uşaqlar kimi qiymətləndirək?

Bu sırada mənə belə bir sual da düşündürür. Məgər hamının övladı bu və ya digər mənada hər hansı bir istedadla malik deyil?

Son illərdə bu sözün mənası müəllimlərin qeyri-adi istedadla malik olan uşaqların öyrədilməsinə münasibətindən asılı olaraq dəyişmişdir. Başqa sözlərlə desək, xüsusi istedadla malik uşaqların bu istedadla istifadə edə bilmələri üçün xüsusi dəstəyə ehtiyacı vardır. Bu gün kiçik həcmli şer və ya məqalə yazan məktəbli öz istedadlarına görə tanındıqda özlərini daha da inkişaf etdirir və inanılmaz gözəl əsərlərin müəllifi olurlar. Onların bu bacarıqları insanlar tərəfindən dəyərləndirilmədikdə isə bu uşaqlar üçün hər şey darıxdırıcı olur və onlar öz potensiallarından tam şəkildə istifadə edə bilmirlər.

1918-1920-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA MİLLİ İSTİQLAL MÖVZUSU

Nigar İsmayılova

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

Azərbaycan Demokratik Respublikası cəmi 23 ay yaşamasına baxmayaraq, digər sahələrdə olduğu kimi, təhsil və mədəniyyət sahəsində xeyli işlərin görülməsinə nail oldu. Bu sıradan 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında milli istiqlal mövzusunun geniş yer tutması diqqəti xüsusilə cəlb edir. Bu mövzu ilə əlaqədar Türkiyədə və Azərbaycanda yazılmış əsərlər dərgilərdə yer tutmuş, dərsləklərə daxil edilmiş, sinifdən xaric oxu kimi istifadə olunmuşdur. Məhz bu məqa-

lədə həmin dövrdə yazılmış milli istiqlal mövzusunu əhatə edən şeir və hekayələrdən nümunələr təhlil olunur, milli istiqlal mövzusunun məqsədi və məramı açıqlanır, böyüyən nəslin azadlıq, müstəqillik, vətənpərvərlik, türkçülük ruhunda tərbiyəsində onların əhəmiyyəti qeyd edilir. M.Hadi, H.Cavid, A.Şaiq, A.Səhhət kimi görkəmli söz ustalarının, eləcə də, gənc şairlərdən Ə.Cavad, B.Mürşid, C.Cabbarlı, Davud, Ə.Dainin milli istiqlal mövzusunda yazdığı şeirlərinin məna dəyəri, məfkurəvi təsiri açıqlanır.

Bu dövrdə milli ruhlu türk şairlərinin də əsərlərindən nümunələrin Azərbaycan mətbuatında çap olunması ilə Türk birliyi ideyasının önəmli rüşeymə malik olduğu məqalədə yer tutur.

Ziya Göyaltın Bakıda nəşr olunan "Məktəb" jurnalında (1918, №5) çap olunmuş "İlahi" başlıqlı şeirində yurdun xilas məsələsi qoyulur. Ə.Cavadın "Ordumuza ərməğan. Ey əsgər" şeiri, B.Seyidzadənin "Vətənim" şeiri, Ə.Vahidin "Əsgər" şeiri, Ə.Cənnətinin "Bayraq", "Sancaq" və "Bayrağımız" adlı şeirləri, Azərbaycanlı imzalı müəllifin "Bayrağım" adlı hekayəsi və digər bu kimi uşaq ədəbiyyatı nümunələri mövzu baxımından təhlil olunur və ümumiləşdirmələr aparılır.

Məqalədə 1918-1920-ci illər Azərbaycan ədəbiyyatının, o cümlədən uşaq ədəbiyyatının mövzu çalarları, eləcə də, milli istiqlal mövzusunun indiyədək tədqiqata cəlb olunmadığı qeyd edilir.

UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA TÜRK XALQLARININ ORTAQ DƏYƏRLƏRİ

Nizami Adışirinov

AMEA Folklor İnstitutu,
Azərbaycan

Uşaq ədəbiyyatı özündə güclü ideya-estetik və mənəvi yük daşıyır. Uşaq ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələri hər zaman ümumbəşəri maraqları və yüksək humanist fikirləri əhatə edir. Həmçinin bu fikirlər insanları birləşdirən ideyaların yayılmasına şərait yaradır. Bu ədəbiyyat bir qayda olaraq yalnız maraqlı süjetləri ilə deyil, həm də yüksək mənəvi keyfiyyətlər daşması ilə səciyyələnir. Uşaq ədəbiyyatı oxucunu elm və həyat barədə müxtəlif biliklərlə zənginləşdirir, ata-babaların tarixi, məişəti, əxlaqı, adət-ənənəsi və s. haqqında məlumat verir. Beləcə uşaqlar özlərini keçmiş nəsillərin varisi, onların davamçıları kimi dərk etməyə başlayırlar. Uşaq ədəbiyyatı uşaqların qəlbində nəcib hisslər oyadan, onların gələcəyi haqqında gözəl və ümidli arzularına qanad verən bir ədəbiyyat sahəsidir. Bu ədəbiyyat uşaqları zəngin mənəvi zövqə malik bir insan kimi tərbiyə edir, öz xalqının mübarizələrlə dolu zəngin tarixi keçmişinə dərinlən bələd olmasını təmin edir.

Türk xalqlarının uşaq ədəbiyyatı da dünya uşaq ədəbiyyatının ayrılmaz hissəsidir. Bu ədəbiyyat türk xalqlarının yaratmış olduqları bütün maddi və mənəvi sər-

vətləri yeni-gənc nəsə öyrətməli və onları bu mədəni sərvətin əsl varisi kimi tərbiyə etməlidir. Bu zaman diqqət edilməsi vacib olan bəzi şərtlər də mövcuddur.

1. Uşaq ədəbiyyatı uşaqların yaş səviyyəsinə uyğun yazılmalıdır.
2. Bədii əsərlərin dili aydın və rəvan olmalıdır.
3. Yığcam süjetli nəsr əsərlərinin dilində lirizmə üstünlük verilməlidir.
4. Türk xalqlarının uşaq ədəbiyyatı nümunələri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmalıdır.
5. Türk xalqlarının uşaq ədəbiyyatı ilə tanışlıq bütün uşaqların milliyətindən asılı olmayaraq mənən yaxınlaşmasına xidmət etməlidir.
6. Tərcümə olunan uşaq ədəbiyyatı nümunələri diqqətlə seçilməli, milli-mənəvi dəyərlərimizə zidd olan əsərlər tərcümə edilməməlidir.
7. Türk xalqlarının uşaq ədəbiyyatı qarşılıqlı şəkildə təhlil olunmalı, ortaq dəyərlərlə bağlı mütəmadi olaraq simpoziumlar, konfranslar keçirilməlidir.
8. “Kitabi-Dədə Qorqud” kimi türk xalqlarının ən zəngin tarixini, adət-ənənələrini, həyat tərzini, mənəvi dəyərlərini əks etdirən sənət abidələri uşaqlar üçün sadələşdirilməli, uşaqlara vətənə, dövlətə, ailəyə sevgi, böyüyə hörmət, qəhrəmanlıq, igidlik kimi yüksək mənəvi dəyərlər aşılmalıdır.
9. “Dədə Qorqud” motivləri əsasında uşaqlar üçün kiçik həcmli, ibrətli süjetli hekayələr yazıla bilər. Və bu əsərlərdə xalqımızın milli-mənəvi dəyərləri, həyat tərz, qəhrəmanlığı qabarıq şəkildə əks olunmalıdır.

Əgər mədəni, zəngin mənəvi zövqə malik, öz keçmişinə bağlı və gələcəyinə ümidlə baxan bir gənclik görmək istəyiriksə, uşaq ədəbiyyatına çox ciddi önəm verilməlidir. Çünki gələcək nəsillərin bədii zövqünü, düşüncə tərzini məhz indinin uşaq ədəbiyyatı formalaşdırmaqdadır.

ÇOCUK EDEBİYATINDA İNSANİ BİR DEĞER OLARAK HAYVAN SEVGİSİNİN İŞLENMESİ ZARURETİ

Prof. Dr. Nazan Bekiroğlu

Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Türkiye

Yapılan araştırmalar hayvanlara zarar verme oranının yüksek olduğu bölgelerde insana zarar verme oranının da yüksek olduğunu göstermektedir. Suçluların profillerinin incelenmesi onların çocukluk dönemlerinde hayvanlara da kötü davranışlarını, şiddet uygulamalarını göstermektedir. Öyleyse çocuk eğitiminin ana damarlarından biri olan çocuk edebiyatında hayvan sevgisinin de işlenmesi gerekmektedir.

Sevgi ve saygı öğretilbilir, geliştirilebilir davranışlardır. Ancak bu kapsamda sevgi öğretiminden daha da önemli olan, hayvanların yaşama hakkına saygı göstermeyi öğretmek ve işlemektir.

Modernizmin sürecinde, bireyselleşmiş insanın en önemli problemi kendisinde dünyanın efendisi olma hakkını görmesidir. Varlığın diğer unsurlarını yok sayan bu insan tipi doymak bilmeyen bir hırsın neticesinde kendi dışında kalan varlıklara yaşama hakkı tanımayarak dünyayı yaşanmaz bir yere dönüştürürken aslında kendi yaşam alanını da tüketmektedir.

Öyleyse bu dünyanın sadece insanların değil bütün unsurları ile birlikte varlığın bütün elemanlarının ortak yaşama alanı olduğunun çocuğa öğretilmesi gerekmektedir. Böylece çocuk –sevmese bile- hayvanların da yaşama hakkına saygı göstermek mecburiyetinde olduğu bilincini sahıplenecektir. Bencillikten sıyrılmış, kendi dışındaki varlıkların yaşama hakkına saygılı insan ise empati yeteneği gelişmiş olan insan demektir. Empati ise insanî değerlerin en yükseğidir ve işleneceği ilk yer çocuk edebiyatının ürünleridir.

ÇOCUK EDEBİYATI VE MİLLÎ EDEBİYAT HAREKETİ

Prof. Dr. Nâzım H. POLAT

Niğde Üniversitesi
Türkiye

Türkiye’de çocuk edebiyatının geçmişini çok eskilerden başlatma alışkanlığı varsa da *Mümeyyiz* dergisinin yayımlanması (28 Temmuz 1869), bu konudaki farkındalığın önemli bir noktaya geldiğini gösterir.

Her konuda olduğu gibi çocuk edebiyatında da kavramlaştırma, bilgi birikimi ve ihtiyacın hissedilme seviyesini gösterir. Adında “çocuk” vurgusu yapan ilk dergiye de bu dikkatle bakmalıdır. 13 Kânun-i sâni 1320 (26 Ocak 1905)’de Selanik’te çıkan *Çocuk Bahçesi* işte bu kırılma noktasını ifade eder.

Ancak eğitim ilkeleri doğrultusunda bir “çocuk edebiyatı” meydana getirme gayretleri, II. Meşrutiyet yıllarındadır. “Millî edebiyat” ihtiyacının hissedilmesi ve bu yolda sistemli çalışmaların başlangıcı da aynı yıllara rastlar.

Denilebilir ki çocuk edebiyatına gerekli önem ve özenin gösterilmesi, Millî Edebiyat hareketi sayesinde olmuştur. Bunun sebebi gayet nettir. Millî Edebiyat hareketi, topluma yeni bir ruh verme, Türklük bilinci uyandırma amacıyla idi. Bu, yeni bir anlayışla yeni bir nesil yetiştirmeyi gerektirir.

Yeni neslin istenen ölçülerle yetişmesinde çocuk edebiyatı adeta okul kadar önemlidir.

Her rejim, kendisini ayakta tutacak gönüllü nesiller ister. Bunun en kestirme yolu ise toplumsal faydayı esas alan bir sanat ve edebiyat anlayışı geliştirmek, çocukları ve gençleri bu vasıta ile yetiştirmektir.

II. Meşrutiyet yıllarının toplumsal faydacı sanat anlayışını temsil eden grup, Millî Edebiyat hareketidir. Toplumsal faydacı sanat anlayışının, dönemin siyasî ve toplumsal zeminine uygun düşmesi, Millî Edebiyat hareketini “kanonik edebiyat” nitelermelerine muhatap kılmıştır. Millî Edebiyat hareketinin toplumsal dönüşümü başarmak için uygun bulunduğu alanlardan biri de çocuk edebiyatı olmuştur. Bu edebî hareketin ana ilkesi, yazı diline, konuşma dilini hâkim kılmaktır. Aynı ilke, çocuk edebiyatının da vazgeçilmezlerinden olduğu için, Millî Edebiyat hareketi, çocuk edebiyatını geliştirici pek çok hizmette bulunmuştur.

MAKEDONYA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINDA BİR DÜNYA KLASİĞİ NECATİ ZEKERİYA (11.11.1928 – 10.6.1988)

Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ Gürel

Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Türkiye

Tito Yugoslavyasının yıkılmasından sonra (1991), bağımsızlığına kavuşan Makedonya, Balkanlar’da genç bir cumhuriyettir.

Makedonya Türkleri, her şeye rağmen kimliklerini yaşatmak, kültürlerini geliştirmek, eğitim sorunlarını çözmek, örf ve adetleri ile millî, dinî ve insanî çıkarlarını elde etmek ve korumak için yıllardır yürüttükleri savaşımdan vazgeçmiş değiller. Bulundukları ülkede kiracı değil, aralarının evindeymiş gibi hayatlarını sürdürmektedirler. Bu yüzden partileriyle, dernekleriyle, kurum ve kuruluşlarıyla yarınlara dönük, dedelerinden miras olan bu ülkede diğer milletlerle birlikte eşit olarak yaşamak, devletlerinin gelişmesi için sadık vatandaş olarak üzerlerine düşen görevleri yerine getirerek ocaklarını yeşertmekte kararlılar.

Makedonya Türklerinin kimliklerini yaşatmak için bu ölüm kalım savaşımında halkın yanında ve önünde birçok değerli aydın ve yazar, çizer de vardı. Halkın sesi ve vicdanı olmaya uğraşan bu ünlü kişiler, yazı ve çalışmalarıyla her zaman Makedonya Türklerinin zengin ve parlak tarihe sahip olduklarını vurgulamış ve varlıklarının ebedî olması için büyük caba harcamışlardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, başarılı bir biçimde gelişen çağdaş Türk edebiyatının temel taşı olmuşlardır.

Makedonya’da Türk kültürüne, Türk düşüncesine, ses bayrağımız Türkçeye, Türk edebiyatına ve insanlığa eserleriyle, çalışmalarıyla hizmet etmiş, yön vermiş şahsiyetlerden biri de Necati Zekeriya’dır.

Makedonya ve Kosova Türkleri edebiyatının ilk dönem sanatçılarından biri olan Necati Zekeriya, deyince akla onlarca kitap, yüzlerce makale, yetiştirdiği çocuklar, elinden tuttuğu gençler, arkadaşlık ettiği usta kalemler, Birlik gazetesi,

Piyoner, Sevinç, Tomurcuk, Kuş gibi çocuk dergileri, çeviri kitaplar ve tabii ki, hikâye ve şiir ağırlıklı telif eserler... En önemlisi de **ORHAN** gelir... Makedonya'da **TÜRKÇE ÇOCUK EDEBİYATI** gelir, gelmelidir.

Türk asıllı Makedonyalı şair, eleştirmen, hikâyeci, yayıncı Necati Zekeriya, 1928 yılında Üsküp'te dünyaya geldi.

O, bir çocuk edebiyatçısı olarak; Tito Yugoslavyasında Makedonya'da Türkçe yayınlanan çocuk dergilerinde, önce **Piyoner**, sonra da bunun devamı sayılan **Seviç** ve ona ilave olarak yayına başlayan **Tomurcuk** dergilerinin yayın yönetmeni oldu. Bu dergiler Makedonya'da Türkçe çocuk edebiyatının gelişmesinde, yaşatılmasında, en önemlisi de Türk çocuklarının edebiyatla tanışıp aydınlık bir geleceğe hazırlanmasında çok önemli bir rol oynamışlardır.

Necati Zekeriya, 1969'da Birlik gazetesinin baş ve sorumlu yazarlığına getirildi. Gazete bünyesinde **BİRLİK YAYINLAR**'nı kurdu. Bu yayınevi Makedonya'da Türkçe yayın etkinliğini ilk başlatan kuruluş olmuş, 2003 yılına kadar da Türkçe kitapları tek yayın adresi olmaya devam etmiştir. Birlik yayınları adı altında pek çok çocuk kitabı yayınlanmış, ilk başlangıçta bunların çoğunda da Necati Zekeriya'nın yazar, eleştirmen, çeviren, başyazar ve lektör olarak emeği vardır.

Necati Zekeriya siyasi sebeplerle Makedonya'dan uzaklaştırılınca Kosova'nın başşehrine gitti ve burada Tan Yayınlarınca çıkarılan Kuş adlı çocuk dergisinin yayına başlamasını sağladı. Kuş dergisi, Kosova'da Türkçe yayınlanan ilk çocuk dergisidir.

Necati Zekeriya'nın çeviri, şiir ve yazıları Türkiye'de Varlık, Türkiye Yazıları, Milliyet Sanat, Yedi Tepe, Saçak gibi dergilerde yayımlandı. Kitaplarından da Türkiye'de yayımlananlar oldu. Kahramanı Orhan olan hikâyelerden "Bizim Sokağın Çocukları" adlı kitap Çocuk Vakfı tarafından, Orhan da Koza yayınları tarafından basıldı. Millî Eğitim Bakanlığı da Necati Zekeriya'nın Hikâyeleri adlı bir kitap yayımladı, "Bir Yazar Bir Eser" projesi kapsamında da "Bizim Sokağın Çocukları" adlı eseri basmayı kararlaştırmıştır.

Yazarın çocuk edebiyatında bir dünya klasiği özelliği taşıyan Orhan adlı kitabı Makedonya'da halen ilköğretim öğrencileri için Lektür (100 Temel Eser) kitaplar listesinde ve bu kitap Makedoncaya, Arnavutçaya, Sırpçaya, Romence'ye de çevrilmiştir.

Biz bu tebliğimizde; Makedonya'daki Türk varlığına dikkat çektikten sonra, Makedonya çocuk edebiyatının güçlü temsilcisi Necati Zekeriya'nın hayatına temas edeceğiz. Necati Zekeriya'nın bir çocuk edebiyatçısı olarak yaptığı hizmetler ve eserleri üzerinde dururken **ORHAN** adlı kitabının çocuk edebiyatında dünya klasiklerinden biri sayılması gerektiğini gerekçeleriyle birlikte anlatacağız.

ÇOCUK EDEBİYATININ GEREKLİLİĞİ

Nurdan Damla

Yazar, Türkiyə

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağı bireyleri yalnızlaştırmıştır. İleri teknolojinin yoğun atmosferi; tepkisiz, duyarsız, sevgisiz ve niteliksiz fertler türetmiştir. İnsani erdemler sığlaşmış, ortak değerlerimiz tehlikeye maruz kalmıştır. Bu elim kaybımızı edebi incelikler ve dirilişlerle telafi etem yoluna gitmeliyiz. Bu meyanda bireylerin içsel inkişafında çocuk edebiyatının rolü yadsınamaz bir gerçektir. Ki; çocuk edebiyatı bir toplumun en önemli kültür ögesidir. Bu estetik çabada üretken ve dinamik beyinlere ihtiyaç vardır. Toplumda üretken zihne sahip bireyleri yetiştirmesinde, aile ile başlayan eğitim sürecinde genç nesillerin üretkenliğini artıracak, hedeflerini sağlamlaştıracak, düzgün ve tutarlı projeler üretmek durumundayız. Onların hayal gücünü kamçılacak, ruhsal duyuş ve derinliklerini artıracak, insani erdemlerini besleyecek materyaller çocuk edebiyatı vasıtasıyla gerçekleştirilir. “Çocuk Edebiyatı” bu meyanda bir köprü görevi görecektir.

Bu bağlamda nitelikli ve edebi inceliği mukim eserlere ihtiyaç vardır. Küçük yaşlardan itibaren geliştirecektir. Çocuğun gelecekte üretken bir zihne sahip olabilmesi için geniş bir hayal gücüne sahip olması gereklidir ki bu da ancak onun kelime hazinesinin genişliği ile mümkündür. Zira kişinin hayal gücü, kullandığı kelimelerin sayısı ile doğru orantılıdır. Çocuğa kelime hazinesini geliştireceği imkanı sağlamak ise yazar, şair ve sanatçılarımızın Çocuk Edebiyatı alanında yapacakları, bireysel gelişime yönelik profesyonel çalışmaları ile mümkün olacaktır. Çocuk edebiyatı alanında Türk halkları olarak ortak öğelerimizi koruma altına almak durumundayız. Bu meyanda uzun soluklu ve sağlam projelere ihtiyaç vardır. Özgün ve orijinal olanı üretmek, korumak ve desteklemekle başlayacak olan bu süreç; üretken ve dinamik beyinlerin beslenmesiyle inkişaf edecektir.

UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN TƏHLİLİ PRİNSİPLƏRİ

F.ə.d Pirali Əliyev

Təhsil Problemləri İnstitutu,
Azərbaycan

Uşaq şeirlərinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var ki, təhlil zamanı bunlar nəzərə alınmalıdır. Yəni uşaq şeirləri bir neçə bədii detallardan, elementlərdən və aspektlərdən ibarətdir. Başqa sözlə, uşaq şeirləri çox mürəkkəb daxili tərkibdən təşkil olunur. Şeir nümunəsinin misraları və bəndləri arasında o qədər sıx əlaqə mövcud olur ki, o bizə əsəri məcazi mənada canlı orqanizmə oxşatmağa əsas verir. Buna görə, uşaq şeirlərinin kompleks təhlilində aşağıdakı prinsiplərə riayət olunması tövsiyə olunur:

1. **Tarixilik prinsipi.** Mətnin yazıldığı dövrün, ictimai-siyasi, mədəni hadisələrin ona təsiri, şairin yaradıcılığında həmin məsələlərin konkret əks olunması, ideo-loji və mədəni həyatın təcəssümü, müasir dövr üçün əhəmiyyəti və s. məsələlər təhlildə önə çəkilməlidir. Tarixi mövzular müəyyən zaman çərçivəsində bir ölkənin, hər hansı bir sosial tarixi vəziyyətlə əlaqəli şəraitdir: onlar verilmiş zamandan kənarda təkrar olunmurlar, bu və ya digər şəkildə konkretləşirlər.

Bu zaman həm də lirik şeirin məzmununda tarixilik baxımında vacib olan elementlər şərh edilməli, ideya- bədii xüsusiyyətlərinə diqqət yetirilməlidir.

2. **Növ və janr baxımından təhlil prinsipi.** Uşaq şeirlərinin məzmunu aydın olmaqla yanaşı, misralarda hecaların sayı az, qafiyələri oynaq, sözləri sadə olmalıdır. Folklorun lirik növlərindən: bayatı, layla, oxşama, sayacı sözlər, aşiq qoşmaları, uşaq nəğmələri, mövsüm nəğmələri buna aiddir. Marş və himnlər də lirik şeir mətni kimi diqqəti cəlb edir. Emosionallıq lirik şeirin əsas xarakterlərindəndir. Lirika şairin subyektiv düşüncəsinin obyektiv əksətdirməsidir.

Lirik janrlar içərisində himnlər xüsusi yer tutur. Müasir dövrdə himnin bir neçə növü yaranmışdır. Belə ki, dövlət himni, hərbi himn və müəssisənin (təhsil müəssisəsinin) himni əhəmiyyətli şəkildə uşaqlar tərəfindən öyrənilməkdədir.

Türk xalqlarının birliyini, bütövlüyünü, qəhrəmanlığını, tarixi şəxsiyyətlərini əks etdirən nümunələr yaranmışdır ki, təhlildə bunlara önəm verilməlidir.

3. **İdeya- bədii xüsusiyyətlərinin təhlili prinsipi.** Şeirdə irəli sürülən ideya, şair niyyəti, pafos və s. məsələlərə diqqət yetirilməlidir. Pafos- bədii əsərin əsasını təşkil edən fikir və hissiyyatdır. V.Q.Belinski məsləhət görürdü ki, lirik şeiri təhlil edib öyrənən zaman birinci növbədə onun pafosunu, yəni o əsərdə ifadə olunan başlıca ideyanı, fikir və duyğunu təyin etmək lazımdır.

Tragik, qəhrəmanlıq, sentimentallıq, romantik, dramatik, yumoristik, satirik pafos növləri var.

Təhlildə şeirin ideyasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. İdeya- insanın şüurunda varlığı əks etdirən və onun bizi əhatə edən mühitə münasibətini ifadə edən anlayış; şairin dünyagörüşünün əsas və ən mühüm prinsipi; məfkurə, məslək, əkidə nəzərdə tutulur.

Burada mövzu, tematika, problem, problematika, ideya, ideya istiqamətləri, motiv, leytmotiv və s. məsələlərə aydınlıq gətirilməlidir. Lirik şeirin mövzusu rəngarəngdir: xəlqilik, vətənpərvərlik, dostluq, azadlıq, olum və ölüm, vətəndaşlıq, tənhalıq, məhəbbət, peysaj lirikasını nümunə göstərmək olar.

4. **Lirik şeirin kompozisiya baxımından təhlili prinsipi.** Kompozisiya - əsərin quruluşu, onun tərkib hissələrinin düzülüşü, əsərdə göstərilən həyat prosesinin səciyyələndirən surətlərin, onların əlaqə və münasibətlərinin təşkili, hadisələrin təsviri qaydasıdır. Lirik əsərin kompozisiyasının gözəl və aydın olması, onun ideya məzmununun oxucuya yaxşı çatması üçün mühüm şərtləndəndir. Lirik əsərdə təkrar olunan kompozisiyaya və dairəvi kompozisiyaya və sairəyə diqqət yetirilməlidir.

5. **Lirik əsərin qəhrəmanının, şair “Mən”inin əksin təhlili prinsipi.** Lirik şeirdə şair surəti lirik qəhrəman adlanır. Lirik şeirə lirik qəhrəmanın xarakterinin belə bir konkret və tək təzahürü kimi baxmaq olar. Lirik qəhrəmanla şairin şəxsiyyəti arasında möhkəm əlaqə, vəhdət mövcud olur; lakin bunlar təhlildə eyniləşdirilməməlidir. V.Q. Belinski yazırdı ki, böyük şair “özü”, öz “mən”i haqqında danışarkən hamı haqqında, bəşəriyyət haqqında danışır, çünki bəşəriyyəti maraqlandıran hər şey şairin təbiətində iz buraxır.

6. **Şeir bədii- poetik dilinin (məcazlar baxımından) təhlili prinsipi.** Şeiri fərqləndirən ən başlıca cəhət məcazlar sistemindən geniş istifadə olunmasıdır. Məcaz söz və ya ifadənin başqa, qeyri- müstəqil mənada yaradılan bədii ifadədir. Uşaq şeirlərində əsas etibarilə sadə məcazlardan daha geniş istifadə olunur. Şeirlərdə təşbih və epitetlərdən istifadə olunubsa, nümunə gətirərək dəyərləndirmək lazımdır. Elə şeir var ki, orada mürəkkəb məcaz növlərinə də yer verilmişdir. Hər halda, şeirdə metafora, mübaligə, litota, metonimiya, sinekdoxa, perifraza, ironiya yer verilibsə, təhlildə bunlar aydınlaşdırılmalıdır.

7. **Poetik sintaksisin (lirik şeirin bədii nitqinin sintaktik fiquru) təhlili prinsipi.** Uşaq şeirlərinin təhlilində poetik sintaksisə diqqət yetirmək lazımdır. Poetik söz birləşmələri, cümlələr fikrin qüvvətlənməsinə xidmət göstərir. Bu zaman şeirdə işlənmiş ritorik suala, ritorik nidaya, ritorik müraciətə diqqət yetirmək, onların işlənmə məqamına aydınlıq gətirmək lazımdır. Yaxud, üslubi fiqur sayılan təkrara, eyni fikrin qüvvətlənməsinə xidmət göstərən yaxın ifadələrin işlənməsinə, antiteza-ya, inversiyaya, sintaktik paralliyə, elipsisə və s. diqqət yetirmək və işlənmiş nümunələrin xüsusiyyətlərini izah etmək lazımdır.

8. **Poetik fonetikanın (poetik nitqdə səs sisteminin) təhlili prinsipi.** Şeirin təhlilində fonetik dəyişkənlik mühüm rol oynayır. Sait və samit səslərin təkrar olunması, anafora, epifora, alliterasiya, assonansın işlənmə səviyyəsinə diqqət yetirməli və bunun dərəcəsi aydınlaşdırılmalıdır.

9. **Bədii dilin leksik tərkibinin təhlili prinsipi.** Lirik şeirin leksikanın təhlilində önəm vermək vacibdir. Leksik baxımdan sinonimlərə, antonimlərə, omonimlərə, neologizmlərə, arxaizmlərə, tarixizmlərə, frazologiyaya, aforizmlərə, terminlərə, varvarizmlərə diqqət yetirmək mühüm məsələlərdəndir. Bu işdə: fonetik, morfoloji, leksik, etnoqrafik dialektizmlərə aydınlıq gətirilməlidir.

10. **Lirik şeirin vəzninin təhlili prinsipi.** Lirik şeir heca, əruz vəznə və sərbəst şeir şəklində olur. Uşaq şeirləri vəznin daxili tələbləri baxımından təhlil edilməli, vəznin gözəlliyi aydınlaşdırılmalıdır. Vəznin yaranmasında mühüm rol oynayan qafiyə sisteminə diqqət yetirilməlidir. Şeirdə rədif də maraq yaratdığından nümunələr gətirməklə aydınlaşdırılmalıdır.

Sadaladığımız prinsiplərdən istifadə etməklə uşaq şeirləri təhlil olunarsa, o zaman şeirlər əsl qiymətini almış olar və işdə bir elmlik yaranar.

“ANAMIN NAĞILLARI”NDA KAYBOLMAYA YÜZ TUTAN MİLLİ-MANEVİ DEĞERLER

Yrd. Doç. Dr. Pervane Bayram

Nevşehir Üniversitesi,
Türkiye

Anamın Nağılları, Azize Caferzade tarafından yazılmış ve 1982 yılında Bakü’de yayımlanmıştır. Eser, yazarın annesinden duyduğu 25 Azerbaycan masalının edebi bir dille aktarılmış halidir. Bu masallarda, Azerbaycan toplumundaki ekmeğe, anneye, insanlara vb. kutsal değerlere olan sevgi, saygı ve sadakatten bahsedilmektedir. Eserin en önemli özelliği, yetişen nesillerin insanlara, ekmeğe, gelenek ve göreneklere olan sevgi ve saygısının azalmasını önlemek, dinledikleri veya okudukları bu masallarda geçen vatanseverlik, kanaat, sadakat, dürüstlük gibi hususları zevkle ve eğlendirerek öğretmektir.

Bu masallarda, Azerbaycan sözlü edebiyatına ait efsane, mit, destan türlerinden de istifade edilmiş, zaman zaman klasik edebiyattaki şem ve pervane vb. mazmunların halk edebiyatındaki karşılıkları da verilmiştir.

Anamın Nağılları eğlendiren, eğlendirirken eğiten ve nesillerde tarih, aile, ahlak bilincini pekiştiren bir eser olarak hâlâ güncelliğini korumaktadır. Burada yazarın pedagojik yönü de ön plana çıkmış, üretirken eğlendiren bir üslupla tarih şuuru, gelenek ve göreneklere saygılı olmayı yetişen nesillere aktarmayı başarmıştır.

Bildiride “Anamın Nağılları” dil, üslup, konu ve masal teknikleri yönünden incelenerek daha çok masalların sosyal muhtevası üzerinde durulacaktır.

TÜRKMEN-TÜRK ATASÖZLERİNDE ÇOCUK-ÇAĞA MOTİFİ VE İŞLENİŞİ

Yrd.Doç.Dr. Ramazan Çakır

Mevlana Üniversitesi,
Türkiye

Türkmen-Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan atasözleri; milletlerin geçmiş, algısı, kültürü ve yaşama biçimleridir. Anonim olan bu söz varlıkları, toplumların kimlikleri olup tarih ve edebiyatın ortak zeminidirler. Atasözleri; kısalıkları, içlerindeki özlü ifade, anlatımlarındaki kafiye, aliterasyon vezin gibi şiirsel özellikler ve sık kullanılmalarıyla, akılda kolayca kalırlar. Çocuk eğitiminde ninni ve masalla başlayan süreç atasözleri ile devam eder. Atasözleri hem bir terbiye metodu hem de milli ve kültürel değerleri çocuğa aktarmada önemli bir öğedir. Türk kökenli topluluklar arasında ilk yazılı belgelerden günümüz eserlerine kadar atasözlerinin kültürel değerlerini ve değer yargılarını ustaca ve etkili bir şekilde anlatmak için sık sık kullanıldıkları görülmektedir.

Atasözleri özellikle çocukların iyi və kötüyü ayırt etmesine, olumluya yönelmesine, kötülükten kaçınmasını sağlar. Təşvik, koruma, motive etme, kültürel və ahlaki dəyərləri verə işləvlərini üstlenir və sağlam bir şəkildə təhsilini tamam-lamasına yardımcı olur. Türkmence: “Çagany – ýaşdan, edebi – başdan.” Türkçe: “Ağaç yaşken eğilir.” örneğinde olduğu gibi.

Bu çalışmada: Türkiye Türkçesinde ve Türkmence'deyər alan çocuk motifi ve temasını içeren atasözleri, içerdikleri iletleri bakımından mukayeseli olarak ele alınıp incelenmiştir. Her iki sahadaki çocuk unsurunu içeren atasözleri karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla; halk bilimine ve karşılaştırmalı folklor araştırmalarına bir katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Çalışma, her iki alandaki atasözlerinde şekil ve anlam bakımından benzerlikler olduğunu göstermiştir.

Amaç, yöntem: Bu araştırmada; katılarak gözlem, literatür taraması, mülakat teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın betimsel, tanımlayıcı ve açıklayıcı nitelikte olmasına çalışılmıştır.

Kaynak olarak: Ö. A. Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Ş. Aktaş'ın Seçme Atasözleri ve diğer kaynaklar, Türkmence M. Carriyev'in Nakılları, G. Geldiyev'in, Türkmen Nakılları ve Atalar Sözü, Türkmenbaşı'nın Ruhname'si, Geldiyev'in, Türkmen Halk Dörediciliği gibi birincil kaynaklar kullanılmıştır.

ƏHMƏD CƏMİLİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN DİLİ VƏ ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Pakizə Zakirova

Azərbaycan Məllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

XX əsr Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tarixində Ə. Cəmilin (1913-1977) müstəsna xidmətləri olmuşdur. Onun uşaq əsərləri bu dövr Azərbaycan poeziyasında süjetli lirikanın ən yaxşı nümunələri hesab olunur. Onun uşaq şeirlərini mövzu baxımından Böyük Vətən Müharibəsinə həsr olunmuş şeirlər, əməyə, zəhmətə çağırış, fəsilələr, aylar, bayramlar, vətən təbiətinin vəsfinə həsr olunmuş və s. qruplara ayrılı bilər. Lakin onun yaradıcılığında şəxsən öz təsərrüfatları əsasında qələmə aldığı müharibə mövzusunda olan əsərləri daha maraqlıdır. Bu baxımdan “Qaçqınlar”, “Can nənə, bir nağıl de!”, “Laylay”, “Açıl, ey səhər”, “Nişan üzüyü”, “Bəxtiyar” və s. daha maraqlıdır. Bu əsərlərdə məzmunla formanın vəhdəti folklor, klassik irs və müasir ədəbi mühitdən faydalanmaqla yaranmışdır. Lakin Ə. Cəmilin ilk yaradıcılıq mənbəyi şifahi xalq ədəbiyyatı olmuşdur. Onun Azərbaycan laylaları üslubunda yazdığı “Laylay”, Koroğlu dastanından istifadə etməklə “İgid ol, ürəkli ol”, Aşıq Ələsgərin təsiri ilə yazdığı “Dünyada”, Tufarqanlının təsiri ilə yazdığı “Torpağın qış nağılı”, “Çağırış” və başqa əsərləri buna misaldır. Sadaladığımız əsərlərin

dərindən təhlili və müqayisəsi zamanı məlum olur ki, Ə.Cəmilin fərdi yaradıcılıq üslubunun formalaşmasında başqa poetik qaynaqlarla yanaşı Azərbaycanın folklor poeziyası qüvvətli təsir göstərmişdir.

Əvvəlcədən qeyd etdiyimiz kimi, Ə.Cəmilin həтта ən kiçik həcmli əsərlərində belə süjetli yığcam bir poema formasına rast gəlirik. Ə.Cəmilin yaradıcılığında bu xüsusiyyət tənqidçi və şairlərimiz tərəfindən müxtəlif vaxtlarda qeyd olunmuşdur. Buna misal olaraq müharibə mövzulu şeirlərindən “Qaçqınlar”, “Can nənə, bir nağıl de!” kimi əsərləri göstərə bilərik. Hər iki əsərin yığcam və lakonik süjeti dialoq şəklində qurulmuşdur. Birincidə mükəllimə ana və qızı, ikincidə nənə və nəvə arasında qurulmuşdur. Hər ikisində nigaran və qayğılı uşaqlığını yaşayan körpələrin çəkdiyi iztirab və əzab, böyüklərin onların suallarını cavablandırması dramatik anlam kəsb edir. Ə.Cəmil poema yazmır. Lakin bu əsərlər poema janrının xüsusiyyətlərini əks etdirir. “Laylay” şeiri adları çəkilən əsərlərlə müqayisədə müəllifin ustalığını daha qabarıq nəzərə çarpdırır. Əsər dialoq şəklində yox, monoloqlayla şəklində qurulub. Əsərdə “yuxusu dağlara qaçan” körpəsinə laylay oxuyan ana dövrün faciəsini yaşayan anaların ümumiləşmiş obrazıdır. Ana ərinin müharibədə həlak olduğunu duysa da, bunu balasından gizlədir, analara xas övlad sevgisi onu həyata ümidlə baxmağa vadar edir:

*Laylay dedim, gecə keçdi, daha yat!
Günlər ötsün, böyü, boya-başa çat.
Sənsən indi evimizin çırağı,
Böyü, oğlum, dərdin alım, tez boy at!
Laylay, gülüm, gözlərindən öpsün ay;
Laylay, qızım, laylay, balam, a laylar!*

Şairin bütün uşaq şeirlərində körpələrə hədsiz qayğı, onların taleyinə görə nigarançılıq öz əksini tapmışdır. “Yel, əsmə! Əsmə! Əsmə!” şeirində şair körpələrin taleyini bütöv bir nəslin taleyi kimi qiymətləndirir, bu günün körpəsinin yuxusunu gələcəyin xoşbəxtliyinin qarantı kimi qiymətləndirir.

Ümumiyyətlə, Ə.Cəmilin uşaq şeirlərinin quruluş, forma xüsusiyyətlərinin təhlili belə bir fikir söyləməyə əsas verir ki, bu cəhətlər də şairin yaradıcılıq üslubunun əsas mahiyyətini müəyyən edən süjetli lirika məsələsi ilə əlaqədar şəkildə meydana çıxır. Ə.Cəmil də öz üslubunu fərdiləşdirməyə, başqalarından fərqləndirməyə meyil edir. Onun şeirləri üçün ahəngdarlıq, musiqililik, axıcılıq daha xarakterikdir. Onun əsərlərinin daha bir çox üslub xüsusiyyətləri orijinal qafiyələrdən daha çox əksər hallarda məlum, dəfələrlə işlənmiş qafiyələrə müraciət etməsidir. Bu xüsusiyyətlər bir çox hallarda uşaq şeiri yazan bütün şairlərimizin üslubunda ümumi, bənzər cəhətlər kimi ortaya çıxır.

UŞAQ ƏDƏBİYYATINA ELMİ YANAŞMA

F.e.d., Ramil Əliyev

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, Azərbaycan

Azərbaycan nağılları içərisində uşaq nağılları öz tematikasına görə xüsusilə seçilir. Uşaq nağılları ümumi nağıl prinsipləri ilə təsnif olunmur, onun özünəməxsus janr prinsipləri vardır. Həmin janr prinsiplərindən çıxış edərək uşaq nağıllarını uşaqların yaş səviyyəsinə uyğun olaraq təsnif etmək daha məqsədə uyğundur. Təxmini bölgü əsasında uşaq nağıllarını kiçikyaşlı və məktəbyaşlı uşaqlar üçün nağıllar kimi qruplaşdırmaq olar.

Kiçikyaşlı uşaqlar üçün olan nağılların özü də yaş qrupuna görə bir neçə qrupa ayrıla bilər. Yaşı lap az olan balaca uşaqların dünyagörüşünü nəzərə alıb “Cik-cik xanım”, “Sərçə” və s. nağılları söyləyici repertuarına daxil etmək olar. Belə nağıllarda uşaq dünyasına təsir edə biləcək təbiət haqqında bilgiler vardır.

Uşaqların yaş səviyyəsi artdıqca uşaq nağılları da məzmununa görə dəyişir. Uşaqları daha çox maraqlandıran heyvanlar almindən bəhs edən nağıllardır. Belə nağıllarda tülkü, xoruz, qurd, ayı, şir kimi heyvanlar obrazlaşır, müxtəlif məzmunlu nağılların qəhrəmanlarına çevrilirlər. Belə nağıllarda alleqoriyadan istifadə olunur. Məsələn, “Dana, keçi və qoyun”, “Armudan bəy”, “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” və s. nağıllarda ibtidai sinif şagirdlərinin dünyagörüşünə uyğun olaraq heyvanlar almindən bəhs olunur. Böyüklər üçün olan nağılları kiçik və ortayaşlı uşaqlara söyləmək çətinlik törədir. Belə uşaqlar üçün kiçik məzmunla malik, oynaq süjetli heyvanlar almindən bəhs edən nağıllar daha çox maraq kəsb edir. Nağılcı uşaqlarda müxtəlif heyvanlar haqqında geniş məlumat verə bilər. O, hər bir heyvanın xüsusiyyətinə uyğun olaraq, onları uşaqlara tanıtmalıdır. Məsələn, qurd ağgöz, ayı axmaq, tülkü hiyləgərdir. Ona görə də “Əlcək” nağılında onların adları daşdığı mənalara görə verilir.

AZƏRBAYCAN UŞAQ HEKAYƏLƏRİ: MÖVZU VƏ MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ (1970-1980-Cİ İLLƏR UŞAQ NƏSRİ ƏSASINDA)

Rövşən Məmmədov

Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Azərbaycan

Məqalə Azərbaycan uşaq hekayələrinə həsr edilmişdir. Bildiyimiz kimi hekayə hər zaman aparıcı janr kimi mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Ona görə uşaq yazıçıları yaradıcılıqlarında bu janra üstünlük vermişlər. Məqələdə ümumilikdə hekayə janrı araşdırılır, strukturu, quruluşu haqqında məlumat verilir, daha sonra 1970-80-

ci illər uşaq nəsrinin bu janrı mövzu və məzmun xüsusiyyətləri baxımından təhlil edilir. Dövrün ən görkəmli uşaq yazarlarının əsərləri müasir prizmadan təhlil edilir, çağdaş dövrümüzlə müqayisə edilir. Z.Xəlil, Ə.Səmədli, N.Süleymanov, T. Mahmud, E.Baxış, M.Aslan, A.Mansurzadə, F.Tarverdiyev, Ə.Əhmədova kim yazarların yaradıcılıqları dövr və zamana görə ədəbi süzgəcdən keçirilir. Bundan başqa H.X.Andersen, A.S.Ekzüperi, L.Keroll, Ş.Perro, A.Lindgren, N.N.Nosov, V.Draqunski və s. dünyanın görkəmli uşaq yazarlarının əsərlərindən elmi müqayisələr gətirilir. Uşaq hekayələrinin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında yeri və rolu, ədəbi tənqidçilərin dövrün uşaq nəsrinə münasibəti (B.Nəbiyev, R.Yusifovlu, F.Əsgərli və s.) məqalədə öz əksini tapmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, hekayələr müxtəlif problemlər üzrə (ailə-məişət, təlim-tərbiyə, milli dəyərlər, əxlaqi) təsnifləşdirilib təhlil edilmişdir.

FOLKLOR VE ÇOCUK ŞİİRİ

Doç. Dr. Raxmatulla Barakaev

Özbekistan İlimlər Akademisi,
Özbekistan

1. Özbek edebiyatının bütün tür və janrlarında hem de yöntemlerindeki kimi çocuk edebiyatının tekamülünün folklorla ilgili olduğu bellidir. Zira, Özbek çocuk edebiyatı edebi tekamülünü belirlenen türlü etkenler arasında folklordan zevklenmek, onu yazılı edebiyata çeşitli şekillerde kullanmak ayrıca önem taşımaktadır. Bütün çocuk edebiyatı vekilleri icadında folklordaki masal ve öğüt verici eserler süjesi temelinde yeniden yazılan onlarca eser rastgelemesi fikrimiz ispatıdır. Meselelerin ne kadar kapsamlı olduğu kasdettiğimiz halde bu konuşmamızda edebi masalların bazı özelliklerini araştırmakla sınırlandırdık.
2. Özbek çocuk edebiyatı ilk adımlarından başlayarak genel dikkatını halk bilimindeki çocuk türlerine ait eserlere önem verdiği boşuna değildir. Örneğin, Abdulla Avlaniy, Hamze Hekimzade Niyazi ve başka marifetperverlerin çocuklara ait eserlerinin genel kısmı doğrudan folklorla ilgilidir. Önlarin birçok eserlerine halk masal, şarkı ve başka öğüt verici eserleri esas alınmışsa, onlara ait çeviri eserlerin genel kısmı türlü halk folklorune aittir.
3. Abdulla Avlani'nin "Tilki ile karga" şiir masalı bu bakımdan çok önemlidir. Avlani şiir masalı yaratırken üç kaynağa başvurur. Onlardan birisi K. D. Uşinski'nin "Lisa i deyatel" adlı nesri masalı, ikincisi "Güvercin, tilki, leylek veya başkalarına yol gösteren, kendilerini felaketten kurtaramayanlar" adlı Hind masalı, üçüncüsü "Kurnaz bedana" adlı Özbek halk masalıdır. Bizce, Avlani'nin her üç varyanttan bilgisi olmuştur. Onun Özbek çocuk edebiyatı yeni gelişmeye başladığı bir dönemde yazdığı masalın olayları Rus ve Hind masallarından farklı olarak iyilikle sona erdiği ile ehemiyetlidir.

4. Hamze Hekimzade'nin "Çocuğun kötü olmasına sebep olan annenin cezası" adlı şiir edebi masalı daha da farklı özellikler taşımaktadır. Lev Tolstoy'e ait ve anlam bakımından Hamze edebi masasına benzeyen daha bir nesri edebi masal da vardır. Ama anlam bakımından ne kadar benzediğine rağmen, Hamze edebi masalı Tolstoy masalının tercümesi değildir. Çünkü Tolstoy edebi masalı yayınlanmamıştır. O edebi masalını "Yeni alfabe" ders kitabına planlayarak, Rus halk masalı temelinde yarattığına rağmen, ders kitabına almamıştır. Bunun dışında Özbek halk masalları arasında da aynı böyle konulu masal mevcuttur. Hamze Hekimzade edebi masalı Özbek halk masasına temellenmiş dersek aynı hakikat olacaktır.

5. Ama yazarın asıl amacı halk masalını sıradan şiir yolunda yeniden tekrarlamak değil, belki de halk tarafından çocuğa hitap etmenin yüzyıllar sürecinde gelişen orijinal metotlarını elde etmektir. Yukarıda eserdeki halk masalını şiir yolunda yeniden işlemek yazar mahareti başlıktan başlayarak, edebi masal adlanmasındaki kendine özgü hikmet masal anlamının başlıktan açık ifadelenmesine yardımcı olmuştur. Burada türlü halklar folklorundaki seyar süjeler hakkında düşünmek doğru olacaktır. İki halk masalındaki aynı anlam iki yazarın aynı hayatı hulasasına malzeme görevini yapmış. Bu aslında iki doğru fikrin bir birinden habersiz olsa da, aynı noktada uygun gelmesidir.

6. Aslında "çocuk edebiyatı folklorun yazılı edebiyatla tutuşacak bir kısmında oluşması"nı (M. Levin) kastedeceksek, folklor masallar temelinde oluşan mahsus edebi masal türü çocuk edebiyatı türleri arasında ayrıcalık taşıması ve bu türün kendine özgü özelliklerini türlü şekillerde araştırmak çok önemlidir.

AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATI: AXTARIŞLAR, PERSPEKTİVLƏR

F.e.d., Prof. Rafiq Yusifoglu

Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Azərbaycan

Ümumi ədəbiyyatımızın ayrılmaz tərkib hissəsi, onun spesifik bir qolu olan uşaq ədəbiyyatı söz sənətinin strateji əhəmiyyət kəsb edən bir sahəsidir. Ona görə ki, uşaq ədəbiyyatı birbaşa məktəblə, təlim-tərbiyə ilə, yeni nəslin ədəbi zövqünün formalaşması ilə əlaqədardır. Uşaq vaxtı gözəl şeirlər, hekayələr, nağıllar oxuyar, oxuyar ədəbi zövqü formalaşmayan, ürəyində müəllimə həvəs, ehtiyac oyanmayan insanın böyüyəndə ciddi sənət nümunələrini anlaması bir qədər inandırıcı təsir bağışlamır. Öyrəndiyi ilkin ədəbi nümunələr uşağın ədəbiyyata, müəllimə həvəsini artırdığı kimi, heç bir məzmun və forma gözəlliyi, didaktik və tərbiyəvi əhəmiyyəti olmayan ümumi söz yığımından ibarət nəzm parçaları, hekayələr, nağıllar isə uşağın şeirə, sənətə, müstəqil oxuya marağını birdəfəlik öldürə bilər. Elə buna görə də ədəbiyyatımızın sabahı naminə onun çox həssas və vacib bir sahəsi olan uşaq ədəbiyyatına ümumxalq səviyyəsində xüsusi qayğı, diqqət, eyni zamanda tələbkar-

lıq lazımdır. Uşaq ədəbiyyatını təlim-tərbiyə işindən başı çıxmayan, uşaq psixologiyasını bilməyən, poetik zövqü son dərəcə aşağı səviyyədə olan naşı yazarların ümidinə buraxmaq olmaz.

Doğrudan da, uşağın diqqətini cəlb eləyən, onu maraqlandıran əsərlər yazmaq üçün ilk növbədə körpələri yaxından tanımaq, onların arzu və düşüncələrini, yaş səviyyələrini bilmək və nəzərə almaq zəruridir. Bir faktı xatırlatmaq yerinə düşərdi ki, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ilk nümunələrini yaradan, bu ədəbiyyatın formalaşmasında xidməti olan yazıçıların əksəriyyəti ixtisasca müəllim, pedaqoq, tərbiyəçi, maarifpərvər ziyalılar olmuşlar.

Bir məsələni də xüsusi vurğulamaq yerinə düşərdi ki, hər yaş dövrünün öz ədəbiyyatı olmalıdır. Hər yaş dövrünə uyğun ədəbiyyat nümunələri yaranmalıdır. Çünki müxtəlif yaş dövrlü uşaqların anlam və maraq dairələri, psixoloji durumu bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bu gün öz yaş səviyyəsinə uyğun poetik nümunələri oxumayanlar, sabah böyüklər üçün yaradılmış ən ciddi, ən gözəl əsərlərimizə belə biganə qalacaqlar.

Uşaq ədəbiyyatının dili sadə, aydın, obrazlı olmalıdır ki, uşaq elə ilk oxuduğu nağıldan, hekayədən, şeirdən sonra yavaş-yavaş dilimizin incəliklərini öyrənməyə başlasın, bu dilin şirinliyini, ahəngdarlığını, musiqililiyini duysun, hiss eləsin və bundan sonra onun müstəqil şəkildə oxumağa, öyrənməyə həvəsi güclənsin.

Elmi texniki tərəqqi, internet əsrinin uşaqlarının marağını təmin etmək üçün yazıçı çox ciddi oxumalı, öyrənməli, gərgin yaradıcılıq axtarışları aparmalıdır.

Ən əsas problemlərdən biri də oxucu problemidir. Təssüflə də olsa qeyd etməliyik ki, indi bizdə mütaliyəyə maraq çox azalıb. Kitab mağazalarının əksəriyyəti öz profilini dəyişib. Kitab ticarəti, kitab yayımı şəbəkəsi günün tələblərinə cavab vermir. İndi uşaqlar üçün əsərləri kütləvi tirajla, nəfis şəkildə nəşr eləyib yayan, müəllifləri həvəsləndirən, onlara gördükləri işin dəyəri müqabilində qonorar verən təşkilata - nəşriyyata böyük ehtiyac duyulur.

Uşaq ədəbiyyatı, onun yaranması, nəşri, yayımı çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də ilkin mərhələdə bu məsələnin müzakirəsinə, yollar axtarıb tapılmasına böyük ehtiyac duyulur.

MAKEDONYA'DAN UZANAN ÇOCUK VE GENÇLİK ELİ: SEVİNÇ DERGİSİ (ŞEKİL, MUHTEVA VE YAZAR KADROSU AÇISINDAN İNCELEME)

Yrd.Doç.Dr. Salih Okumuş, Duygu Güner

Ordu Üniversitesi,
Türkiye

Makedonya, bugün bile Türklerin yoğun bir şekilde kültürlerini sürdürdükleri Avrupa ülkesidir. Farklı milletlerin bir arada yaşadığı bu coğrafyada Türk kültürünün izlerini yalnız mimari dokuda değil; aynı zamanda basın dünyasında da gör-

mek mümkün. 1940'lı yıllara kadar Osmanlıca'yı ardından Latin alfabesini kullanan basın dünyasında, yer yer çocuk dergiciliğinin de var olduğu söylenebilir.

23 Aralık 1943 yılında Üsküp'te çıkmaya başlayan Birlik Gazetesi bünyesinde yayın hayatına başlayan “Sevinç” çocuk dergisi bugün hala basılmaktadır.

Sevinç dergisinde hikâye, çizgi roman, şiir, deneme, köşe yazısı gibi türler yanında çocuklara yönelik bulmacalar da yer almaktadır. Öte yandan popüler magazın haberlerine de yer veren dergide karma kültürün izlerini de görmek mümkündür. Bu çerçevede derginin geçmişle geleceği, Avrupa'yla Türk kültürünü birleştiren bir yayın politikasına sahip olduğu söylenebilir.

Diğer yandan Makedonya Türklerinin geçmişi, örf ve adetleri, kültürü, sanatları, Türk dünyası ve özel olarak Türkiye ile ilgili haber ve diğer tür yazılara da bolca yer verilen dergide, okuyucuların milli bilinç, benlik ve kimliklerinin güçlenmesine katkıda bulunma amacı göze çarpmaktadır.

Bir dönem Birlik bünyesinde yayın hayatını sürdüren Tomurcuk dergisiyle birleşerek Sevinç&Tomurcuk adıyla yayınlanan dergi, daha sonra yeniden yayın hayatına tek başına devam etmiştir. 62 yıldır yayın hayatını sürdüren bu derginin 1991-2003 yılları arasında basılan sayılarını şekil, içerik ve yazar kadrosunu değerlendirmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

MANASTIRLI MEHMET RIFAT'IN “HİKÂYAT-İ MÜNTAHABE” ADLI ESERİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Yrd.Doç.Dr. Salih Okumuş, Yavuz Selim Uğurlu

Ordu Üniversitesi,
Türkiye

Manastırlı Mehmet Rifat, Manastır'da doğdu. Reşit Bey'in oğludur. Harbiye'yi bitirdikten sonra (1872) uzun süre subay olarak çalıştı. Osmanlı-Rus Savaşı'na katıldı (1877). Abdülaziz'in tahttan indirilmesine sebep olanlardan sayılarak II. Abdülhamid tarafından Halep'e sürüldü. Halep'te öldü. Şiirleri de olmakla beraber gazete yazıları ve tiyatro eserleri ile tanınır. Tanzimat edebiyatı döneminin en çok oyun yazarı yazarındandır.

Hikâyat-ı Müntahabe, Manastırlı Mehmet Rifat'ın 1873-1898 yılları arasında 15 kez basılan, hayvan ve bitkileri konu alan kitabıdır. Eser, 72 sayfadan ibarettir. Eserin tamamı düzyazı şeklinde kaleme alınmıştır. Eserde manzum herhangi bir parçaya rastlanmaz. İki kısımdan oluşan eserin 1. kısmında: 20 hikaye, 2. kısmında: 8 hikaye olmak üzere toplam: 28 hikaye bulunur. Eser, alegorik öğeler içerir. Adında “hikâye” kelimesi bulunmasına rağmen eser “fabl” türüne yakındır. Yazarın hedef kitlesi ilköğrenim seviyesindeki öğrencilerdir. Bu sebeple dili dönemine göre oldukça sadedir. Günlük konuşma diline ait sözcükler çoğunluktadır. Arapça

ve Farsça sözcüklerin sayısı ise çok azdır. Eserde, öncelikle hikayenin içinde geçen tipler tanıtılır ardından hikaye aktarılır. Son bölümde ise, hikayeden çıkarılabilecek anafikre (hisseye) yer verilir. Bazı hikayelerin sonunda anlatıdan çıkan dersler bir atasözüyle desteklenir. Hikâyat-ı Muntahabe’de yazar, çocuklara okuma alışkanlığı aşılama, birtakım bilgiler vermek, iyi alışkanlıklar ve ahlaki değerler kazandırmayı amaçlar. Özellikle Arkadaş seçimi, az ve öz konuşmak, bugünün işini yarına bırakmamak, dikkatli davranmak kanaatkar olmak, büyüklere karşı saygılı olmak ve söz dinlemek, hırsızlık yapmamak, kibirli olmamak gibi bazı eğitici konular üzerinde durur.

Bu çalışmada amacımız, çocuklar için kaleme alınan Hikâyat-ı Muntahabe’de çocuk eğitimi üzerinde durmaktır.

ÇOCUKLARA YÖNELİK ÇIKARILAN BİR DERGİ: MAVİ KIRLANGIÇ (ŞEKİL, MUHTEVA VE YAZAR KADROSU AÇISINDAN İNCELEME)

Yrd.Doç.Dr. Salih Okumuş, Zabit Yön

Ordu Üniversitesi,
Türkiye

Mavi Kırlangıç Dergisi, Türkiye Yeşilay Cemiyeti’nin öğrenci ve çocuklara yönelik yayımlanan önemli bir kültür hizmetidir. Yeşilay’ın ilk çocuk yayını olan M.K. Yeşilay Cemiyetinin kuruluş amacına uygun olarak güzel ahlakı ve kötü alışkanlıkların zararlarını anlatan bir dergidir. Öğrencilerin eğitimine destek vermek, milli ve manevi değerleri aşılama amacını güder.

İlk sayısı 1969 yılının Ocak ayında “Öğrenci ve Çocuk Gazetesi” olarak çıkmaya başlayan Mavi Kırlangıç gazete ebatlarında ve haftalık olarak, 1970-80 yılları arasında ise aylık dergi olarak yayımlanır. Toplam 178 sayısı bulunmaktadır.

Dergide hikâye, çizgi roman, şiir, deneme, makale gibi edebi türlere yer verilir. Şehir tanıtımları ile farklı ülkelere ait tanıtıcı yazılar ve çeviri metinler de bulunur. Karikatürlere, bilmecelelere, bulmacalara, zekâ oyunlarına, fıkra ve tekerlemelere ayrılan bölümler derginin eğlendirici sayfalarıdır. Güncel sinema, kitap, tiyatro, sergi ve radyo programları ile ilgili bilgiler de dikkat çekicidir. Ayrıca ansiklopedik bilgiler, yayımlandığı ayın tarihi olaylarının anlatıldığı tarihte bu ay köşesi, sağlık köşesi, yazar biyografileri, şifalı besinler ve dini bilgiler de bulunmaktadır.

Mavi Kırlangıç sadece çocukları eğitmekle kalmamış, şiirleri, yazıları, çizgileri yayımlanan pek çok ünlü ismin ilk ürünlerini ortaya koydukları ve sanatlarını geliştirdikleri bir okul da olmuştur.

Bu çalışma ile amacımız, Mavi Kırlangıç dergisini şekil, muhteva ve yazar kadrosu bakımından incelemektir.

NÂBÎ'NİN HAYRİYYE'Sİ İLE SÜMBÜLZÂDE VEHBÎ'NİN LUTFİYYESİ'NİN ŞEKİL VE İÇERİK BAKIMINDAN MUKAYESESİ

Salih SAVAŞ

Qafqaz Üniversitesi,
Azərbaycan

XVII. yüzyl Eski Türk Edebiyatı şairlerinden Nâbî, hayatının yaklaşık üçte birini geçirdiği Halep yıllarında oğlu Ebü'l-Hayr Mehmed Çelebi için yazdığı “Hayriyye” manzum olarak yazılmış bir nasihatnâmedir. “Feilâtün Feilâtün Feilün” kalıbıyla aruz vezninde kaleme alınan bu eser gerek o dönemde ve gerekse sonraki dönemlerde bu tarzda yazılan eserlere numune olma özelliği göstermektedir.

Nâbî, Hayriyye adını verdiği bu eserini her ne kadar kendi çocuğuna hitaben yazmışsa da aslında tüm çocuklara ve gençlere seslenmekte ve nasihat etmektedir.

Nâbî bu eserinde oğluna öğüt ve ikaz ile birlikte dînî, ilmî ve ahlâkî bilgiler de vererek babalığının yanında mükemmel bir öğretmen rolünü de üstlenmiştir.

Nâbî aynı zamanda yaşadığı dönemde toplumda gördüğü olumsuzlukları ve problemleri oğluna ikaz şeklinde yazmış ve o dönemin iç yüzünü açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Asıl adı Mehmed olan Sümbülzâde Vehbî'nin hayatına ve edebî kişiliğine baktığımızda Nâbî'nin hayatı ile bazı benzerlikleri görmekteyiz. Her iki şair de gençlik yıllarında memleketlerinden ayrılarak şairler diyarı İstanbul'a gelmişler ve dönemin ileri gelenlerine sundukları kasidelerle rağbet görmüşlerdir. Nâbî'nin vefatından yaklaşık altı yıl sonra Maraş'ta dünyaya gelen Vehbî de çocukluk ve gençlik yıllarında medrese âlimlerden aldığı özel derslerle Arapçayı ve Farsçayı çok iyi öğrenmiştir. O da Nâbî gibi şiirin hikmetli söz söyleme sanatından ibaret olduğunu belirtmiş ve bu tarzda şiir yazmayan dönemin şairlerini eleştirmiştir.

XVIII. yüzyl Eski Türk Edebiyatı şairlerinden Sümbülzâde Vehbî de Nâbî gibi elli yaşından sonra oğul sahibi olmuş ve oğlu Lutfullah Çelebi için kaleme aldığı “Lutfiyye” adlı eserini Nâbî'nin “Hayriyye”sine nazire olarak manzum tarzda yazmıştır. Her iki eser de aruzun “Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Vehbî de Nâbî gibi nasihatlerini kendi oğluna hitaben söylerken aslında tüm çocuklara seslenmiştir. Oğluna dînî ve ahlâkî değerler kazandırmayı hedeflediği kitabında toplum içinde nasıl davranması gerektiğini, hadis, fıkıh, tefsir, mantık ve tıp ilmini iyi öğrenmesini; fakat felsefe ve geometri ilminden uzak durmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca falcılıktan, sihirden ve muskadan şiddetle men ederken musikiyle de uğraşmamasını istemektedir. Vehbî de bu nasihat kitabında yaşadığı dönemde toplumda gördüğü mevcut ahlak dışı ve kanuna aykırı davranışları dile getirmiş ve bozulan düzen hakkında bilgi vermiştir. Her iki eser de edebiyatımız açısından çok değerlidir.

YENİ NƏSLİN YETİŞMƏSİNDƏ "TUMURCUQ" QƏZETİNİN ROLU

Səməd Məlikzadə

Zaman qəzeti, redaktor,
Azərbaycan

"Tumurcuq" Azərbaycan ikinci dəfə müstəqillik qazandıqdan sonra respublikamızda latın qrafikası ilə nəşr edilən ilk mətbu orqandır. Qəzetinin ilk sayı 1996-cı ilin mart ayında işıq üzü görüb. Qəzet 24 səhifədə, rəngli nəşr edilir. "Tumurcuq"da Azərbaycan dilində, Türkiyə türkcəsində, ingilis və rus dillərində səhifələr var.

Bu qəzetdə olan səhifələrin çoxu digər uşaq qəzet-jurnallarında yoxdur. Məsələn, "Eldən-obadan", "Pəncərə", "Mənəviyyat", "Avtomobil", "Dünya", "Dünya xalqlarının ədəbiyyatından" və s.

"Tumurcuq" Azərbaycan uşaq mətbuatına, belə demək olarsa, yeni nəfəs gətirib. Qəzetdəki yazıların əsas ideyası yeni yetişən nəsildə vətənə məhəbbət hissinin gücləndirilməsi, tariximizlə bağlı həqiqətlərin, milli-mənəvi dəyərlərimizin, elmin və texnikanın son nailiyyətlərinin uşaqlara çatdırılması, şifahi xalq ədəbiyyatımızın toplanması və təbliği, Türk dünyasının görkəmli insanların tanınmasıdır.

Qəzetin müxtəlif sayları ilə tanış olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev onun fəaliyyətini yüksək dəyərləndirib: "Tumurcuq" uşaqlar üçün ən dəyərli və gərəkli mənbədir". Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə isə qəzetinin yüzüncü sayı ilə bağlı yazdığı məqalədə "Tumurcuq"un mətbuatımızda yerini, yetişməkdə olan gənc nəslin inkişafında xidmətlərini belə dəyərləndirib: "İnanıram ki, "Tumurcuq"u oxuyanlar xalqının tarixi dostunu və düşməni yaxşı tanıyarlardı".

"Tumurcuq"u oxuduqdan sonra redaksiyaya məktub yazan, görüşə gələn hər bir alim, yazıçı, müəllim, idman ulduzu, valideyn qəzetimizin ünvanına xoş sözlər söyləmişdir.

"Tumurcuq"un fəaliyyəti və xidmətləri barədə yazı və təbrikləri toplasaq, bəlkə də bir kitab yaranar.

Azərbaycanın bir çox yazar və alimləri - Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə, dövlət xadimi Həsən Həsənov (Əzizov), xalq yazıçısı Anar, akademik Vəsim Məmmədli, xalq şairi Fikrət Qoca, professor Tofiq Hacıyev, Xəzərşünas alim, texnika elmləri doktoru Ramiz Məmmədov, gözəl şairlərimiz İlyas Tapdıq, Fikrət Sadıq, Zəhid Xəlil, Oqtay Rza, şair-alim Rəfiq Yusifov, Türkiyəli yazıçı-tərcüməçi Üzeyir Gündüz, sənətşünas Ziyadxan Əliyev və başqaları daim "Tumurcuq"ə dəstək verməklə yanaşı, qəzetdə müxtəlif səpgili yazılarla çıxış etmişlər.

Qəzet hər sayında məktəblilər üçün ayrı-ayrı fənlərə aid testlər dərc edir. Testləri Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin təcrübəli pedaqoqlar hazırlayırlar. Testlər uşaqların biliklərə necə yiyələnmələrini üzə çıxarmaq üçün çox gərəklidir.

Müstəqilliyimizin ilk illərində uşaqlar üçün latın qrafikalı kitablar çox az olduğundan, məktəblilər "Tumurcuq"da verilən hekayə, nağıl və şeirlərdən istifadə etmişlər.

Bu gün də bir sıra məktəblərdə müəllimlər öz şagirdlərinə bu qəzetdəki yazıları oxu materialı seçirlər.

Əlavə edək ki, qəzet Azərbaycan məktəbliləri üçün "Tumurcuq"un kitabxanası" seriyasından xeyli kitab da təqdim edib. Həmin kitəblərdəki bəzi yazılar hətta dərsliklərə salınımışdır.

Öncə qeyd etdiyimiz kimi, qəzet istedadlı uşaqları üzə çıxarmaq, onlara dəstək olmaq məqsədilə dəfələrlə müxtəlif yazı, bədii qiraət, rəsm müsabiqələri keçirmiş və məktəbliləri mükafatlandırmışdır. Tanınmış yazarlarla, sənət adamları ilə görüşlər də eyni məqsədə xidmət etmiş və uşaqların ürəyincə olmuşdur. "Tumurcuq" ötən ilin payızında Mədəniyyət Nazirliyinin xətti ilə keçirilən, uşaq ədəbiyyatına həsr edilən respublika kitab bayramında fəal iştirak etmişdir. Həmin görüşlər zamanı təhsil işçilərinin, o cümlədən balaca "Tumurcuqsevərlər" in qəzetin ünvanına söylədikləri bir daha sübut etmişdir ki, bu gün də qəzet ölkədə uşaq mətbuatının öncülüdür.

Qəzet balaca idman ulduzlarının uğurları barədə də maraqlı yazılar dərc edir. Bakı Futbol Federasiyasının azyaşlı futbolçular arasında keçirdiyi "Sabahın ulduzları" yarışları "Tumurcuq"da geniş işıqlandırılır. Bundan əlavə, qəzet turnirin ən çox top vuran futbolçusuna öz kubokunu təqdim edir. Uşaq futboluna göstərdiyi qayğıya görə də Bakı Futbol Federasiyası qəzeti mükafatlandırmışdır.

"Tumurcuq" qəzetinin fəaliyyəti haqqında müxtəlif qəzet-jurnallarda, telekanallarda, radio verilişlərində çoxlu çıxışlar olub. Məsələn, qəzetin 15 yaşı tamam olarkən "Azərbaycan" qəzeti "Təbiət ildə bir, "Tumurcuq" hər ay tumurcuqlayır" adlı yazı verib. "Mədəniyyət" qəzeti isə qəzetin redaktoru ilə müsahibə dərc edib.

İLYAS EFENDİYEV'İN ÇOCUK HİKÂYELERİ VE TOPLUMSAL DEĞERLER

Doç. Dr. Sedat Adıgüzel

Atatürk Üniversitesi,
Türkiye

Azərbaycan edebiyatının hem Sovyetlər Birliğı döneminde hem de bağımsız Azərbaycan Cumhuriyeti yıllarında en önemli yazarlarından biri İlyas Efendiyev'dir. Eser vermeye başladığı ilk yıllardan itibaren edebiyat sahasında yeniliklerin öncüsü olmuş ve Sovyet hâkimiyeti yıllarının sanat anlayışı olan sosyalizm realizminin katı kurallarının kısmen de olsa dışına çıkmayı başaramıştır.

İlyas Efendiyev, sosializmin ekonomik ve ahlak anlayışının bozduğu toplum yapısını düzeltmeyi kendine amaç edinmiş, millî ve manevî değerlere önem veren bir yazardır. Bu bakımdan eserlerinin kahramanları genellikle gençler ve çocuklardır.

İlyas Efendiyev, birçok yazar ve şairin hiçbir neden olmadan ortadan kaldırıldıkları ve insanların düşüncelerini bile ifade etmekten korktukları bir dönemde eser vermeye başlamıştır.

Yazdığı birçok hikâye, roman ve tiyatro eserinin yanında, toplumsal yaşam, millî ve manevî değerler, yetişen nesillerin millî bilince ulaşmasına öncülük edecek yüzlerce makale ve denemesi bulunmaktadır. O aynı zamanda iyi bir edebiyat yorumcusu ve eleştirmenidir. Yaptığı eleştirilerle Azerbaycan edebiyatının gelişimine önemli katkıları olmuştur.

İlyas Efendiyev, çocuklar için yazdığı kısa hikâyelerle de gelecek nesillerin yetişmesinde oldukça önemli rol oynamıştır. Yazar, çocuklar için yazdığı kısa hikâyelerle gelecek nesillerin millî bir bilinçle, çevrelerine ve kendilerine yararlı bireyler olarak yetişmelerini amaçlamıştır.

Şehirden Gelen Avcı, Tarlada Bir Turaç Ötüyordu, İz İle, Avcının Masalı, Ceylan Avcısı, Yasemin Ağacı ve Koruklarda yazarın çocuklar için yazdığı hikâyelerdir. Bu hikâyeleri yazarın diğer eserlerinden ayıran en önemli özellik içerdikleri mesajın hiçbir sembole yüklenmeden açıkça ifade edilmesidir.

BIBLIOTHERAPY CAN BE A HEALING AND WELL BEING TOOL IN SCHOOLS

Doç. Dr. Sefa Bulut

Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Türkiye

Bibliotherapy has gradually become a well known methods utilized in schools and mental health services. Utilization of bibliotherapy in schools and literature is a relatively new concept and that deserves attention of all of the educators and teachers.

The purpose of this presentation is to explore possible utilization of this methods in schools with teaching materials and methods. This presentation will introduce the idea of bibliotherapy and the underlying assumptions of this technique. This presentation will explore the usage of this method in counseling and guidance classes as well as in reading, writing and literature classes. Since the framework is mostly mental health problems, examples will be provided for successful programs using this method. Some of the benefits and limitations will be also discussed in light of the most current literature findings.

NÂBÎ'NİN HAYRİYYE'SİNDE BELLİ BAŞLI KAYNAKLARDAN İSTİFADE YOLLARI

Səadət İmanova

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Toplumun en küçük bireyi olan çocuk çevresini, dünyayı, yaşadığı dönemin ve ortamın değerlerini, birlikte yaşamının getirdiği kuralları, ninni, tekerleme, masal, bilmece, hikaye ve efsane gibi sözlü ürünlerden öğrendiği gibi okul öncesi ve okul döneminde karşılaştığı edebi ürünlerden de öğrenmekte, öğrenirken eğlenmekte ve karşılaştığı hayal dünyasıyla yaratıcılığını daha da pekiştirmektedir. Bu bakımdan çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişimi açısından edebî ürünler büyük önem taşımaktadır.

Klasik Türk Edebiyatında insanlara iyiyi, doğruyu göstermek, topluma ve devlete yararlı insanlar yetiştirmek amacıyla yazılan nasihat-nâme veya pend-nâme olarak bilinen manzum veya mensur eserler bulunmaktadır. Bu eserlerden biri Nâbî'nin Hayriyye'sidir.

Nâbî (1642-1712) Divan edebiyatında "tefekür şiiri" cığırını açan önemli bir şairdir. Divan edebiyatının hemen her türünde eser vermiş olan Nâbî "Hayriyye" adlı didaktik mesnevisiyle geniş bir şöhrete ulaşmıştır.

Çocuk-edebiyat ilişkisi ve bu ilişki çerçevesinde çocuğu konu edinen Hayriyye, klasik dönemde yazılan güzel bir örnek ve Nâbî'nin, oğlu Ebu'l-hayr Mehmed Çelebi için yazmış olduğu ahlâkî-didaktik bir mesnevidir.

Nasihat konusu pek çok şair ve yazar tarafından sözlü ve yazılı edebiyatımızın başlangıcından itibaren en çok işlenen konular arasındadır.

Nasihat-nâmeler, insanlara doğruyu göstermek, onları yanlış davranışlardan sakındırmak amacıyla yazılan eserlerdir. Temel nitelikleriyle "ahlâkî eserler"den sayılan manzum nasihat-nâmelerin ana kaynağı İslam dinidir.

Nâbî'nin "Hayriyye" eserinin temel kaynağı incelendiğinde karşımıza birçok ana kaynak çıkıyor. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Kur'an, Hadis, Arap ve İran edebiyatında Pend-nâme türündeki bazı eserler, atasözleri, tarihi olay ve hikayeler, gelenek ve görenekler, 17. yüzyılın bazı bilim dalları.

“MƏZƏLİ” JURNALINDA “UŞAQ” MÖVZUSUNUN TƏCƏSSÜMÜ**PhD. Seyran Qayıbov**Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan**Tünzalə Əliyeva**AMEA Folklor İnstitutu,
Azərbaycan

1900–1920-ci illər dünya ölkələri, eləcə də Azərbaycan üçün olduqca qarışıq bir dövr idi. Bir çox siyasi məsələnin həll olunduğu, başqa sözlə dünyanın yenidən qurulduğu o dövrün öyrənilməsi olduqca aktual bir məsələdir. Məlumdur ki, o dövr haqqında bir çox əsər qələmə alınıb, dövrün siyasi, iqtisadi, mədəni həyatı müxtəlif istiqamətlərdən təhlil olunub. Digər tərəfdən dövrün ab-havasının en geniş şəkildə o illərdə nəşr olunan qəzet və jurnallarda əks olunduğu məlumdur. Bu baxımdan günümüzdə onların bir daha gözdən keçirilməsi yaşanmış hadisələrin yeni bir aspektdən işıqlandırılmasına kömək edəcəkdir.

Azərbaycan mətbuat tarixinə baxdığımız zaman o illərdə bir çox qəzet və jurnalın nəşr olunduğunu görürük. Bunlar arasında “Məzəli” jurnalının öz dəst-xətti var. “Məzəli” jurnalı nəşr olunduğu dövr ərzində istər Bakıda, istərsə də bölgələrdə yaşanan siyasi, sosial və mədəni həyatı öz səhifələrində əks etdirmiş, yaşanan hadisələrə biganə qalmamış, eləcə də dünyada baş verən olaylara öz mövqeyini bildirmişdir.

“Məzəli” jurnalında işlənən mövzulardan biri də “uşaq” mövzudur. Bu mövzu o dövr üçün olduqca aktual bir mövzu idi. “Məzəli” jurnalı da bu mövzunu öz dəst-xəttinə, üslubuna uyğun olaraq dilə gətirmişdir. Jurnalı təhlil etdiyimiz zaman aydın olur ki, “uşaq” mövzusu hər yönü ilə dövrün ziyalılarının diqqət mərkəzində olmuş, jurnalın tərzinə uyğun olaraq hadisələr satirik bir üslubda dilə gətirilmiş, tənqid olunmuş və çıxış yolları göstərilmişdir. “Məzəli”də “uşaq” mövzusunun istər şeirlərdə, istərsə də nəsr əsərlərində işləndiyi görülür. Jurnalda bu istiqamətdə işlənən mövzuları “sosial və mədəni hadisələr qarşısında uşaq”, “uşaq tərbiyyəsi”, “uşaqların təhsili” başlıqları altında təhlil etmək mümkündür.

ŞEYHÎ'NİN HAR-NÂMESİ'NE ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN BİR BAKIŞ

Setter Durmaz

Qafqaz Üniversitesi,
Azerbaycan

Asıl adı Yusuf Sinâneddîn olan Şeyhî, XV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da yaşamış ve kendi devrinde “sultânu’ş-şuarâ” unvanını almış şâirlerden biridir. Klasik Türk edebiyatının kuruluş devri şâirlerinden olan Şeyhî, adını edebiyat tarihinin unutulmayacak şahsiyetleri arasına yazdıran eserler kaleme almıştır. Şâirin, orta hacimli bir Türkçe Divân’ı ile Hüsrev ü Şîrin ve Har-nâme mesnevîleri vardır.

Anadolu sahasının en güzel hiciv örneklerinden birisi olarak kabul edilen Har-nâme, 126 beyitlik bir mesnevî olup, aynı zamanda hiciv ve mizah edebiyatımızın bir şaheseridir. Bu küçük manzum hikâyede öküzlerin rahatına ve boynuzuna imrenen zavallı eşeğin, sonunda kulaklarını kaybetmesi olayı anlatılır. Şâir, aslında kendi başından geçen bir hâdiseyi, teşhîs yoluyla hayvanlarla temsil ederek, en mükemmel bir tarzda aksettirmeyi başarmıştır. Hayvanların ağzından insanın dünyasına ayna tutan şâir, hayal ile gerçeği yüzleştirmiş; mizah ile şiiri, övgü ile yergiyi sembolik bir anlatımla karşı karşıya getirmiştir. Asrının sade, akıcı ve tabîî Türkçe’sini en iyi yansıtan eserlerden biri olan Har-nâme’nin, aynı zamanda oldukça canlı tasvirlerle, etkili ve halk diline yakın bir üslûba sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Genel hatlarıyla çocuğun dünyasında güzellikler çağrıştıran, onun ruhunda güzele ve iyiye karşı olumlu davranışlar geliştiren, hayal dünyasını zenginleştirerek ana dilinin tadını hissettiren eserler, çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilir.

Bu bildirimizde Şeyhî’nin Har-nâme mesnevîsinin, çocuk edebiyatı açısından bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme neticesinde, eserin gerek şekil, gerekse dil ve üslûp açısından çocuklara hitap ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

ÇOCUK ŞİİRİ Mİ DİDAKTİK MANZUME MI?

Yrd.Doç.Dr. Tacettin Şimşek

Atatürk Üniversitesi,
Türkiye

Şiirde mesaj iletimi, edebiyatın ilgi çekici konularından biridir. Mesajın doğru-
dan ya da dolaylı olarak iletilmesi, metnin edebîliğini tartışmaya açmaktadır. Me-
tinlerin işlevleri üzerine yapılacak bir değerlendirmede, mesajı doğrudan iletmenin
düzyazıya, örtük ve simgesel bir dille iletmenin de şiire özgü olduğu sonucuna var-
ılmaktadır. Şiir, dilin poetik işlevde kullanılmasından doğan bir edebi türdür.

Şiirin dış yapı unsurlarını kullanarak oluşturulmuş mesaj öncelikli metinleri şiirden ayırmak ve manzume olarak değerlendirmek gerekir.

Türkiye’de çocuk şiiri yazan ilk isimler, şiiri bilgi aktarma, düşünce kavratma, öğüt verme ya da davranış kazandırma aracı olarak görmüş, bu nedenle didaktik bir üslup kullanmışlardır.

Cumhuriyet dönemi Türk çocuk şiirinde, “çocuk şiiri” teriminin genellikle didaktik manzume anlamında kullanıldığı, bunun da çocuk algısıyla doğrudan ilgili olduğu söylenebilir. Ancak Fazıl Hüsni Dağlarca, 1967 yılından itibaren dili poetik işlevde kullanarak çocuk duyarlılığını yansıtan şiirler yazmıştır. Mustafa Ruhi Şirin, Cahit Zarifoğlu ve Gökhan Akçiçek, dili poetik işlevde kullanan şairlerden birkaçıdır.

Bildiride Türkiye’de çocuklara yönelik şiir ve manzume örnekleri üzerine bir değerlendirme yapılacak, olan ve olması gereken arasında bir karşılaştırmaya yer verilecektir.

BALKANLARDA TÜRK ÇOCUK HİKAYESİNİN DİĞER EDEBİ TÜRLER İÇİNDEKİ YERİ

Yrd.Doç.Dr.Tuba Işınsoy İsen Durmuş

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi,
Türkiye

Balkanlarda Türk çocuk edebiyatından söz etmenin neredeyse Türk edebiyatından söz etmek demek olduğu bir coğrafyada, çocukla ilgili üretimler ortaya koymaya yönelmenin sadece yazarın kişisel tercihi olmayabileceğini unutmamak gerekir. Yunanistan’da bulunanlar hariç, Balkanlarda yaşayan Türklerin tamamının sosyalist yönetimlerce idare edilen ülkelerde yaşamış olmaları, bu yörelerde üretimde bulunan yazar/şairleri bu ortamın dışında olabilecekleri üretimlerde bulunmaya itmiştir. Çocuğa hitap edebilecek konular da bu çerçevede tercih sebebi olmuştur. Çocuk edebiyatına dair üretimleri ortaya koyan yazarların neredeyse tamamının öğretmen oluşlarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Bu çerçevede bu bildiride Balkanlarda ortaya konan Türk çocuk hikayeleri, diğer edebî türler içinde değerlendirilecek, yazar/şairlerin çocuğu konu edinen üretilere yer vermiş olmalarının sebepleri irdelenecektir.

FOLKLOR UŞAQ ŞEİRİNİN QAYNAQLARINDAN BİRİ KİMİ

F.e.d., Təyyar Salamoğlu

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Azərbaycan

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının tarixində XX əsrin əvvəlləri müstəsna mövqeyə malikdir. Bu dövrdə M.Ə.Sabir, A.Səhhət, A.Şaiq, R.Əfəndizadə kimi məşhur sənətkarlarla bərabər, adları geniş oxucu kütləsinə az məlum olan Arifə, Rəbiə, Y.Əfəndizadə, Ə.Hüseynzadə, M.B.Muradzadə, Naseh və başqalarının “Dəbistan”, “Rəhbər”, “Məktəb” jurnallarında, uşaq dərslikləri və qiraət kitablarında çap olunan uşaq şeirləri bu sahənin xüsusi bir inkişaf yolu keçməsinə təkan vermişdir.

Bir qisim folklor nümunələrində ifadə olunan əxlaqi ideyalar dövrün uşaqlarının tərbiyəsi baxımından da tam məqbul görünmüş, bu tipli nümunələri sənətkarlar ya heç bir dəyişiklik etmədən, ya da çox cüzi dəyişikliklə nəzmə çəkmişlər. Bəzi uşaq şeirlərində hansısa folklor süjetinin nəzmə çəkilməsi yox, bu süjetlərin həmin əsər üzərindəki təsiri qabarıq cəhət kimi üzə çıxır.

Digər bir qisim poetik nümunələrdə müəlliflərin istinad etdiyi folklor süjetləri uşaqların maraq dairəsi, yaş səviyyələri, dərkətmə qabiliyyəti baxımından, həmçinin ideya-məzmun cəhətdən sərfəli olan bir çox əməliyyatlara məruz qalmış, beləliklə, estetik təsirin daha da qüvvətliliyi mənasında ilk mənbəni təkrar etməyən, orijinal ideyalı və məzmunlu uşaq əsərləri yaranmışdır.

Uşaq poeziyasında folklordan istifadənin digər bir yolu özünü poetik forma mükəmməlliyi və rəngarəngliyi axtarışlarında biruzə verir.

Bu yolla yaranan əsərlərdə, birinci halda, ayrı-ayrı folklor nümunələrindən uşaq əsərlərinin tərkib hissəsi kimi istifadə olunur, ikinci halda, xalq şeirinin müxtəlif janrlarının – laylaların, bayatıların, tapmacaların poetik forması əsas götürülürdü.

Xalq nağıllarının da bədiilik imkanları şairlərin diqqətindən yayınmamış, onların ifadə vasitələrinə, xüsusi deyim tərzinə istinadən çoxlu mənzum nağıl yaradılmışdır ki, bu da həmin janrın uşaq poeziyasının əsas janrlarından biri kimi təsdiq olunmasına gətirib çıxarmışdır.

Azərbaycan uşaq şeirinin bəzi nümunələrinin xalq şeirinin bölgüsü, ritmi, bəzən isə sadəcə olaraq melodiyası ilə kökləndiyini müşahidə edirik. Belə şeirləri yaradan zaman əsasən xalq mahnılarının, bəzən də uşaq oyun nəğmələrinin bədii-struktur elementlərinə, ritm və ahənginə istinad edilmişdir.

Xalq mahnılarının ritmik-melodik imkanlarından məzmunu məktəb uşaqlarının təlim və tərbiyəsinə uyğun gələn və əsasən nəğmə dərslərində oxunmaq üçün yazılan şərqi yaradıcılığı prosesində istifadə olunmuşdur.

ƏDƏBİYYATIN UŞAQLARIN MƏNƏVİ İNKİŞAFINDA ROLUNA DAİR ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLUNUN FİKİRLƏRİ

Tural Mirzəliyev

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Əhməd bəy Ağaoğlunun, geniş təfəkkürə malik alim kimi, cəmiyyət həyatının bir çox sahələri haqqında mülahizələri olmuşdur. O, hüquq, dövlət, mədəniyyət, din və başqa bu kimi amillər barədə fikir yürüdərkən həmin təsisatların cəmiyyət və cəmiyyətin əsasını təşkil edən fərdlərin həyatına təsirini ön plana çəkmiş, məhz bu yöndən yararlılıq dərəcəsini müəyyənləşdirməyə çalışmışdır.

Ağaoğlunun ədəbiyyatşünas kimi fəaliyyəti də baxımdan aktualdır. O, bədii əsərlərin fərdin, şəxsiyyətin formalaşmasında roluna bütün əsərlərində toxunmuş, uşaqların hansı bədii əsərləri oxumasının onların vətəndaş və insan kimi yetişməsində xüsusi əhəmiyyət daşıdığını vurğulamışdır. ... Ədəbiyyat və təfəkkür mahiyyətcə sosial hadisələrdir. Bu üzdən mövzusu və hədəfi cəmiyyət olmayan bir ədəbiyyat və təfəkkür mənşə və mahiyyətcə boş və əqidəsiz bir şeydir (1).

Avropa ənənəsinin gözəl bilicisi və təbiiq tərəfdarı kimi, Ağaoğlu bu yöndə nümunələr verərkən tez-tez qərb ədəbiyyatına müraciət edirdi. Onun Şiller və Hötedən gətirdiyi misallarla alman cəmiyyətini, Russo, Hüqo kimi ədiblərlə fransız cəmiyyətini, Şekspir və Bayronla ingilis fikrini uzlaşdırması, uyğunluq tapması və ən əsası bu uyğunluğun qəfildən yaranmayıb, körpə şüurlara nüfuz etdikcə yetişməsi haqqında fikirləri alimin dünyagörüşündə bədii ədəbiyyatın uşaq şüuruna təsiri barədə dolğun məlumat verir (2).

Bu tezisnin ən güclü şəkildə təzahürünü rus ədəbiyyatının timsalında görür, bugünkü (XX əsrin əvvəlləri) inqilablar Rusiyasını birbaşa rus ədiblərinin müsbət obrazlarının əyaniləşməsinə bağlayırdı (3).

Ağaoğlu bu mənada Şərqi Qərbdən öyrənməyə çağırır və təəssüf ki, Şərq ədəbiyyatındakı müsbət nümunələri görmürdü.

AZƏRBAYCAN “MEKTEB MECMUASI”NDAKİ (1911-1925) ÇOCUK HİKÂYELERİNDE SOSYAL HAYATIN YANSIMALARI

Ümit Pektaş

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

1911-1925 illəri arasında G.Reşad Mirzəzadə və A.Efendizadə idaresində iki haftada bir Bakü'də nəşrolunan dergi Azərbaycan Çocuk Edebiyatında 20. yüzil başlarında nəşr olunan dergilerin en uzun soluklu olanıdır. Toplam doksən iki sayı

çıkılmıştır. Çocuk dergisi olmasına rağmen içerik bakımından hayli hacimli bir yapıya sahip olduğu gözlemlenir.

Dergi 1911 yılının 29 Noyabrda neşrolunan ilk sayısının ikinci sayfasında ortaya çıkış amaçlarını “ idareden” başlığı altında Doktor Neriman Bey imzalı yazıyla ortaya koyar. Bu yazıya göre dergiyi çıkaranların amaçları talebelerin ahlakına, bilgisine yardım eden, onların ahval ve hayatından bahs eden ilerlemelerine sebep olan her tür menfaatli yazılara dergiyi açarak talebelerin bilgi dairesini genişletmek ve onlara yeni ufuklar açmaktır.

Dergide bilhassa hikâyeler geniş yer tutar. Doksan iki sayı neşrolunmasına rağmen dergide iki yüz elli civarında hikâye mevcuttur. Hikâyelerin orijinal hikâyeler, alıntı hikâyeler, gülmeli nağıllar, qorqulu nağıllar şeklinde karşımıza çıktığını görürüz. Bu hikâyeler çocuklara millî, manevî, ananevî kıymetleri öğretmek bakımından önem taşımaktadır. Bilhassa 20. asrın sosyal hayatının yansımalarını görmek mümkündür. Mesela, 07 Oktyabr 1914 No.14 s. 273’te yer alan “İki Yetime ve Şükûfe” adlı hikayede kızların gittiği mektepte eğitimin nasıl yapıldığına dair bilgiler mevcuttur. Yine 1914 yılı No.5 s.66’da “Rəhmdil Elyas” adlı hikâyede de Nevruz Bayramıyla alâkalı uygulamalara yer verildiği görülür.

Hikâyelere bakıldığında eğitimden bayramlara; ekonomik hayattan sosyal tabakalar arasındaki ilişkilere; tıp ilminden hayvan sevgisine kadar sosyal hayatın yansımalarını görmek mümkündür. Bu yansımalar da bize o devrin sosyal hayatı hakkında bilgi vermekte, o devir ile bugün arasında bağ kurmaya ya da aradaki farkları tespit ederek sosyal değişimin nedenlerini ortaya koymada bizlere yardımcı olmaktadır.

GÖKHAN AKÇİÇEK’İN ŞİİRLERİNDE BİR İYİLİK ALANI OLARAK DOĞA

Volkan Odabaş

Ordu Üniversitesi,
Türkiye

Çocuk Edebiyatı alanında farklı türlerde eserler veren Çağdaş Türk edebiyatı yazarlarından Gökhan Akçiçek; şiirlerinde, çocuk duyarlılığı ve inceliğinin doğa imgesi etrafında zenginleştiği bir dünya tasavvuru sunmaktadır. Çocuk gelişiminde günümüz sözlü ve yazılı kültür ürünleri içerisinde şiir türündeki metinler vasıtasıyla; çocuğun her yönüyle yaşama hazırlanması, içinde yaşadığı doğaya saygı duyması ve onun farkına varması, bütün canlılara ahlaki ve vicdani bir bakışla yaklaşması amaçlanmaktadır. Buradan hareketle şairin şiirlerinde geçen doğaya ait motifler, farklı bağlamlarda ele alınmış, yazınsal metnin iletişimsel ve estetik dili çözümlenerek çocuğun fiziksel, ruhsal ve psikososyal gelişiminde etkin rol oynayabileceği anlatılmaya çalışılmıştır.

AZƏRBAYCAN UŞAQ ŞEİRİ ÜÇ DÖNƏMDƏ - XX ƏSRİN BİRİNCİ İYİRMİ İLİNDƏ, SOVET DÖNƏMİ ƏRƏFƏSİNDƏ VƏ HAZIRKI MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ

Vaqif Aslanov

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu,
Azərbaycan

Ər olacaqlarını düşündükcə müdrikləşən oğlan babalarımız, gəlin olacaqlarını yəqin etdikcə ciddiləşən qız nənələrimiz öz ürəklərində uşaqları üçün ən gözəl adlar seçmiş, onların şərəfinə ən şirin, ən həzin və ən sevdalı nəğmələri oxumuşlar. Bu ilahi istəkdə və bu ilahi ifadə ata-ana, baba-nənə dünyasının bütün rəngləri öz ifadəsini tapmışdır. Bir sözlə, uşaq adları və uşaq şeirləri bir çox hallarda uşaqlardan əvvəl dünyaya gəlmişdir. Çağalar qundaqdan, bəbələr bələkdən, körpələr beşikdən çıxdıqca, iməklədikcə, yeridikcə onlara oxunan nəğmələr də məzmun və mündəricə etibarilə yeniləşmişdir.

Uşaq ədəbiyyatı ömrün rəngləri, talenin naxışları kimi rəngarəngdir, yaşdan-yaşa keçidin pillələri və astanaları kimi üzü gələcəyədir. Orada körpə qığıltısının da, ata-ana qayğısı və fərəhinin də, baba-nənə qürurunun və xatircəmliyinin də poetikası vardır. Artıq burada söhbət çox ciddi bir ədəbiyyatdan gedir. O ədəbiyyatdan ki, orada

*Sözü sözdən alan var,
Zülfün üzə salan var.
Oğul balam, tez böyü,
Gözü yolda qalan var.*

və ya

*Xırdacasan, məzəsən,
Hər bir güldən təzəsən.
O günə qurban olum,
Ayaq tutub gəzəsən.*

şəklində arzu və istəyin lakonik ifadəsi möhkəmcə yer tutur. Oxşamalar, laylalar, tapmacalar, yanıltmaclar, cıratmalar, daha nə bilim nələr və nələr də bir yandan...

Yazılı ədəbiyyata gəldikdə isə bünövrəsi qoyulan gündən Azərbaycan ədəbiyyatında uşaq mövzusuna müraciət etməyən şair, demək olar ki, olmamışdır. Bir tərəfdən də Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında lirik, pastoral, didaktik, dramatik olmaqla şeirin bütün növləri təmsil olunmuşdur.

Qələmlərini ərəbcədə, farsçada sınaqlarından asılı olmayaraq Azərbaycan şairləri uşaqlar üçün də gərəkli olan ibrətamiz mövzulara müraciət etmişlər. X. Şirvaninin Şirvana ünvanlanan şeirlərindəki vətən həsrəti, N. Gəncəvinin "Xəmsə"-sindəki bir çox ibrətamiz hekayətlər, M. Füzulinin "Söhbətul-əsmar"ındakı Meyvələrin söhbəti uşaqlarda duyğuların və müqayisə qabiliyyətinin inkişafına bu günün özündə də təsir göstərməkdədir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında XX əsrin birinci iyirmi ili xüsusi bir mərhələ təşkil etmişdir. XIX əsr boyunca A.Bakıxanov, M.Ş.Vazeh, Q.Zakir, M.N.Didə, M.F.Axundov, H.Zərdabi, S.Ə.Şirvani, H. Xan Qaradağı və başqalarının qurduğu maarifçi bünövrə üzərində inkişaf edən Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının solmaz çiçəkləri XX əsrin əvvəllərində M.Ə.Sabirin qələmindən göyərdi, A.Səhhət və A.Şaiqin simasında yeni romantik mərhələyə daxil oldu. Artıq Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında A.Səhhətin şəxsində

*Cücələrım birər-birər
Suyu görüb yavuş gələr.
İçər, gedər eşələnər,
Yeyər, içər cücələrım,
Doyub qaçar cücələrım.*
(“Cücələrım”)

və ya

*Oturmuş ana
Basmış bağrına
Nazlı körpəsin,
Laylay der ona.*
(“Ana və bala”)

və s. şeirləriylə görüntünün, hərəkətin və təsvirin romantikasını görürük. A.Şaiqin şəxsində isə

*Laylay mələyim, sevdiciyim. yavrucuğum, yat.
Bir də ələ düşməz bu cocuqluq dəmi, heyhat!
Türk oğlusan, əcdadın ulu, sərəfraz...
İştə vətənidir, a quzum, şanlı bu Qafqaz.*
(“Laylay”)

deyə çaldığı laylay ilə uşaqların,

*Həpimiz bir yuva pərvərdəsiyik,
Həpimiz bir Günəşin zərrəsiyik.*
(“Həpimiz bir Günəşin zərrəsiyik.”)

həqiqətini elan etməklə bütünlüklə insanlığın qan yaddaşını oyadan romantikanın həzinliyini yaşayırıq.

Təəssüflər olsun ki, Sovet dönəmi uşaq ədəbiyyatını da siyasiləşdirdi. “Azadlıq verdi bizə Lenin - əziz babamız” deyə-deyə uşaqların da yaddaşını korşaltmağa çalışdılar. “Marksdır, Lenindir həyatda baban”, “İyirmialetilərım, ey şanlı qəhrəmanlar! Adları ürəklərə həkk olunmuş insanlar!” deyənlərin sayı köbələk kimi baş alıb getdi. Bu – ümumsovet prosesiydi. Digər Sovet Sosialist Respublikaları kimi Azərbaycan, Türkmənistan, Özbəkistan, Qırğızıstan və Qazağıstan respublikaları da oxşar nəğmələri oxşar ritm ilə oxuyurdular. Lakin bu ifa heç də hər yerdə ürəkdən gələn ifa deyildi.

Elə o Sovet dönməsinin özündə M.Seyidzadə, M.Dilbazi, Ə.Cəmil, T.Elçin, İ.Tapdıq kimi bədii sözün işığında uşaq psixologiyasının ən incə qatlarına enə bilən şairlər yetişdi. Bu möhtəşəm siyahıya uşaqlar üçün yazmağı özünə şərəf bilən R.Rza, M.Rahim, B.Vahabzadə, N.Xəzri, Ə.Kərim kimi sənətkarların da adlarını əlavə etməyi özümə borc bilirəm. Onlar uşaq şeirinə uşaq təfəkkür tərzinə söykənən bədii nitq gətirdilər, uşaq dili ilə təsvirlər yaratdılar. Bu təsvirlərdə “böyükklərin sözüylə, uşaqların gözüylə” məntiqindən çıxış edənlər də oldu. Bir qisim sənətkarlar isə uşaq və böyük təfəkkürünün bir-birini tamamlamasının əyani nümunələrini yaratdılar. Təsvirlər, dialoqlar şəklində yazılan bu şeirlər Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ən gözəl nümunələridir.

Mənə belə gəlir ki, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatını üç dönmədə - XX əsrin birinci iyirmi ili ərzində, Sovet dönməsi ərəfəsində və hazırkı müstəqillik dövründə müqayisəli şəkildə öyrənmək ədəbiyyatşünaslığımızın qarşısında duran vacib məsələlərdən biridir. Azərbaycan uşaq şeiri, nəsr və dramaturgiyası yuxarıda adına duz saldıığımız o üç dönmə ərəfəsində məzmun və ideya baxımından müxtəlif istiqamətdə olmuşdur. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatına müqayisəli yanaşma ədəbiyyatımızın uşaq dünyası kimi saf və müqəddəs olmasına xidmət edəcəkdir.

“Türk Xalqları Uşaq Ədəbiyyatı Beynəlxalq Konqresi II”-də “Azərbaycan uşaq şeiri üç dönmədə - XX əsrin birinci iyirmi ili ərzində, Sovet dönməsi ərəfəsində və hazırkı müstəqillik dövründə” adlı məruzə ilə çıxış edəcəyəm.

AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATI NƏŞR EDƏN NƏSRİYYATLAR VƏ ONLARIN FƏALİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

Dos. Vüsalə Musalı

Bakı Dövlət Universiteti,
Azərbaycan

Bu gün uşaqlara ünvanlanan kitablar başlıca olaraq Ayna Mətbu Evi, “Yeni Nəsil” Nəşrlər Evi, “Nağıl evi”, “Nərgiz”, “Altun kitab” və “Beşik” nəşriyyatlarının məhsullarıdır və bu kateqoriyadan olan kitablar sadalanan nəşriyyatların çap məhsulları sırasında üstün faiz təşkil edirlər. Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının latın qrafikasında nəşri və təhsil müəssisələrinin onlarla təminatı sahəsində son illərdə böyük işlər görülmüşdür. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin «Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında» 12 yanvar 2004-cü il, «Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi haqqında» 24 avqust 2007-ci il tarixli Sərəncamları ilə həm dünya, həm türk xalqları, həm də Azərbaycan ədəbiyyatının ən dəyərli uşaq ədəbiyyatı nümunələri dövlət hesabına yüksək poliqrafik səviyyədə nəşr edilərək, ölkəmizin bütün təhsil müəssisələrinin kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir.

Bundan əlavə Təhsil Nazirliyi ilə dünya Bankının birgə layihəsi əsasında 18 cildlik «Uşaq ensiklopediyası» çap edilmiş, «Məktəblinin kitabxanasından» seriyasından 100 cildlik Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələri latın qrafikasında nəşr olunmuşdur.

«Beşik» və «Tutu» nəşriyyatı demək olar ki, bütünlüklə uşaq kitablarının nəşri ilə məşğuldur. Adı sadalanan uşaq nəşriyyatları içərisində «Tutu» nəşriyyatının çap məhsulları poliqrafik baxımdan daha göz oxşayan, fəaliyyəti isə daha nəzərə cərpandır. Bundan əlavə «Tutu» nəşriyyatının nəşr etdiyi uşaq kitabları hər il müxtəlif dünya ölkələrində təşkil olunan kitab sərgilərinin iştirakçısı və qalibidir.

Bu günə kimi Tutu nəşriyyatı 60 adda, 520 000 tirajda kitab buraxmışdır ki, bu rəqəmlərə əsasən onu Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı nəşri sahəsində lider adlandırmaq mümkündür.

Tutu nəşriyyatı hər il Frankfurt, Boloniya və digər ölkələrdə keçirilən böyük beynəlxalq kitab sərgilərinin iştirakçısıdır. Tutu nəşriyyatı Azərbaycanda dünya standartlarında uşaq ədəbiyyatı nəşr edən ən yaxşı nəşriyyatlardandır. Belə ki, bu nəşriyyatla ən yaxşı şair, yazıçı, rəsam, dizayner, bəstəkar və musiqiçilər işləyirlər.

Tutu nəşriyyatıda hazırlanan kitablar əsasən Türkiyədə yüksək keyfiyyətli kağızda çap olunur.

Tutu nəşriyyatının çap məhsulları Respublikamızda keçirilən müxtəlif sərgilərdə, müxtəlif nominasiyalarda diplomlara layiq görülmüşdür. Belə ki, Kitab Klubunun 2005-ci il mayın 20-21-də keçirdiyi «I Respublika kitab-satış sərgi»sinlə nəşirlər 12 müxtəlif mükafat və diploma layiq görülmüşdür.

Altun kitab nəşriyyatı 2004-cü ildən fəaliyyət göstərir. Nəşriyyatda 4-7 («Mənim ilk kitabım»), 6-9 («Altun klassika») yaşlı uşaqlar üçün silsilə kitablar çap olunur. «Altun Kitab»ın həyata keçirdiyi ən iri nəşr layihəsi 9-14 yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş «Məktəblinin kitabxanası» adlanan silsilədir. Bu layihədə aşağıdakı seriyalar üzrə 100-dən çox kitabın nəşri nəzərdə tutulur:

- Şifahi xalq ədəbiyyatı
- Dünya ədəbiyyatından seçmələr
- Azərbaycan klassik ədəbiyyatı
- Elmi-kütləvi ədəbiyyat
- Tarixi yaradanlar

Hazırda bu layihə çərçivəsində 40-a yaxın kitab işıq üzü görmüşdür.

Beşik nəşriyyatı 2008-ci ildə yaradılmışdır. əsas fəaliyyət istiqaməti uşaq ədəbiyyatının nəşridir. Nəşriyyat bu günə kimi nağıllar, inkişafetdirici kitablar, əfsanələr, rəvayətlər, tərcümələr, ensiklopediyalar çap etmişdir.

«Bərəkət» nəşriyyatı «nümunəvi nəsil üçün...!» devizi ilə çalışaraq bir çox dəyərli əsərləri nəşr etmişdir. Bunların arasında «Məsnəvidən seçilmiş hekayələr», «Ulu ağacın tilsimi», «Nə? Necə? Nə üçün?» «Məktəbdə əxlaq və davranış qaydaları» və digərlərini qeyd etmək olar. Onu da vurğulamaq yerinə düşərdi ki, bu nəşriyyatın çap məhsulları poliqrafik keyfiyyətinə görə fərqlənir.

“Xəzər” nəşriyyatı da bəzi uşaq kitablarını nəşr etmişdir.

“Qələm ofset” şirkəti “Körpəmin nağılları” seriyasından uşaqlar üçün nağıl kitabları nəşr etmişdir ki, bu kitabların ciddi redaktəyə ehtiyacı var.

“ANS Press” nəşr evinin nəşr uşaq kitabları da qüsursuz deyil. Təkrar nəşr olunmalarına baxmayaraq səhvlər düzəldilməmiş, olduğu kimi oxuculara təqdim olunmuşdur.

Azərbaycanda bir çox nəşriyyatlar uşaq ədəbiyyatının, kitablarının nəşri ilə məşğul olsalar da, bu kitabların üslubu, dili, tərtibatı və digər məsələlər mütəxəssislər tərəfindən ciddi işlənilməli, nəşr olunan kitablardakı yanlışlar, səhvlər aradan qaldırılmalıdır. Bir sözlə uşaq ədəbiyyatının bu sahənin mütəxəssisləri tərəfindən nəşrə hazırlanması, ciddi redaktə olunması və poliqrafik keyfiyyətinin yuxarı qaldırılmasına ehtiyac duyulmaqdadır.

TÜRK ÇOCUK EDEBİYATINA KATKISI AÇISINDAN YAVRUTÜRK DERGİSİ

Yeliz Okay

Araştırmacı Yazar,
Türkiye

Yavrutürk Dergisi, 1936 yılında yayın hayatına atılan çocuk dergilerinden biridir. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü, erken Cumhuriyet döneminin ilk ve önemli yayıncılarından biri olan Tahsin Demiray'dır. Zengin görsel malzemesi ile dikkat çeken Yavrutürk'ün yazar kadrosunda, Türk çocuk edebiyatına katkı yapmış olan C. Cahit, Tahsin Demiray, Kemalettin Tuğcu, Nimet Çalapala, Ercümen Kalmuk, Mecdi Enön, Mahmut Abaç, Reşad Ekrem Koçu gibi isimler bulunmaktadır.

Genellikle Ercümen Kalmuk'un resimlediği kapak resimleri, derginin içinde olan hikâyelerin konusunun resmedilmesi biçiminde tasarlanmıştır. Faruk Nafiz Çamlıbel, Hasan Ali Yücel, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Nusret Zorlutuna, Ömer Seyfettin, Yusuf Ziya Ortaç gibi ünlü kişilikler şiirleri ile derginin sayfalarında yer bulurken, daha sonra Türk çocuk edebiyatında önemli bir yer edinecek olan Kemalettin Tuğcu da Çiftlikten Kaçanlar, Deli Ahmet, Dikmen Köyü Horozu, Han Buyurdu ve Altın Bilezik gibi eserleriyle tanınmaya başlamıştır.

19 İlk Kanun 1942 tarih ve 44. sayısı ile yayın hayatından çekilen Yavrutürk, çocuk dergiciliğine getirdiği birçok yeniliklerin yanında, özellikle değişik türlerdeki metinlerle çocuk edebiyatına yaptığı kayda değer katkı ile Cumhuriyet dönemi Türk çocuk dergiciliğinde farklı bir konuma sahiptir.

Bu bildiride, Yavrutürk'ün çocuk edebiyatına sağladığı katkılar, örnekler çerçevesinde ele alınarak, Çocuk edebiyatı-Yavrutürk ilişkisi değerlendirilmiştir.

DİNİ DUYARLIĞIN ÇOCUK EDEBİYATINA YANSIMASI: HASAN DEMİR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Yasin Mahmut Yakar

Erzincan Üniversitesi,
Türkiye

19. yüzyıldan itibaren yapılan çalışmalar sonucunda çocukların yetişkinlerden farklı özelliklere sahip olduğunun anlaşılması beraberinde çocuklara yönelik bir edebiyatı da getirmiştir. Sever (2008)'e göre çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.

Ülkemizde Tanzimat döneminde çeviri ağırlıklı başlayan çocuk edebiyatı daha sonra özgün eserlerin verilmeye başlamasıyla gelişmeye başlamış, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber de bu süreç hızlanmıştır. 1979'un Dünya Çocuk Yılı olarak ilan edilmesi çocuk edebiyatının gelişmesine ivme kazandırmıştır. Çocuk edebiyatını genel edebiyat ortamından ve yaklaşımlarından soyutlamak mümkün değildir. Bu çerçevede, farklı dünya görüşlerinin çocuklara yönelik eserlere yansıdığı görülmektedir. Bu anlamda dinî duyarlılığın da bu hassasiyete sahip çocuk yazarlarının eserlerinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, çocuklara yönelik eserler kaleme alan Hasan Demir'in hikâye türündeki eserlerinde bulunan dinî değer kazandırmaya yönelik unsurları ve bunların Demir'in eserlerine yansıma biçimini tespit etmektir. Bu çerçevede dinî/manevî duyarlılığın Türk çocuk edebiyatına yansımaları ve Hasan Demir'in bu çerçevedeki yeri literatür taraması ve doküman analizi yöntemiyle tespit edilecektir.

AZƏRBAYCAN UŞAQ ƏDƏBİYYATININ TƏŞƏKKÜL PROBLEMİ VƏ İLKİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏSİNİN ƏSAS KANALLARI

PhD. Yaqub Babayev

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Azərbaycan

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül tarixi XIX əsrin 70-80-cı illərinə təsadüf edir. Doğrudur, bəzi tədqiqatçılar uşaq ədəbiyyatımızın tarixini daha əvvəlki dövrlərdən, hətta Nizamidən başlayırlar. Lakin bu yanlış mövqedir. Həmin tədqiqatçılar «uşaq ədəbiyyatı» ilə «uşaqlara yarar ədəbiyyatı» eyniləşdirirlər.

XIX əsr boyunca açılan yeni, yəni Avropa tipli məktəblər, mədəni-maarif həyatının Qərb məcrasına düşməsi, yeni pedaqoji mühitin formalaşması «öz müstəqil

hüquq və qanunları olan» uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkülündə mühüm rol oynadı. Xüsusilə Avropa yönümlü ana dilli məktəblərin açılması bu işdə müstəsna dərəcədə əhəmiyyət kəsb etdi. Belə ki, tədris olunan predmet özü üçün proqram, tədris vəsaiti, dərslik, kitablar, həmçinin uşaq mətbuatı tələb edirdi. XIX əsrin 30-cu illərindən bu istiqamətdə ilk təşəbbüslər özünü göstərdi. N.Dementyevin «Əlifba», «İlk oxu üçün təmsillər və povestlər» (1839) adlı tədris vəsaitləri, M.Ş.Vazeh və İ.Qriqoryevin «Kitabi-türki» (1850) adlı ibtidai məktəb dərslikləri meydana gəldi. Sırf uşaq ədəbiyyatı nümunələri olmasa da, bu kitablarda müxtəlif mənbələrdən götürülmüş kiçik hekayələr öz əksini tapdı. S.Ə.Şirvaninin «Rəbiül-ətfal» (1878), «Tacül-kütub» (1883), A.O.Çernyayevskinin «Vətən dili» (I hissə, 1882) adlı dərsliklərində isə uşaq ədəbiyyatımızın ilk nümunələri öz əksini tapdı.

XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı nümunələri üç yolla (kanalla) oxuculara çatdırılırdı: 1.İbtidai və orta məktəb dərslikləri; 2.Qiraət kitabları; 3.Uşaq mətbuatı.

İbtidai və orta məktəb dərsliklərindən S.Vəlibəyovun «Qüdrəti-xuda» (1888), A.O.Çernyayevski və S.Vəlibəyovun «Vətən dili» (II hissə, 1888), M.H.Rüşdiyyənin «Vətən dili» (1894), R.Əfəndiyevin «Uşaq bağçası» (1898), «Bəsirətül-ətfal» (1901), S.Hacıbəyovun «Hədiyyeyi-sibyan» (1901), M.S.Seyidovun (Xəzanül-ətfal) (1902), M.Mahmudbəyovun «Birinci il» (1907), «İkinci il» (1908), M.Mahmudbəyov və A.Səhhətin «Yeni məktəb» (1909), F.Ağazadənin «Ədəbiyyat məcmuəsi» (1912), A.Şaiqin «Uşaq gözlüyü» (1910), «Gülzar» (1912) və s. dərsliklərindəki bədii əsərlərin uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkülündə və inkişafında mühüm rolu oldu.

Bu dövrdə çap olunan qiraət kitablarının sayı da az deyil. M.N.Abasqulubəyovun, N.Axundovun, C.Bünyadzadənin, Ə.Dainin, F.Köçərlinin, A.Səhhətin, Ə.Ələkbərovun, A.Əfəndizadənin, A.İsrafilbəyovun, Ə.Müzənnibin, M.Ə.Növrəsin və b. qiraət kitabları da uşaq ədəbiyyatımızın tərəqqisi yolunda atılan faydalı addımlar idi.

XX yüzilliyin əvvəllərində «Dəbistan» (1906-1908), «Rəhbər» (1906-1907) və «Məktəb» (1911-1920) kimi uşaq jurnalları fəaliyyət göstərir. Həmin jurnallarda çoxlu sayda uşaq əsərləri nəşr olunur.

Biz bu məqalədə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkülü və onu doğuran səbəblər, həmçinin ilkin inkişaf mərhələsində uşaq ədəbiyyatımızın inkişaf kanalları barədə danışmışıq.

ELÇİNİN VƏ Ə. ƏYLİSLİNİN ƏSƏRLƏRİNDƏ KƏND UŞAQLARININ OBRAZLARI

F.e.d., Prof. Zəhid Xəlilov

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Azərbaycan

Realist həyatımızın məzərəsini əks etdirmək, müasir yeniyetmələrin duyğu və düşüncəsini, kənddə yaşayan cavanların poetik dünyasını vermək Elçinin və Ə.Əylislinin hekayə və povestlərinin əsas xüsusiyyətləridir. Bu yazıçıların əsərlərində müasirlik anlayışı kəndin xarici görünüşündə, yeni tikililərin, mədəniyyət ocaqlarının çoxluğunda deyil. Onların əsərlərində adamların daxili dünyası, fikir və qayəsi, həyata baxışı realist və aydın cizgilərlə verilir. Onların yazıçı platforması son dərəcə parlaq şəkildə görünür.

Məqalədə Elçinin “Dünyadan qatarlar gedər”, “Gümüşü, narıncı, məxməri”, “Baladadaşın ilk məhəbbəti” povestlərinin ilk qəhrəmanları olan Əbili, Allahverdi, Baladadaş, Ə.Əylislinin “Mənim nəğməkar bibim” povestinin qəhrəmanı Sadıq obrazlarından və onları əhatə edən, əslində bu qəhrəmanların daxili dünyasının, psixologiyasının açılmasında xüsusi rol oynayan digər surətlərdən də bəhs olunur.

Şübhəsiz ki, bu əsərlər uşaqlar üçün yazılmayıb. Onlarda böyükklər üçün yaranan əsərlərin xüsusiyyətləri əsas yer tutur. Lakin bu əsərlərdə əhvalatlar o qədər maraqlı bir dillə verilir ki, həmin povest və hekayələr yeniyetmələrin sevimli nümunələrinə çevrilir.

Məqalədə həmçinin bu əsərlərin hər birinin xarakterik cəhətləri haqqında, bu uşaq obrazlarının həyata baxışı, düşüncələri, psixologiyaları barədə məlumat verilir.

AZƏRBAYCAN UŞAQ DRAMATURGİYASI NÜMUNƏLƏRİNİN SƏHNƏ TƏCƏSSÜMÜ

Dr. Zəminə Axundova

Qafqaz Universiteti,
Azərbaycan

Uşaq ədəbiyyatı mənəvi mədəniyyətin ayrılmaz hissəsi kimi ilk növbədə söz sənəti olub bədii ədəbiyyata və şifahi xalq ədəbiyyatına xas olan keyfiyyətləri özündə birləşdirir, uşaqları zəngin mənəvi zövqə malik bir insan kimi tərbiyə edir, öz xalqının mübarizələrlə zəngin tarixi keçmişinə dərinlən bələd olmasını təmin edir. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında xidmətləri olan bir sıra yazıçıların, o cümlədən M.Ə.Sabir, A.Şaiq, S.S.Axundov, C.Məmmədquluzadə, M.M.Seyidzadə, M.Rzaquluzadə, M.Dilbazi, Z.Cabbarzadə, Q.İlkin, T.Elçinnin uşaq ədəbiyya-

tının zəngin ənənələri zəminində bütün janrlarda yaranan əsərləri məktəb yaşlıların estetik tələbinə və zövqünə uyğun olub, oxucusunu uşaq aləminə aparır, yetişməkdə olan nəslin milli ruhda tərbiyəsinə kömək göstərir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişaf yolu və müasir mənzərəsinə nəzər salarkən, balalarımız üçün yazılmış dram əsərlərinin geniş elmi təhlilə ehtiyacı olduğunu görürük. Uşaqlarda milli birlik, vətənə, öz tarixinə məhəbbət, sədaqət, cəsarət, bilik aşılamaq səhnə əsərləri maraqlı xarakterlərlə, olaylarla zəngindir. Uşaqlar səhnəyə həm də maarifləndirici məbəd kimi baxır və onun maraqlı, öyrədici olmasını istəyir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının yaradıcılarından biri, milli uşaq teatrının banisi Abdulla Şaiq pyeslərində həyata uşaqların gözü ilə baxır, vətən torpağının gözəlliklərini təsvir və tərənnüm edir, balaca oxucuları ilə onların başa düşə biləcəyi dildə, uşaq psixologiyasına və təxəyyülünə uyğun bir şəkildə danışır. Sadəlik, aydınlıq, yığcamlıq bu pyeslərin əsas xüsusiyyətlərini təşkil edir. Onun "Tənqid-Təbliğ" teatri üçün yazdığı "Xasay", "Eloğlu", "Vətən", "Qaraca qız", Nizami Gəncəvinin süjetləri əsasında "Fitnə" və "Nüşabə" yalnız maraqlı süjetləri ilə deyil, həm də yüksək mənəvi keyfiyyətlər daşımaqları ilə səciylənirlər.

Hər bir yaradıcı ziyalı açıq etiraf edir ki, uşaqlar üçün əsər yaratmaq, onların zövqünü oxşamaq çətin məsələdir. Onlar üçün səhnə əsəri yazmağın isə özünəməxsus daha böyük çətinlikləri var. Bu qəbildən olan yaradıcılıq çətinliklərinin öhdəsindən öz təcrübəli qələmi ilə müvəffəqiyyətlə gələn Xanımana Əlibəylinin pyesləri on illər boyu Azərbaycanın uşaq və gənclər teatrlarının repertuarında ən çox tamaşası göstərilən əsərlər sırasındadır.

Xanımana Əlibəyli müxtəlif illərdə "Gözəllər gözəli", "Nişanlı quş", "Aycan", "Dovşanın ad günü", "Kənd həkimi", "Durnalar lələk salır", "Meyvələrin şahı" və s. dram əsərləri yazmış, onların bir çoxu ölkəmizin gənclər və kukla teatrlarında göstərilmiş, müəllifinə Azərbaycan uşaq dramaturgiyasının görkəmli nümayəndəsi şərəfini gətirmişdir. "Cunquş" adlı pyesdə Xanımana Əlibəyli öz sevimli mövzu və obrazlar aləminə sadıq qalmış, yaxşı insan, ideal bəşər övladı xarakterinin təcəssümü üçün bədii axtarışlarını uğurla davam etdirmişdir.

Yazıçı-dramaturq, filologiya elmləri namizədi Aygün Həsənoğlunun "Uşaqlar üçün pyeslər" i uşaqlarda dram əsərlərini mənimsəmək bacarığını inkişaf etdirməyə xidmət edir.

Uşaq dram əsərlərindən danışarkən xüsusi olaraq vurğulamalıyıq ki, uşaqlar üçün yazılan müasir pyeslərin dayazlığı, məzmunca zamanın tələbinə cavab verməsi problemi hələ də həllini tapmayıb. Təbii ki, balacalar üçün işləyən ədib və dramaturqlar, hər şeydən əvvəl öz əsərlərini saf, aydın və anlaşıqlı dildə, uşaqların təsəvvürlər dünyasına uyğun üslubda yazmalıdırlar. Lakin bu əsərlərə qarşı irəli sürülən sadəlik, aydınlıq tələbini heç vaxt sadələşmə, primitivlik kimi qəbul etmək olmaz. Əsl bədii əsərdə sadəlik məzmun və mətləbin dərinliyinə əks etdirilməsinə mane olmamalı, əksinə, məzmun və mətləbin müəllif məqsədinin daha yaxşı qavranmasına xidmət göstərməlidir.

UŞAQ NƏSRİNDƏ TƏHKİYƏ ÜSLUBU VƏ MÜASİRLİK

Zakirə Əliyeva

AMEA Nizami Adına Ədəbiyyat İnstitutu,
Azərbaycan

Yer üzündə bütün isanlıq və biz hamımız millətimizdən, irqimizdən, dilimizdən asılı olmayaraq uşaqlığımızdan böyümüşük. Uşqlıq və yetkinlik çağı arasında ki həyat məsafəsi bizi heç zaman ilkinliyimizdən ayıra bilməmişdir. Bu böyük dahilərdən tutmuş ən adi insanlara qədər hamının taleyindən keçən bir xəttidir. Azərbaycanın Xalq yazıçısı, Türk dünyasının tanınmış yazarı olan və hər iki Vətəninə kifayət qədər tanınmış Anar da türklüyünü xatirələrinə hopdurmuş bir uşaqlıq və gənclik dövrü yaşamışdır. Anar da sənət aləminə bəzi başqa yazıçılar kimi kiçik həcmli maraqlı hekayələrlə başlamış, tezliklə ədəbiyyatın müxtəlif janrlarına müraciət etmiş, yeni bir ədəbi nəslin – «60-cılar» adlanan ədəbi məktəbin ən parlaq nümayəndəsi kimi tanınmışdır. Anar yaradıcılığının coğrafi mənzərəsinə Şərq-Qərb kontekstində nəzər salınsa, hər iki qütbün yüksək bəşəri dəyərlərini yaxşı mənada öz yaradıcılıq təxəyyülünə hopdurmuş yazıçının əsərlərinin – yaratdığı ədəbi körpülərin dünyanın bir sıra ölkələrini əhatə etdiyinin şahidi olarıq. Yazıçının öz uşaqlıq xatirələri və uşqlar üçün yazdığı ədəbi əsərlər isə xüsusi bir mövzudur. Yazıçının uşaqlar üçün hələ 60-cı illərdə qələmə aldığı “Əlifba” və “Sayların sərgüzəşti” adlı iki hekayəsi isə öz təhkiyə üslubu və mövzusu hələ Azərbaycanlı uşaqların bilgisayarlarla tanış olmadığı bir dövrdən gələcəyə baxaraq 2000-ci illərin texnoloji biliklərini asanlıqla mənimsəyən uşaqları üçün maraqlı ola biləcək gözəl uşaq ədəbiyyatı nümunəsidir.

MUTLU, SAĞLIKLI VE BAŞARILI ÇOCUK MASAL İKLİMİNDE BÜYÜR

Yrd.Doç.Dr. Zeki Gürel

Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Türkiye

*Bırak masal desin siyasetçiler,
İnsanın kalbine masal nur saçar,
Masal dinleyenin fikri yücelir,
Hayalden yol açar o hakikate.
Her zaman masalda galebe çalar,
Hakikat yalana, ıstık zulmete.*

Bahtiyar VAHAPZADE

İnsan, biyo-psiko-sosyal bir varlıqdır. Bu eşref-i mahlûkatın çocukluk çağı, kendisinden sonra gelen çağların da habercisidir.

Masal, edebiyatın içinde, özellikle de çocuk edebiyatında öne çıkan bir tür olarak dikkati çekmektedir. Hatta çocukluğun bir evresi “Masal Çağı” olarak bile adlandırılmaktadır. Çocuk edebiyatındaki önemli türlerden biri olan masallar çocukluk çağının olmazsa olmazları arasında yerini almamışsa orda bir eksiklik ve yanlışlık var demektir.

“Masallar çocukluk cennetinin hayal ülkesidir. Çocuk ruhunu yansıtan en çocuksu tür masaldır, çocukluğun yüzü hep geleceğe dönüktür. Masallar da geçmişle değil gelecekle ilgilidir. Çocuk hayali masallardan beslenir. Ve gelişir. Masallar aynı zamanda gerçek hayatı da yansıtır. Masallardan hayalleri ayıkladığınızda gerçekler dünyası daha kolay anlaşılır.

Çocuk masalda kendini bulur. Masalla kolayca özdeşleşir, masalı yaşar. Masal kahramanlarını kendine yakın hisseder. Kendini masaldaki serüvene katmaktan hoşlanır. Masal formu, masalın sembolleri, tipleri, imajları ile çocuk dünyasının soyut anlatımı benzerlikler gösterir. Çocuk için masal hayaller dünyasında oynanan oyundan farksızdır. Büyüme ve gelişme çağındaki çocukların özelemleri en zengin olarak masallarda yer alır. Masal bu yüzden çocuğa yakındır. Çocuk ve masal, çocuk dünyasının özeti gibidir.” (Şirin, 1994:113, 115)

Masallar, eskiden beri çocukların ilgisini çeken bir anlatım türüdür. Masal türünün kaynağı konusunda değişik görüşler vardır.

Destanlar ve masallar millî şuuraltıdır. Bu açıdan bakıldığında çocukların masal çağında dinledikleri/okudukları/canlandırdıkları destan ve masalların bir milletin kendi çocuklarına kazandıracakları millî kimlikle olan ilişkisi de, ortak insanlık ideallerine sahip yeni nesiller için önemi de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kim ne derse desin masal çağındaki çocuklar, masalsız olamazlar. Andre Maurois’in de dediği gibi “çocuklara masal verilmese bile onlar bunu yaratacaklardır.”

Biz bu bildirimizde, masalın çocuğun eğitiminde, kişiliğinin gelişmesinde, dil öğreniminde, sosyal gelişiminde, kendini tanıma ve ifade etmedeki önemine, çocuklukta dinlenen masalların onun yetişkinliğindeki başarısına ve mutluluğuna ne denli katkı sunduğuna/sunacağına dikkatleri çekeceğiz. Masalla ilgili olumlu ve olumsuz görüşleri değerlendirecek, masalın faydalarını maddeler halinde sayacağız.

Türk Dünyası Çocuk edebiyatı çalışmalarında masal merkezli çalışmaların önemine değinirken de çocuklarımız için bir masal atlasının niçin ve nasıl hazırlanması gerektiğine dair görüşlerimizi katılımcılarla paylaşacak ve bu hususta bir tartışma zemini yaratarak ortak bir noktada birleşme için Gerekli Müesseseye, TÜRK DÜNYASI ÇOCUK EDEBİYATI ENSTİTÜSÜNE vurgu yapacağız.

TƏNZİMAT ƏDƏBİYYATI ƏNƏNƏLƏRİ VƏ MODERN TÜRK UŞAQ ŞEİRİNİN MÖVZU DAİRƏSİ

Yunusova Günel Kamil qızı

Gəncə Dövlət Universitetinin doktorantı
Azərbaycan

Avropasayağı türk ədəbiyyatının başlanğıcı hesab edilən Tənzimat dövrü XIX əsrin II yarısı Türkiyə ədəbi-bədii proseslərində bir sıra yeniliklər ilə müşahidə olunmağa başladı. Birinci (1860-1880) və İkinci (1880-1895) ədəbi nəslin timsalında müəyyən inkişaf mərhələsi keçən Tənzimat ədəbiyyatı divan ədəbiyyatına müxtəlif münasibət, sənətdə dil, milli duyğu, hürriyyət ideyaları və s. prinsiplərə yarıdıcı yanaşma tərzində tarixləşməklə yanaşı, özündən sonrakı yeni ədəbi-estetik qayə, bədii düşüncə və zövqlərin formalaşmasında mühüm rol oynadı. Xüsusi olaraq sadə dildə yazmaq, xalqa xalq dili ilə xitab etmək, insanlarda vətənpərvərlik duyğuları, vətən sevgisi, azadlıq və s. ideyalarının inkişafına yer vermək amilləri Tənzimatdan sonrakı mərhələyə təsir və keçid kimi qiymətləndirilə bilər. Artıq XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Türkiyə ədəbiyyatında yeni nəslin tərbiyəsində osmanlıçılıq ideyaları öz aparıcılığı ilə seçilməyə başladı. Böyük bir ədəbi mərhələnin təsiri nəticəsində yaranmış modern türk uşaq şeiri nümunələrində vətən gözəlliklərinin tərənnümü, yurd sevgisi, yurd məhəbbəti və s. ideyalar daha çox təbliğ olunmağa başladı. Həm forma, həm də mövzu baxımından yeni olan Tofiq Fikrət yaradıcılığında uşaq şeirləri əhəmiyyətli yer tutur. 1914-cü ildə çap edilmiş “Şərmin” uşaq şeirlər toplusu heca vəznində yazılmışdır. 30-dan çox şeirin cəm olduğu bu kitabdakı ideyalarda uşaq psixologiyası, uşaq dünyası, uşaq ruhu əksini tapmışdır. Vətən sevgisi, vətən gözəlliklərinin tərənnümü, məktəbə, kitaba bağlılıq və s. cəhətlər Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərinin mövzu dairəsini təşkil edir.

“Şərminin əlifbası”, “Hədiyyə”, “Umacı”, “Muhallebim və məktəbim” və s. şeirlərində şair Şərminin timsalında uşaq dünyasının maraq və ehtiyaclarını, məktəbə, oxumağa olan sevgilərini olduqca sadə bir tərzdə əks etdirir, uşaqların psixologiyası üçün xarakterik olan cəhətləri dilə gətirir. Tofiq Fikrətin uşaq şeirlərində bir tərəfdən təbiət tərənnümü edilir, digər tərəfdən isə bu cür tərənnümlərdə fikir hər bir uşağın maraq və səviyyəsinə uyğun müəyyən mənalandırmada təqdim olunur (“Qış baba”, “Yazın”, “Qışın”, “Yaz nənə” və s.). Tofiq Fikrətin bir sıra şeirlərində (“Umacı”, “Mələyin quzusu”, “Qırıq at” və s.) adi uşaq oyuncaqlarının uşaq həyatında oynadığı rola, bu oyuncaqlarla münasibətdə uşaq psixologiyasının açıqlanması diqqətdən yayınmır. Tofiq Fikrətin bəzi uşaq şeirlərində mənalandırma ilk baxışdan bir qədər fəlsəfi görünə də, əslində oxucu şair fikirlərinin uşaq düşüncələrinin qərribə fantaziya ölçülərinə uyğun verilməsi ilə rastlaşır.

Ümumiyyətlə, Tofiq Fikrət yaradıcılığında uşaq şeirləri uşaqların arzu və istəklərinin ifadəsi deyil, həm də uşaq dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynaya biləcək nümunələrdir.